

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
“รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่า
ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”

โดย

วิชัย นิลคง และคณะ

30 เมษายน 2545

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
“รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่า
ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”

โดย

วิชัย นิลคง และคณะ

30 เมษายน 2545

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

“รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่าตำบลน้ำพาง
อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”

คณะผู้วิจัย

1. นายวิชัย	นิลคง	สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่จริม
2. นายบุญส่ง	อินขาว	กำนันตำบลน้ำพาง
3. นายชุม	ทองคำ	ผู้ใหญ่บ้านน้ำว่า
4. นายสม	แก้วใส	ผู้ใหญ่บ้านน้ำปู้
5. นายวุ่น	ประทอง	ผู้ใหญ่บ้านห้วยทรายมูล
4. น.ส. กฤติยา	จิตอารี	สถานีอนามัยน้ำพาง

สนับสนุนงบประมาณโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ว่าตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค (สกว.) เพื่อมุ่งหวังจะพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ท้องถิ่นของชุมชนลำน้ว่าตำบลน้ำพางให้มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ประสบอยู่ในขณะนี้ และหารูปแบบการขยายเครือข่ายความร่วมมือของแต่ละหมู่บ้านในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาที่มีพลังเพิ่มมากขึ้น จึงขอขอบคุณแหล่งเงินทุน เจ้าหน้าที่ สกว.น่าน สกว.ภาค ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าในการทำงานวิจัยมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

นอกจากนี้การศึกษารั้งนี้ได้รับความเมตตาจากพระครูพิพิธนันทคุณและคณะสงฆ์ตำบลน้ำพางที่ได้เมตตาตามประกอบพิธีสืบชะตาแม่น้ำให้ทุกหมู่บ้าน ขอขอบคุณพี่สุทธิพงษ์ วสุโสภางค์ พี่สำรวย ผัดผล พี่ลำแพน จอมเมือง คุณพิเชษฐ์ หนองช้างที่ได้ให้ข้อชี้แนะถึงประเด็นการศึกษา ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน และช่วยให้ข้อเสนอแนะในการเขียนรายงานวิจัย

และขอขอบคุณคณะวิจัยประกอบด้วย กำนันบุญส่ง อินขาว กำนันตำบลน้ำพาง ผู้ใหญ่สม แก้วใส บ้านน้ำปู้ ผู้ใหญ่ชุม ทองคำ บ้านน้ำว่า ผู้ใหญ่นุ่น ประทอง บ้านห้วยทรายมูล และยังมีผู้นำชุมชนในตำบลน้ำพางที่เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลน้ำพางอย่างจริงจัง ขอขอบคุณผู้เฒ่าผู้แก่ พรานปลา ทุกคนที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่สำคัญ และน้องๆเยาวชนชนฮักแม่จริมและพี่ๆน้องๆเพื่อนร่วมอุดมการณ์ทุกท่านที่มีส่วนสำคัญ ร่วมคิด ร่วมทำ และเป็นกำลังใจซึ่งกันและกันมาตลอดระยะการดำเนินงาน จนผลการดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง และขอบคุณผู้บังคับบัญชาที่ได้เห็นความสำคัญของปัญหาและอนุญาตให้ดำเนินงานวิจัย

คุณประโยชน์หรือบุญกุศลใดที่พึงมีจากงานวิจัยและจากการประกอบคุณความดีร่วมกัน ขอมอบให้กับชาวบ้านตำบลน้ำพางทุกคน ญาติสนิทมิตรสหายทุกท่าน ผูกปลา ปู หอย กุ้ง สัตว์น้ำทุกตัว ที่เสียชีวิตด้วยระเบิด ไฟฟ้าช็อต ยาเบื่อ ของคนที่เอาเปรียบธรรมชาติและสังคม

บทคัดย่อ

งานวิจัยรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่านนี้ เป็นงานวิจัยที่ค้นหาข้อเท็จจริงและนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นโดยส่วนรวม เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญคณะวิจัยเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุนให้เกิดกระบวนการต่างๆในท้องถิ่น โดยได้ศึกษาในหมู่บ้านลำน้ำว่าน จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านน้ำพระทัย บ้านน้ำว่าน บ้านน้ำปู้ และบ้านห้วยทรายมูล ซึ่งผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำในลำน้ำว่านแบ่งตามการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ 3 ระยะได้แก่ ระยะที่ 1.) ยุคปลาอุดมสมบูรณ์(ก่อนปี พ.ศ. 2520)สังคมยุคนี้มีการพึ่งพาธรรมชาติ ธรรมชาติและพิธีกรรมความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านสูง ลักษณะสังคมเป็นสังคมแบบเครือญาติ อยู่ในระบบคุณธรรมควบคุมที่ชุมชนเรียกว่า "ของหน้าหมู่" ระยะที่ 2.) ยุคปลาลดลง (พ.ศ. 2520-2539) ความเจริญทางด้านโครงสร้างทางสังคมได้เข้ามาสู่ท้องถิ่น เช่น ถนนลาดยาง สะพานคอนกรีต ไฟฟ้า น้ำประปา นอกจากนี้วัฒนธรรมทางตะวันตกและกระแสการบริโภค กระแสวัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในสังคมทีละน้อยๆ เป็นสิ่งที่ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนบางกลุ่มในสังคม จากการมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงเปลี่ยนเป็นวิถีชีวิตพึ่งพาวัตถุ มีการประเมินคุณค่าของสังคมจากราคาวัตถุเสมือนว่าวัตถุได้เป็นเครื่องบ่งบอกฐานะทางสังคมประการหนึ่ง จึงมีการแก่งแย่งทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา เป็นผลให้ปริมาณทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่มีปริมาณที่ลดลงอย่างรวดเร็วในระยะต่อมา จนป่าไม้และปลาท้องถิ่นหลายชนิดแทบสูญหายไปจากพื้นที่ตำบลน้ำพาง ในระยะเวลาดังกล่าวชุมชนลำน้ำว่านได้มีกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ แต่ผลของอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำยังไม่ประสบความสำเร็จ ระยะที่ 3) ยุคสัตว์น้ำฟื้นฟู เป็นช่วงที่สังคมได้เรียนรู้ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผ่านมา และชุมชนต้องการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอย่างจริงจัง โดยการไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จมาก่อนแล้วผสมผสานกับการกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนที่ผ่านมาแล้วนำความรู้ใหม่ที่ได้ไปพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่สังคมกำลังเผชิญอยู่ จนทำให้ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนมีความสำเร็จในระดับที่ชุมชนพอใจ และงานวิจัยได้เข้ามาสนับสนุนชุมชนในการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากเดิมเพิ่มขึ้นไปอีก โดยให้เน้นให้ชุมชนได้มีเรียนรู้กระบวนการจัดการในทุกกลุ่ม ทุกหมู่บ้าน แล้วนำไปสู่รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่มีการประยุกต์เอาศาสนา พิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และจิตสำนึกหรือความรับผิดชอบของหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในหมู่บ้านลำน้ำว่าน และขยายไปสู่หมู่บ้านลำน้ำอื่นๆในพื้นที่ตำบลน้ำพางในเวลาต่อมา

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำของชุมชนลำนํ้าว่ามีหลักการและแนวทางดังต่อไปนี้ 1.) กระบวนการจัดการ เป็นการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนโดยทีมวิจัยเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้เน้นกระบวนการที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งหมด เช่น เวทีสนทนา การพูดคุยปรึกษาหารือ เวทีเสวนา การระดมสมอง การสำรวจข้อมูล การสัมภาษณ์ การประชุม การสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การประชาสัมพันธ์ 2.) วิธีการจัดการและรูปแบบการจัดการ ชุมชนมีวิธีการจัดการใน 6 ลักษณะ คือ 2.1) การจัดการเชิงโครงสร้าง เช่น การตั้งกลุ่ม องค์การบริหาร 2.2) การจัดการทางสังคม เช่นการสร้างกฎระเบียบของสังคม การประยุกต์ใช้ประเพณีพื้นบ้าน ศาสนา และพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 2.3) การจัดการแหล่งน้ำ เช่นการกำหนดเขตอนุรักษ์ เขตสงวน 2.4) การจัดการผลประโยชน์ เช่นการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ การจับสัตว์น้ำ 2.5) การสร้างจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ เช่นเวทีประชาคมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การเข้าค่ายเยาวชน 2.6) การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารด้านการดำเนินงานของชุมชนให้สังคมทั้งในและนอกพื้นที่รับรู้ 3.) หลักการจัดการ ชุมชนมีหลักการจัดการ อยู่ 4 ประการ 3.1) คำนึงถึงความสมบูรณ์สัตว์น้ำและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศแหล่งน้ำและคุณค่าของแหล่งน้ำ 3.2) การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 3.3) การใช้วิธีการของท้องถิ่นที่มีการนำเอาความเชื่อด้านศาสนา พิธีกรรมความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลในการดำรงชีพของคนในท้องถิ่นมาใช้ในดำเนินงาน 3.4) การได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทุกคนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและยุติธรรม

ปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นไปได้ด้วยดีมีปัจจัยดังนี้ 1.) ความเป็นสังคมชนบทที่มีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตและต้องการคงรูปแบบการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตต่อไป ประกอบกับการประสบปัญหาการทำลายปลาท้องถิ่นทำให้ปลาท้องถิ่นมีปริมาณที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น จึงทำให้ชุมชนมีการเอาใจจริงเอาใจกับกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลลำปาง 2.) ภาวะผู้นำ เป็นผู้นำที่มีความเสียสละ มีคุณธรรม เป็นที่พึ่งของชาวบ้านยามเดือนร้อนและรู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม 3.) กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในจังหวัดน่านและในตำบลลำปางมีสูง วังปลาจึงถือว่าเป็นสิ่งชีวิตศักยภาพของหมู่บ้านได้ประการหนึ่ง และผลจากการอนุรักษ์วังปลาที่มีปลาเพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านได้รับอาหารเพิ่มมากขึ้นเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนลง นอกจากนี้วังปลายังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านได้อีกด้วย สิ่งเหล่านี้ได้เป็นแรงจูงใจให้ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 4.) ความสัมพันธ์ของชุมชนภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านเป็นแบบเครือญาติ รวมถึงความสัมพันธ์ของผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านเป็นแบบพี่แบบน้อง มีการเกื้อกูลกันสูง

คำนำที่ปรีกษาวิจัยท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การจัดการการพัฒนาโดยชุมชน ที่เน้นให้ชุมชนมีบทบาทในการดำเนินงานร่วมกัน โดยมีงานวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการนำทางกระบวนการ การทำงานของชุมชน อีกทั้งมีการสร้างแนวคิดที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ “กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ในระดับพื้นที่ จึงเป็นประเด็นและความสนใจร่วมอันหนึ่งของชุมชน โดยมีจุดเน้นที่จะสร้างรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้าวัวในตำบลน้ำพาง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) ได้ให้การสนับสนุนกระบวนการวิจัยของชุมชน เพื่อให้งานวิจัยนี้เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเองและได้ขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ ให้มากขึ้นอีกด้วย

ดังนั้น “กระบวนการวิจัยท้องถิ่น” ในที่นี้จึงหมายถึง การทำงานที่เป็นขั้นตอนของชาวบ้าน เพื่อศึกษาหาคำตอบหรือความสงสัยบางอย่างที่มีหรือต้องการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งการลงมือทำงานในพื้นที่พร้อมๆ มีการทบทวนความก้าวหน้า วิเคราะห์ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างต่อเนื่อง เพื่อสรุปบทเรียนและตอบคำถามที่ชุมชนตั้งไว้

กระบวนการวิจัยท้องถิ่นนี้มี คุณวิชัย นิลคง ซึ่งเป็นหัวหน้าทีมวิจัยและคณะฯ ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกับชุมชนตำบลน้ำพาง โดยมีเป้าหมายที่การอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้าวัว ในตำบลน้ำพาง ซึ่งกระบวนการวิจัยนี้ได้ตั้งคำถามหลักไว้ว่า รูปแบบในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้าวัวเป็นอย่างไร? และจะมีแนวทางและรูปแบบการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ฯ ได้อย่างไรและเป็นอย่างไร?

กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นฯ ภายใต้กระบวนการวิจัยท้องถิ่น ดังที่กล่าวนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการจัดการชุมชนที่สร้างความเป็นชุมชนและจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ฯ ในพื้นที่ พร้อมกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการอนุรักษ์แล้วประมวลเอาเนื้อหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาสร้างเป็นองค์ความรู้เฉพาะด้าน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการสร้างการเรียนรู้แก่สังคม และช่วยยกระดับบาทกรรมการพัฒนาให้ขยายผลต่อการรับรู้แก่สาธารณะในวงกว้างโดยเฉพาะนักพัฒนาและการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการชุมชน ให้สามารถมองเห็นการก่อเกิด พัฒนาการของกระบวนการพัฒนาและผลการพัฒนาได้ชัดเจนมากขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนอื่นๆ ต่อไป

สุทธิพงษ์ วสุโสภาพล

ที่ปรีกษาวิจัย/ผู้สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

คำนำ

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม ได้ส่งผลให้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลน้ำพาง โดยเฉพาะปลา ท้องถิ่นในลำน้ำว่าที่มีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงมาตั้งแต่อดีตประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้ปริมาณปลาในลำน้ำว่าลดลงอย่างรวดเร็ว จากปริมาณปลาที่ลดลงนี้เองส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างมาก หลายครอบครัวจับสัตว์น้ำมาบริโภคไม่เพียงพอ มี หลายชุมชนได้พยายามหาทางออกของปัญหาตั้งแต่อดีตเช่นกัน แต่ผลของกระบวนการจัดการ ทรัพยากรสัตว์น้ำยังไม่ประสบความสำเร็จ ยังพบว่าการทำลายปลาในลำน้ำว่ากันอยู่อย่างต่อเนื่อง งานวิจัยภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้เข้ามา ช่วยเหลือชุมชนในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยนำเอาประสบการณ์ ปัญหาอุปสรรคการ อนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนในอดีตมาเรียนรู้ร่วมกัน และให้ชุมชนได้แสวงหาทางออกของปัญหาที่ เป็นวิธีการของท้องถิ่นเอง แต่ละวิธีการมีความเป็นไปได้จริงในการแก้ไขปัญหา ถึงแม้ว่าขณะนี้ ปัญหาการทำลายปลาจะไม่หมดไปจากพื้นที่ตำบลน้ำพางก็ตาม แต่ทางชุมชนตำบลน้ำพางได้มีทิศทางและแผนการพัฒนาทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ตำบลน้ำพางอย่างชัดเจน

เอกสารฉบับนี้ได้รวบรวมเอากระบวนการดำเนินงานของชุมชนตำบลน้ำพางในการ เรียนรู้ปัญหา และผลแห่งการเรียนรู้ที่เป็นทางออกของปัญหา ที่เรียกว่ารูปแบบการอนุรักษ์ปลา ท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่าตำบลน้ำพาง เพื่อบันทึกเป็นแนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ของชุมชนตำบลน้ำพางในขณะนี้ อาจจะเป็นประโยชน์สำหรับให้หมู่บ้านที่กำลังดำเนินการอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์น้ำ หรือหมู่บ้านที่มีความต้องการจะดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ได้ศึกษากระบวนการ จัดการของชุมชนตำบลน้ำพาง แล้วนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ในเอกสารไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพ พื้นที่และวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้าน เพื่อก่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความ ร่วมมือจากทุกฝ่ายและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริงต่อไป

วิชัย นิลคงและคณะ

30 เมษายน 2545

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ii
บทคัดย่อ	ข
คำนำที่ปรึกษาวิจัยท้องถิ่น	ง
คำนำ.....	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์.....	3
3. คำถามวิจัย	3
4. ขอบเขตการศึกษา.....	5
5. คำจำกัดความ.....	7
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
7. ระยะเวลาการดำเนินงาน.....	9
8. วิธีการดำเนินงานวิจัย	9
9. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	13
10. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	14
บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานตำบลน้ำพาง	
1. สภาพพื้นที่	
1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนอำเภอแม่จริม	15
1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลน้ำพาง	
1.2.1 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน.....	16
1.2.2 อาณาเขตติดต่อ.....	17
1.2.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	17
2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	
2.1 ประชากรและการปกครอง	18

2.2 เส้นทางคมนาคม.....	18
2.3 การศึกษา.....	18
2.4 สถานะภาพสุขภาพ.....	18
2.5 วัฒนธรรมประเพณี.....	19
3. สภาพทางเศรษฐกิจ.....	21
4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	22
บทที่ 3 สภาพภูมินิเวศแหล่งน้ำและชุมชน	
1. นิเวศแหล่งน้ำ	
1.1 สภาพแหล่งน้ำทั่วไป.....	23
1.2 นิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว่า.....	27
1.3 คุณภาพแหล่งน้ำด้านเคมีและกายภาพของลำน้ำ.....	31
2. นิเวศชุมชน	
2.1 ช่างปลาอุดมสมบูรณ์	
2.1.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชน.....	34
2.1.2 ความเชื่อของท้องถิ่นที่มีต่อแหล่งน้ำ.....	35
2.1.3 ด้านการบริโภค.....	38
2.1.4 ด้านการคมนาคม.....	39
2.1.5 การพักผ่อนหย่อนใจ.....	39
2.1.6 การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ.....	41
2.1.7 อุปกรณ์จับปลาท้องถิ่น.....	41
2.2 ช่างปลาลดลง	
2.2.1 ด้านเศรษฐกิจ.....	43
2.2.2 ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ.....	44
2.2.3 การลดลงของปลาท้องถิ่นลำน้ำว่า.....	45
2.3 ช่างปลาฟื้นฟู.....	47
บทที่ 4 กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่า	
1. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในอดีต	
1.1 ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น.....	50

1.2	ระยะที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการฯ	52
1.3	ระยะที่ 3 การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำอย่างจริงจัง	54
1.4	กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้าในอดีต	56
1.5	ปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินงาน	56
2.	กระบวนการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้า	58
3.	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้า	
3.1	การจัดสรรพื้นที่	60
3.2	ระเบียบสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	
3.2.1	เขตอนุรักษ์	64
3.2.2	เขตสงวน	64
3.3	การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในชุมชน	65
3.4	การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	66
3.5	ศาสนา พิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่น	
3.5.1	การสืบชะตาแม่น้ำ	67
3.5.2	หอเจ้าที่	68
3.5.3	การปิดตุงยันต์กันระเบิด	69
3.6	กลุ่มองค์กร	
3.6.1	คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน	69
3.6.2	ระดับตำบล	70
บทที่ 5	การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	
1.	กระบวนการพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลำน้าว้า ต.น้ำพอง	73
2.	เครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในรูปของชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นฯ	
2.1	หมู่บ้านเครือข่าย	76
2.2	ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพอง	76
3.	ปัจจัยเสริมที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	78
4.	ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ: กลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำ	
4.1	ผลต่อนิเวศแหล่งน้ำ	82
4.1.1	ฟื้นฟูนิเวศบก	82

4.1.2	ฟื้นฟูและรักษานิเวศแหล่งน้ำ	83
4.1.3	คุณภาพน้ำ	83
4.1.4	สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น	84
4.2	ผลต่อสังคม	
4.2.1	ความสัมพันธ์ของชุมชน	85
4.2.2	การได้รับอาหารเพิ่มขึ้น	85
4.2.3	มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ	86

บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล

สรุปผล

1.	นิเวศแหล่งน้ำ	
1.1	สภาพแหล่งน้ำ	87
1.2	ปลาท้องถิ่น	87
2.	นิเวศชุมชน (การเปลี่ยนแปลงของชุมชน)	
2.1	ระยะที่ 1 ปลาชุกชุม	88
2.2	ระยะที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำลดลง	88
2.3	ระยะที่ 3 การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำ	89
3.	การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำนํ้าว่าดำนํ้าพางชุมชน)	90
4.	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลา	
4.1	การจัดสรรแหล่งน้ำ	90
4.2	ระเบียบสังคม	91
4.3	ศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น	91
4.4	กลุ่มองค์กรที่รับผิดชอบ	91
4.5	การสร้างจิตสำนึกของชุมชน	92
4.6	การประชาสัมพันธ์	92
5.	ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	92
6.	ปัจจัยเสริมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	94
	อภิปรายผล	96
	ปัญหาอุปสรรค	98

ข้อเสนอแนะ	99
เอกสารอ้างอิง	101
ภาคผนวก	
1. ภาพกิจกรรม	102
2. ระเบียบชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง.....	108
3. รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน.....	117
4. แบบสัมภาษณ์ประชาชนเกี่ยวกับข้อมูลด้านการบริโภคปลาของชุมชนลำน้ำว้า ..	120
5. คณะวิจัยและประวัติทีมวิจัย.....	123
6. เบื้องหลังงานวิจัย	126

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 กรอบแนวคิด	4
รูปที่ 2 แผนที่อำเภอแม่จริมพื้นที่วิจัย	5
รูปที่ 3แผนที่จังหวัดน่าน	25
รูปที่ 4 แผนที่แหล่งน้ำในพื้นที่วิจัย	26
รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง	33
รูปที่ 6 การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว่าตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม	50
รูปที่ 7 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯเขตสงวนฯและเขตปลอดการอนุรักษ์ฯ	57
รูปที่ 8 รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น	60
รูปที่ 9 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน	62
รูปที่ 10 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	75
รูปที่ 11 องค์ประกอบของชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง	77
รูปที่ 12 ปัจจัยเอื้อในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและขยายเครือข่าย	81

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 รายชื่อปลาท้องถิ่นลำน้ำว่าตำบลน้ำพาง	29
ตารางที่ 2 ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ลำน้ำว่า	32

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลน้ำพองเป็นพื้นที่อีกตำบลหนึ่งของอำเภอแม่จริมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอ มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนประมาณร้อยละ 95 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นต้นกำเนิดลำน้ำหลายสายและมีลำน้ำว่าไหลผ่าน ชาวบ้านได้ใช้พื้นที่ริมลำน้ำสายต่างๆเป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูก และได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานตามลุ่มน้ำสายต่างๆดังกล่าว จากสภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนชาวบ้านมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมเพียงไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมด และชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมประมาณร้อยละ 95 ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในตำบลน้ำพองจึงค่อนข้างต่ำ รายได้ต่อคนต่อปี เท่ากับ 5,000 - 6,000 บาท (สรุป จปฐ.อำเภอแม่จริม ปี 2543) ประกอบกับมีลำน้ำหลายสายไหลผ่าน ชาวบ้านในตำบลน้ำพองมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีตหลายชั่วอายุคน ป่าและน้ำเสมือนเป็นแหล่งอาหารขนาดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านอย่างไม่มีวันหมดสิ้น เช่น ป่า ให้หน่อไม้ เห็ด ยอดผักหวาน ยอดตำว เนื้อสัตว์ ฯลฯ น้ำ เป็นแหล่งสัตว์น้ำอันประกอบไปด้วย ปลา กุ้ง หอย กบ เขียด และเป็นแหล่งพืชน้ำที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ เช่น เต้า ไก่ ผักหนาม ผักกุ่ม ผักกูด จากผลการศึกษาของประพิมพร สมณาแสงและคณะ(อ้างใน พิเชษฐ์ หนองช้าง 2544: 5) เรื่องอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้าน พบว่าอาหารธรรมชาติมีความสำคัญต่อชาวบ้านในชนบทมาก อาหารที่มาจากป่า อาหารที่มาจากแหล่งน้ำ เช่นปลาและสัตว์น้ำต่างๆ และผลการศึกษาของสุริยนต์ จงลีพันธ์ (อ้างใน พิเชษฐ์ หนองช้าง, 2544: 5) เรื่องการเปลี่ยนแปลงการบริโภคอาหารธรรมชาติ: เส้นทางจากชนบทสู่ความเป็นเมือง ยังได้ยืนยันว่าในชนบทประชาชนยังมีการบริโภคอาหารธรรมชาติอยู่มากโดยอาหารหลักเป็นประเภทปลา ผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ

เมื่อความเจริญทางด้านวัตถุและการขยายของวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามาสู่พื้นที่ตำบลน้ำพอง ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ธรรมชาติเป็นที่พึ่งของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันคนในท้องถิ่นก็เป็นผู้คอยพิทักษ์รักษาทรัพยากรทางธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลายไป จากวิถีชีวิตที่อยู่อย่างพอเพียงได้เริ่มกลายเป็นการอยู่แบบแยกส่วน คนเป็นผู้ดูแลเหนือธรรมชาติ จึงมีการแก่งแย่งชิงเอาทรัพยากรทางธรรมชาติมาสนองตอบต่อความต้องการของ

ตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของคนบางกลุ่มในท้องถิ่น ทรัพยากรทางธรรมชาติในตำบลน้ำพองจึงถูกทำลายด้วยน้ำมือของคนเพียงส่วนน้อยในสังคมเท่านั้น ป่าไม้สักส่วนหนึ่งถูกทำลายไปจนไม่อาจจะฟื้นฟูให้กลับมาสมบูรณ์เหมือนเดิมได้ในระยะเวลาอันสั้น ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีคุณค่าต่อสังคมแล้วถูกแก่งแย่งเพื่อนำมาแปรเปลี่ยนเป็นมูลค่า แล้วไปสนองตอบต่อความต้องการทางด้านวัตถุนิยมใหม่ ปลาท้องถิ่นบางชนิดหายไปจากลำน้ำว่า เช่น ปลากุ๊ก ปลาหว่า ปลาเทียน ปลาสะปากคำ ปลาบางชนิดมีปริมาณลดลงเกือบไม่พบในลำน้ำว่า เช่น ปลาเทีย ปลาสร้อยขาว ปลามุด(อีดูด) ปลาม่อน(มอน) ปลาปุง(พลวง) นอกจากนี้มีปลาอีกชนิดหนึ่งที่มีการสำรวจพบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ณ ลำน้ำว่า คือปลาหมออารี ก็มีปริมาณที่ลดลงจนเกือบจะสำรวจไม่พบในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สาเหตุของการลดลงของปลาท้องถิ่นลำน้ำว่านอกจากการมุ่งจับปลาให้ได้ปริมาณมากๆ ด้วยการใช้เครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรงของกลุ่มพรานปลา ถ้าหากว่ากลุ่มพรานปลาดังกล่าวใช้เครื่องมือจับปลาที่เป็นเครื่องมือมาจากท้องถิ่น คงจะไม่มีผลกระทบต่อ การลดลงของปริมาณปลาท้องถิ่นมากนัก แต่กลุ่มพรานปลาได้ใช้วิธีจับปลาด้วย ระเบิด ยาเบื่อ ไฟฟ้าช็อต มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา จึงส่งผลกระทบต่อ การลดลงของสัตว์น้ำและการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ได้มีบ้านว่า บ้านน้ำปู้ได้เริ่มการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำประมาณปี พ.ศ. 2522 เพื่อฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม และเป็นที่พึ่งด้านอาหารของชาวบ้านต่อไป จากผลการศึกษาของพิเชษฐ์ หนองช้าง (2544: 137) เรื่องการฟื้นฟูแหล่งน้ำและการเพิ่มอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำ: กรณีศึกษาบ้านหาดผาชน พบว่า ชาวบ้านฟื้นฟูแหล่งน้ำโดยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนทำให้ครัวเรือนในชุมชนได้บริโภคอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่ยากจนเข้าถึงการบริโภคอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำ และบางครัวเรือนในชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น และผลการศึกษาของอรรณ กฤตบุญฤทธิ์ (อ้างใน พิเชษฐ์ หนองช้าง , 2544: 8) พบว่าระบบนิเวศของแหล่งน้ำมีความสมบูรณ์ขึ้นในบริเวณชุมชนที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยคุณสมบัติทางกายภาพของน้ำมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปลาและสัตว์น้ำ จากผลการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นกลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำของชุมชนที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง และยังพบปัญหาในการดำเนินงาน เช่น การระเบิดปลานอกพื้นที่เขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน การลักลอบจับปลาในพื้นที่อนุรักษ์ในเวลากลางคืน จึงต้องมีการพัฒนาวิธีการจัดการปัญหาให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ประสบอยู่เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า

ดังนั้นโครงการวิจัย “รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลำน้้าว้าตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงได้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนลำน้้าว้าตำบลน้ำพาง เพื่อเป็นสื่อกลางของชุมชนในการเรียนรู้การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการจัดการที่เป็นแนวทางของท้องถิ่น และหลักการที่ต้องการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำลำน้้าว้าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมและประชาชนทุกคนสามารถได้รับประโยชน์จากผลการอนุรักษ์ในการดำรงชีวิตอย่างเสมอภาค และสามารถนำรูปแบบกระบวนการดำเนินงานดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่กำลังประสบปัญหาลักษณะเช่นเดียวกันนี้ต่อไป

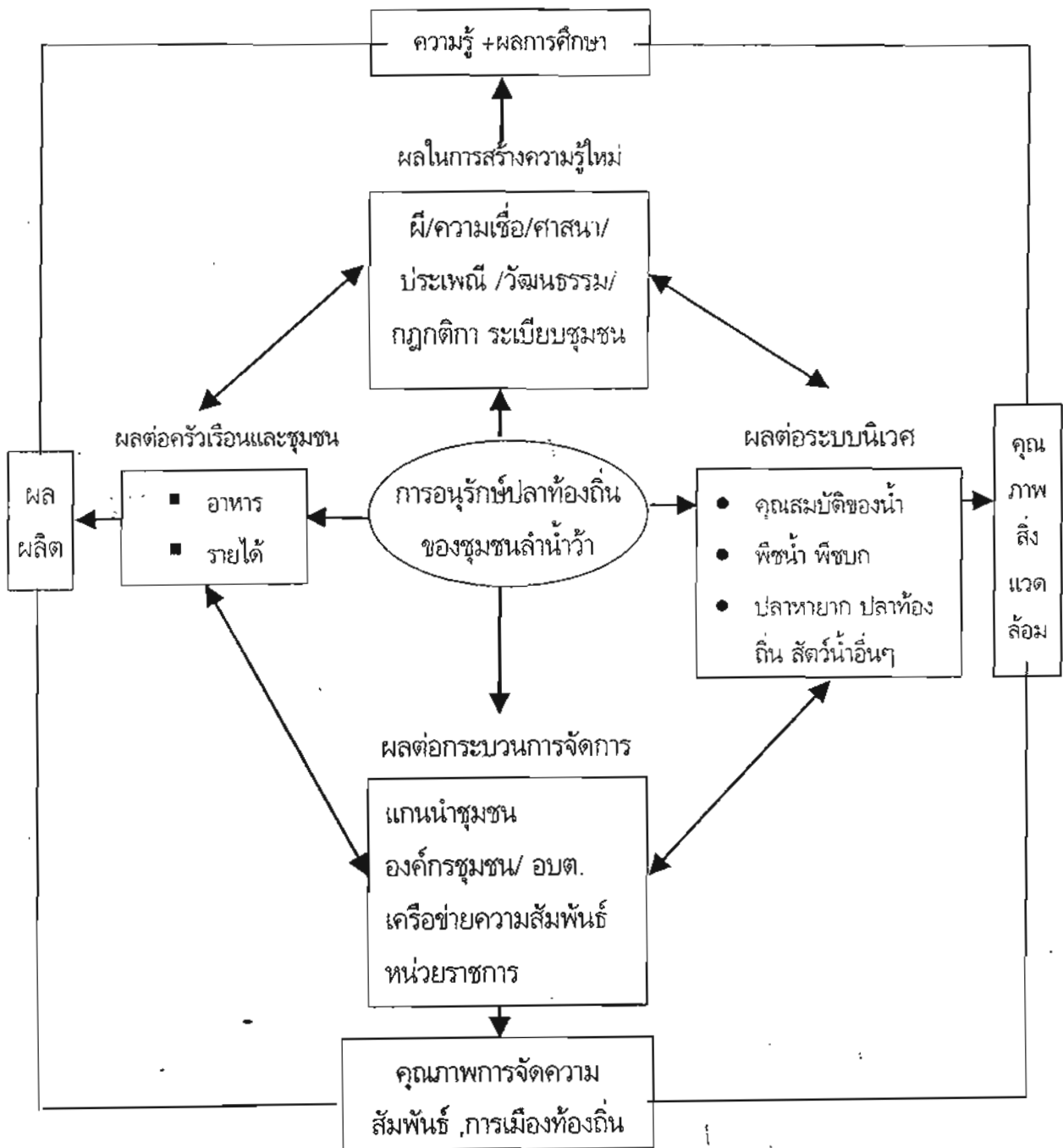
2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการของชุมชนลำน้้าว้าในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้้าว้า
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำและพันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้้าว้าตำบลน้ำพาง
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้้าว้าของชุมชนตำบลน้ำพาง

3. คำถามการวิจัย

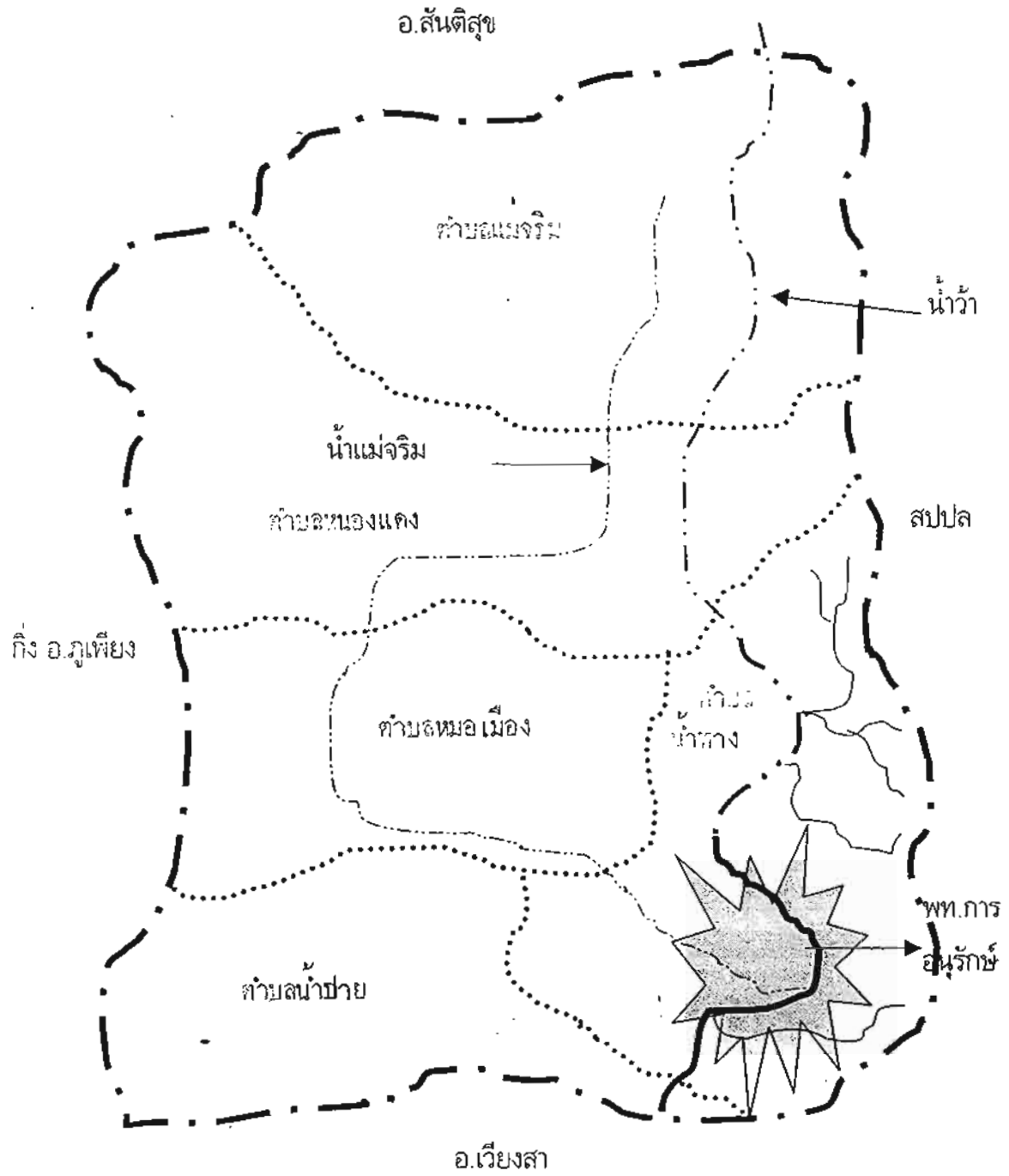
1. ชุมชนตามลำน้้าว้า ตำบลน้ำพาง จะมีรูปแบบในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้้าว้าเป็นอย่างไร ?
2. ชุมชนตามลำน้้าว้าตำบลน้ำพางจะมีแนวทางและรูปแบบการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้้าว้าได้อย่างไรและเป็นอย่างไร ?

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

4. ขอบเขตของการศึกษา

รูปที่ 2 แผนที่ลำน้ำว่าในการศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่จริม

การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่า จำกัดขอบเขตการศึกษาดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่า กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคือ บ้านน้ำว่า หมู่ที่ 5 บ้านน้ำปู้ หมู่ที่ 6 บ้านน้ำพระทัย หมู่ที่ 8 ตำบลน้ำพาง และบ้านห้วยทรายมูล หมู่ที่ 5 ตำบลน้ำปาย เนื่องจากเป็นชุมชนในลุ่มน้ำว่าที่มีอาณาเขตติดต่อต่อเนื่องกันตลอด ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา แบ่งเป็น 2 ระยะ

ระยะที่ 1 ศึกษาปัจจัยด้านต่างๆต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงนิเวศชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์ปลาท้องถิ่น
 - ลักษณะทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ ของลำน้ำว่า
 - ลักษณะของแหล่งน้ำ (วัง หาด แก่ง)
 - การบริโภคปลาในชุมชนลำน้ำว่า และรายได้จากการหาปลาในลำน้ำว่า
 - การลดลงของปริมาณปลาในลำน้ำว่าเป็นอย่างไร? มีสาเหตุมาจากอะไร?
 - รายชื่อปลาท้องถิ่นลำน้ำว่า แหล่งที่อยู่ ความสัมพันธ์ของพันธุ์ปลา
 - ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
2. รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ปลาของบ้านน้ำว่า และชุมชนลำน้ำว่า
 - กระบวนการอนุรักษ์เริ่มต้นจากสาเหตุอะไร ใครเป็นผู้ริเริ่มการอนุรักษ์เริ่มอนุรักษ์เมื่อใด?
 - กระบวนการและการจัดการ การอนุรักษ์ปลาของชุมชนเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรค หรือจุดเด่นของการอนุรักษ์เป็นอย่างไร?
 - สิ่งที่ชุมชนอยากพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ให้ประสบความสำเร็จเพิ่มมากขึ้นและก่อให้เกิดความร่วมมือจากชาวบ้านในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน รวมถึงกลุ่ม องค์กรต่างๆในพื้นที่?

ระยะที่ 2 ศึกษาถึง วิธีการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่า การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ปลาลำน้ำว่า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ องค์กรที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น

- กระบวนการจัดการพันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนน้ำว่าที่ชุมชนพัฒนาในปัจจุบันเป็นอย่างไร?

- การพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นอย่างไร ได้รูปแบบเป็นอย่างไร
- ปัจจัยอะไรบ้างที่เสริมและเอื้อให้การพัฒนาเครือข่ายและกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลุ่มน้ำท่าบอง ?
- การสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนและรู้รักษาทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างไร มีอะไรบ้าง ?

5. คำจำกัดความ

1. พันธุ์ปลาท้องถิ่น(รวมถึงพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำด้วย) หมายถึง ปลาที่มีแหล่งกำเนิดและขยายพันธุ์ในลุ่มน้ำมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ปลาหมออารี ปลาปลิง (พลวง) ปลาคัง ปลาม่อม ปลามูต ปลาเพี้ย ปลาสร้อย ปลาแค้ ปลาหึ่ง ปลากระ ปลาจาด ปลาแกง ปลาจอก(ตะโกก)
2. แหล่งน้ำ หมายถึง น้ำลุ่มน้ำที่ไหลผ่านบ้านน้ำพระทัย บ้านน้ำว่า บ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำพาง และบ้านห้วยทรายมูล ตำบลน้ำปาย
3. ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านน้ำว่า บ้านน้ำพระทัย บ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำพาง และบ้านห้วยทรายมูล ตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน
4. การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน
5. การเปลี่ยนแปลงนิเวศชุมชน หมายถึง การศึกษาสภาพของแหล่งน้ำ การเปลี่ยนแปลงแหล่งน้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างปลาท้องถิ่นกับระบบนิเวศวิทยาของแหล่งน้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นกับปลาท้องถิ่นลุ่มน้ำว่า และความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำว่าด้วยกัน ในด้านการจัดการ ความร่วมมือ วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของพันธุ์ปลาท้องถิ่น
6. การอนุรักษ์ หมายถึง การพิจารณาร่วมกันของคนในท้องถิ่น ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในท้องถิ่นโดยส่วนรวม และยังคงไว้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ชุมชนใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ในระยะเวลานานที่สุดหรือตลอดไป

7. เครื่องมือจับปลาประเภทเครื่องมือกล (เครื่องมือท้องถิ่น) หมายถึง เครื่องมือจับปลาที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาขึ้นมา โดยเน้นการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นของตนเอง เป็นอุปกรณ์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและจับปลาได้ในปริมาณไม่มาก
8. เครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรง หมายถึง วัตถุระเบิด กระแสไฟฟ้าที่ได้จากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าสำเร็จหรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุต่างๆ และสารเคมีที่ได้จากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือจากทางธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นใดก็ตามที่เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทางน้ำอย่างรุนแรง มีผลกระทบต่อชีวิตสัตว์น้ำในปริมาณที่มาก ใช้ระยะเวลาการทำลายรวดเร็ว แต่ใช้ระยะเวลาการฟื้นฟูสภาพนาน
9. กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำ หมายถึง ความสามารถในการดูแลรักษา ฟื้นฟู การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การพัฒนา หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำคงความสมบูรณ์หรือสมบูรณ์มากขึ้น โดยชุมชน องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้
10. พรานปลา หมายถึง ผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรอบรู้เกี่ยวกับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำ โดยได้รับการถ่ายทอดวิธีจับสัตว์น้ำจากผู้มีประสบการณ์ หรือจากการสังเกต รวมถึงการมีประสบการณ์ตรงของตนเอง จนมีความสามารถ-ความชำนาญในการจับสัตว์น้ำเป็นอย่างดี
11. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา หมายถึง สิ่งใดที่มีอิทธิพลต่อความนึกคิดของคนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดการกระทำหรือละเว้นการกระทำสิ่งนั้นๆ เพื่อให้เกิดความมีสวัสดิภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งต่อตนเองและคนในครอบครัว และคนในสังคมอื่นๆ ที่สามารถนำมาร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น ความเชื่อต่อผีเสื้อน้ำ ผีเงือก ช้างน้ำ ผีเจ้าที่ ฯลฯ
12. เขตอนุรักษ์ หมายถึง บริเวณลำน้ำที่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด เพื่อเป็นบริเวณขยายพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างปลอดภัย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วังปลา”
13. เขตสงวน หมายถึง บริเวณที่นอกเหนือจากเขตอนุรักษ์ เป็นเขตที่สามารถจับสัตว์น้ำได้เฉพาะเครื่องมือท้องถิ่นห้ามจับปลาด้วยระเบิด สารเคมี ไฟฟ้า บางหมู่บ้านได้ห้าม

การจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการดำยิง การลากตาข่าย การหับแคว ซึ่งเป็นวิธีที่สามารถทำให้ปริมาณปลาลดลงได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. มีเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นลำน้่ว้าตำบลน้ำพาง
2. พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้่ว้าตำบลน้ำพาง ได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป
3. ประชาชนในพื้นที่ตามลำน้่ว้า ได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น
4. ชุมชนได้ทักษะการเรียนรู้ในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน อันจะนำไปเป็นแนวทางในการนำไปแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ของท้องถิ่นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป

7. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

กุมภาพันธ์ 2544 - เมษายน 2545

8. วิธีการดำเนินงานวิจัย

จากสภาพปัญหาการลดลงของปลาท้องถิ่นลำน้่ว้าในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ปลาบางชนิดหายไปจากลำน้่ว้า หลายชนิดมีจำนวนลดลงจนเกือบไม่พบในแหล่งน้ำ คงมีปลาเพียงบางชนิดเท่านั้นที่มีการแพร่พันธุ์ในแหล่งน้ำขณะนี้ พฤติกรรมการจับปลาของคนทั้งในและนอกชุมชนที่ส่งผลให้ปริมาณปลามีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว น่าจะมาจาก การระเบิดปลา การใช้ไฟฟ้าช็อตปลา การดำยิง การลงตาข่าย รวมถึงการจับปลาหมูอารีย์จำหน่ายให้กับพ่อค้าต่างจังหวัด จากสภาพปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ได้มีหลายชุมชนร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบริเวณแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้ชุมชนด้วยการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำขึ้นในแต่ละชุมชน แต่กระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างเต็มที่ อาจเนื่องมาจากกระบวนการอนุรักษ์ปลาของชุมชนยังไม่เหมาะสม เช่นปล่อยให้มีการประมงระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์เป็นประจำทุกปี การที่มีบุคคลทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านลักลอบจับปลาบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในเวลากลางคืน

ดังนั้นทีมวิจัยประกอบด้วยตัวแทนจากผู้นำชุมชนจาก 4 หมู่บ้านที่เป็นแกนนำในการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนทั้งภายในหมู่บ้านเดียวกัน ระหว่างหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน พ่อค้าปลา ประชาชนชาวบ้าน แม่บ้าน เยาวชน สมาชิก อบต. และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สภาพปัญหาการทำลายปลาพันธุ์ปลาท้องถิ่นในปัจจุบันและวิเคราะห์

กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนที่ผ่านมา เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและเกิดการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ยั่งยืนต่อไป สิ่งที่มีวิจัยถือปฏิบัติอยู่เสมอในการปฏิบัติงานคือการให้ตัวแทนชุมชนได้เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตัวเอง ไม่มีการครอบงำทางความคิดและไม่บังคับให้กระทำการกิจกรรมอันใดอันหนึ่ง ที่มีวิจัยเป็นแต่เพียงผู้กระตุ้นและผู้สนับสนุนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นเท่านั้น กิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมาในการศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 ประกอบด้วย กิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ด้านประชากร ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ด้วยการจัดเวทีเรียนรู้ และการไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมแล้วนำมาสรุปร่วมกัน ที่เก็บข้อมูลโดยตัวแทนชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ทราบคุณค่าของท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมาตั้งแต่อดีต

2. การศึกษาข้อมูลพันธุ์ปลาท้องถิ่นลำน้ว่า ว่าในลำน้ว่ามีพันธุ์ปลาอะไรบ้าง มีปลาชนิดไหนที่สูญหายไปจากลำน้ว่า ปลาชนิดไหนที่มีจำนวนลดลงเป็นจำนวนมาก และมีปลาชนิดไหนที่ยังคงพบในแหล่งน้ำตลอดระยะเวลา แหล่งอาศัยของพันธุ์ปลาต่างๆมักพบในบริเวณไหน เช่น บริเวณวัง บริเวณหาด (บริเวณน้ำไหลเชี่ยว) บริเวณแก่ง ฯลฯ วิธีการจับปลาของคนในชุมชน อุปกรณ์จับปลาของท้องถิ่น และปลามีประโยชน์เอื้อให้กับคนในชุมชนได้อย่างไร จะทำให้ชุมชนค้นพบคุณค่าประโยชน์ของสัตว์น้ำมากยิ่งขึ้น และได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะเวลาต่างๆได้อย่างชัดเจน วิธีการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ใช้วิธีการจัดเวทีสนทนาในกลุ่มพรานปลา ปราชญ์ชาวบ้าน และให้ตัวแทนชุมชนไปดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในชุมชน แล้วนำมาสรุปในเวทีเป็นภาพรวมอีกครั้งหนึ่ง

3. การสำรวจแหล่งวังปลา เพื่อทำแผนที่ลำน้ว่าในบริเวณพื้นที่ทำการอนุรักษ์เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นการประเมินสภาพการเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำจากอดีตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด รวมถึงการเก็บข้อมูลสภาพแหล่งน้ำและข้อมูลพื้นที่การเกษตรตามสองข้างลำน้ว่า

4. การสำรวจการบริโภคปลาของคนในหมู่บ้านด้วยแบบสัมภาษณ์ที่คณะวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนได้สร้างขึ้น แล้วดำเนินการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว จำนวน 214 หลังคาเรือนใน 4 หมู่บ้านโดยผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อทราบปริมาณการบริโภคปลาของแต่ละหลังคาเรือนว่าบริโภคปลาเฉลี่ยครอบครัวละเท่าไร วัตถุประสงค์ของการบริโภคปลาแหล่งที่มาของปลาที่นำมาบริโภค ปริมาณการจับปลาในแหล่งน้ำ เฉลี่ยต่อครั้ง วัตถุประสงค์ของการออก

ไปหาปลาในแหล่งน้ำ แล้วผู้นำชุมชนร่วมกับคณะวิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้มารวบรวม และวิเคราะห์ผล เพื่อนำเสนอผลการสำรวจต่อประชาชน

5. เวทีสัมมนาการถอดบทเรียนกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้าวัว เพื่อทราบว่าบ้านน้าวัวและหมู่บ้านอื่นๆในลำน้าวัวได้เริ่มดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในลำน้าวัวเมื่อใด อะไรเป็นสาเหตุของการอนุรักษ์พันธุ์ปลา ใครเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ กระบวนการจัดการอนุรักษ์พันธุ์ปลาเป็นอย่างไร การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลามีที่ระยะแต่ละระยะเป็นอย่างไรบ้าง ปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จุดเด่นของกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่ผ่านมาคืออะไร การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นอย่างไร การแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่พบในระหว่างการทำงานอย่างไร และจะมีการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาต่อไปอย่างไรที่จะให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ ประเด็นคำถามในเวทีสัมมนาได้จากคณะวิจัยหลักและวิจัยร่วม ร่วมกันคิดประเด็นเพื่อให้ได้รายละเอียดของกระบวนการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์ปลาลำน้าวัวมากที่สุด ที่จะเป็นข้อมูลในการนำไปสู่การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและการขยายผลการดำเนินงานสู่หมู่บ้านเครือข่ายใกล้เคียงได้อย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละหมู่บ้านนอกเหนือจากเวทีสัมมนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

6. การจัดเวทีสนทนาตรวจสอบข้อมูลการศึกษาเรื่องพันธุ์ปลาท้องถิ่น นิเวศชุมชนที่ได้ศึกษาที่ผ่านมากับปราชญ์ชาวบ้าน พrawnปลา และบุคคลที่เกี่ยวข้องว่าสิ่งที่ได้มีความถูกต้องมากน้อยแค่ไหน เพื่อปรับปรุงข้อมูลที่ได้มาให้มีความน่าเชื่อถือมากที่สุด

7. การสรุปผลการศึกษาที่ได้โดยคณะวิจัยหลักและร่วม เพื่อนำเสนอผลการศึกษาต่อสาธารณะ ให้ประชาชนในพื้นที่วิจัยและพื้นที่ใกล้เคียงได้ทราบการดำเนินงานของคณะวิจัย แล้วให้ที่ประชุมให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานในระยะต่อไป และตัวแทนชุมชนได้นำข้อเสนอแนะจากเวทีสรุปผลการวิจัยระยะที่ 1 ไปร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการในระยะต่อไปให้เกิดความชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในการดำเนินงานระยะที่ 2

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบและพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้าวัว ตำบลน้ำพาง กิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญประกอบไปด้วย

1. การจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพrawnปลาในหมู่บ้าน ในการเรียนรู้

สภาพปัญหาการทำลายปลาและการลดลงของปลาท้องถิ่น ผลกระทบต่อการลดลงของปลาท้องถิ่น ต่อวิถีชีวิต และชุมชนจะมีบทบาทหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างไร

2. จัดเวทีเสวนาระดับตำบลในกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ สมาชิก อบต. น้ำพอง กลุ่มพรานปลา กลุ่มแม่บ้านในการสรุปผลการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เพื่อสรุปแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นที่ได้จากการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน และปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัญหาที่เป็นภาพรวมของตำบล

3. การดำเนินการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของแต่ละหมู่บ้าน ที่ได้จากเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล โดยการประสานการดำเนินงานของกลุ่มผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นจากเดิมดังนี้

3.1 การปิดป้ายประกาศบอกเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน ป้ายประกาศมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น และแสดงสัญลักษณ์บอกจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยใช้ลวดสลิงโยงข้ามลำน้ำทั้งสองจุด

3.2 การประชาสัมพันธ์มาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ทราบในที่ประชุมประจำเดือนของ ระดับตำบล ระดับอำเภอ และส่งหนังสือประชาสัมพันธ์ไปถึงผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านทราบ

3.3 การสืบชะตาแม่น้ำ การอัญเชิญเจ้าที่ร่วมในการอนุรักษ์ปลา ทำพิธีสาปแช่งผู้ที่ลักลอบกระทำผิดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านและการปิดตุงยันต์กันระเบิดในพื้นที่ที่มักจะมีการลักลอบระเบิดปลาเป็นประจำ

4. การเข้าค่ายเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีชื่อค่ายว่า “น้ำใส ปลาสวย ด้วยมือเรา” กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย แกนนำเยาวชนจากทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพอง หมู่บ้านละ 5 คน รวม 50 คน ได้ให้เยาวชนมาเรียนรู้ปัญหาการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรพันธุ์สัตว์น้ำ แล้วให้เยาวชนได้เสนอทางออกของปัญหาโดยวิธีการของเยาวชนเอง รวมถึงบทบาทหน้าที่ของเยาวชนในการช่วยเหลือสังคมในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ได้อย่างไร

5. การสรรหากลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นตัวแทนของตำบลน้ำพอง เพื่อเป็นผู้ประสานการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติสืบต่อไป ให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพอง โดยประสานทั้งการดำเนินกิจกรรมในระดับหมู่บ้านและการร่วมจัดทำแผนพัฒนาในระดับตำบล

6. การสำรวจแหล่งวังปลาในลำน้ำว่าของกลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อสำรวจสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำ และประเมินผลการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน

7. การจัดเวทีคั่นองค์ความรู้ชุมชน เป็นการสรุปสิ่งที่ได้จากการดำเนินงานโครงการรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นลำน้ำว่าตำบลน้ำพางให้กับชุมชนได้ทราบ แล้วให้ชุมชนได้มองเห็นสิ่งที่จะต้องพัฒนาต่อไปในอนาคตโดยความร่วมมือของทุกๆคนในทุกๆหมู่บ้านอย่างจริงจังและต่อเนื่องต่อไป

9. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

9.1 ประเภทของข้อมูล ประกอบไปด้วย

- 9.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น จำนวนประชากร ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ การคมนาคม ระบบสาธารณสุข โภค การศึกษา ศาสนา
- 9.1.2 ข้อมูลด้านประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น ประเพณีสักการะพระธาตุคำปั่ว พิธีกรรมสู่ขวัญ สงเคราะห์ สืบชะตา การหาเมื่อ(หาสาเหตุ การเจ็บป่วย หาสาเหตุของที่สูญหาย) ฯลฯ
- 9.1.3 ความเชื่อของท้องถิ่นกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น
- 9.1.4 ข้อมูลพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว่ามีอะไรบ้าง และพันธุ์สัตว์น้ำมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
- 9.1.5 ข้อมูลพืชน้ำ พืชบก
- 9.1.6 การตรวจคุณภาพลำน้ำว่า
- 9.1.7 เครื่องมือจับปลาของพรานปลาที่พบในการจับปลาในลำน้ำว่า
- 9.1.8 การบริโภคปลาของชุมชนลำน้ำว่า
- 9.1.9 การเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว่า
- 9.1.10 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง
- 9.1.11 รูปแบบการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว่า

9.2 วิธีการเก็บข้อมูล เก็บทั้งโดยตรง เช่นการจัดเวทีต่างๆ การสัมภาษณ์ การประชุม การสัมภาษณ์ และโดยอ้อมเช่น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลและมีส่วนร่วมในการถูกเก็บข้อมูล ได้แก่ผู้นำชุมชน
ผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน พรานปลาและอดีตพรานปลา ประชาชนชาวบ้าน แม่บ้าน เยาวชน

10. วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์บริบทและเนื้อหา ความสอดคล้อง
ของเนื้อหา ความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ เหตุและผล

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลน้ำพาง

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนอำเภอแม่จริม

เดิมพื้นที่อำเภอแม่จริมอยู่ในเขตปกครองของอำเภอมืองน่าน โดยเรียกว่า “บ่อว่า” เพราะมีบ่อเกลือสินเธาว์อยู่และมีแม่น้ำว่าไหลผ่านตลอดพื้นที่ ต่อมาทางราชการเห็นว่าท้องที่แห่งนี้มีความทุรกันดาร การคมนาคมไม่สะดวก ต้องใช้ม้าเป็นพาหนะหรือเดินด้วยเท้า ในฤดูน้ำหลากก็ไม่สามารถไปมาหาสู่กันได้ อีกทั้งเพื่อสะดวกในด้านการปกครองและการปราบปรามโจรผู้ร้ายจึงได้ตั้งพื้นที่ของ 3 ตำบลได้แก่ ตำบลหมอเมือง ตำบลหนองแดง และตำบลพงษ์ เป็นกิ่งอำเภอแม่จริมในปี พ.ศ. 2512 และต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอแม่จริม ในวันที่ 12 เมษายน 2520 ตามชื่อของลำน้ำแม่จริมที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลหนองแดงและตำบลหมอเมือง ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาลงวันที่ 16 มีนาคม 2526 ให้โอนตำบลพงษ์ที่อยู่เขตการปกครองของอำเภอแม่จริม ไปขึ้นอยู่กับการปกครองของกิ่งอำเภอสันติสุข และต่อมามีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงมีการแยกตำบล หมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ขณะนี้อำเภอแม่จริมมีตำบลในความปกครองจำนวน 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองแดง(ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่จริม) ตำบลหมอเมือง ตำบลน้ำพาง ตำบลน้ำปายและตำบลแม่จริม มีประชากรรวมทั้งสิ้น 15,229 คน จำแนกเป็นชาย 7,904 คน และหญิง 7,322 คน

1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลน้ำพาง

ตำบลน้ำพางเดิมขึ้นอยู่กับการปกครองของตำบลหมอเมือง อำเภอมืองน่านในขณะนั้น ตำบลน้ำพางมีเพียงบ้านน้ำพางหมู่บ้านเดียว ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาก่อน ตามประวัติเล่าว่าชาวบ้านน้ำพางได้อพยพมาจากนครปิง ต่อมาได้มีชาวบ้านในตำบลหมอเมือง ตำบลน้ำปาย ได้เข้ามาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ สมทบกับประชาชนชาวบ้านน้ำพางเดิมเนื่องจากในเขตตำบลน้ำพางมีพื้นที่ทำการเกษตรมาก จากที่ชาวบ้านได้เข้ามาทำไร่ เลี้ยงสัตว์เพียงไม่กี่ครอบครัว พอระยะเวลาผ่านไปก็มีการเพิ่มประชากรมากขึ้นและมีเครือญาติตามมาสมทบที่หลังอีก ทำให้เกิดเป็นกลุ่มบ้านต่างๆตามมา ต่อมาได้แยกเป็นหมู่บ้านต่างๆได้แก่ บ้านน้ำปุน บ้านน้ำลาน บ้านน้ำปู้ บ้านน้ำแฉะ สำหรับบ้านน้ำว่าเดิม เป็นชาวบ้านห้วยเมียงที่ตั้งหมู่บ้านอยู่แนวชายแดน ไทย-ลาว ใกล้ๆกับบ้านน้ำตาง

ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากขณะนั้นในปี พ.ศ. 2511 เกิดความไม่สงบจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการปะทะกันของกองกำลังคอมมิวนิสต์และทหารของไทยอยู่ตลอดเวลา ระยะทางจากตัวอำเภอแม่จรมไยยังบ้านห้วยเมียงก็มีระยะทางที่ไกล ทำให้ยากลำบากในการเดินทางเข้าไปสู่หมู่บ้าน ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานของบ้านห้วยเมียงนั้นอยู่บริเวณต้นกำเนิดแหล่งน้ำ ทางราชการเกรงว่าการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านจะส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำดังกล่าว จึงได้ย้ายชาวบ้านห้วยเมียงมาตั้งถิ่นฐาน ณ ริมลำน้ำว่า และตั้งชื่อกลุ่มบ้านเป็นบ้านน้ำว่าตามชื่อของลำน้ำว่าที่ไหลผ่านหมู่บ้าน จนกระทั่งทุกวันนี้ สำหรับบ้านน้ำพระทัยได้แยกออกมาจากบ้านน้ำพางตามโครงการจัดสรรที่อยู่อาศัยของทางราชการ ในปี พ.ศ. 2523

ในปี พ.ศ. 2523 ทางราชการเห็นว่าหมู่บ้านที่อยู่ตามริมลำน้ำสาขาของลำน้ำว่า มีความห่างไกลจากตำบลหมอเมือง จึงได้เสนอขอตั้งหมู่บ้านที่อยู่เลยฝั่งน้ำว่าออกไปทางทิศตะวันออก เป็นตำบลอีกตำบลหนึ่งขึ้นเรียกว่า “ตำบลน้ำพาง” ซึ่งมีกำนัน อินเดช ปันทะมา เป็นกำนันคนแรกของตำบลน้ำพาง เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2523 มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น 8 หมู่บ้านต่อมา พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ยุติการเคลื่อนไหวจึงมีชนเผ่าม้งออกมามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจำนวน 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำตวงและบ้านร่มเกล้า ปัจจุบันตำบลน้ำพางจึงมีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน

1.2.1 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ชาวบ้านน้ำพางจากการบอกเล่าขานต่อกันมาว่า กลุ่มคนรุ่นแรกๆ ได้อพยพมาจาก นครปิง(จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานใดที่จะสามารถอ้างอิงได้ ซึ่งร่อนเร่มาเพื่อล่าสัตว์โดยเฉพาะ “แรด” เพื่อเอานอจนมาพบว่าบริเวณริมลำน้ำพางแห่งนี้มี “โปง” และบริเวณป่าโดยรอบแห่งนี้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าชุกชุมจึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงที่ราบริมลำน้ำพางเพื่อล่าสัตว์และทำมาหากิน ซึ่งบริเวณนี้สันนิษฐานว่าเคยมีคน “ม่าน” (ชาวพม่า) ได้เคยอยู่อาศัยมาก่อน จากการพบหลักฐานวัดร้างบริเวณสบพาง(บริเวณที่ลำน้ำพางไหลลงบรรจบลำน้ำว่า) ซึ่งปัจจุบันยังหลงเหลือฐานพระพุทธรูปปรากฏอยู่ ส่วนที่ได้ชื่อว่า “น้ำพาง” ผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่าน่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า “น้ำพราน” ซึ่งได้ชื่อจากมีพวานป่าคนหนึ่งที่ไล่ล่าวัวป่าที่ดุร้ายเนื่องจากเป็นวัวโพง (โพงคือ ผีชนิดหนึ่ง ที่เล่าขานกันมาว่าชอบกินของสดและมีกลิ่นคาว) ซึ่งพวานป่าได้ไล่ล่าวัวโพงตัวนี้ มาจากป่าหุบเขาผ่านมาที่ตั้งหมู่บ้าน และมาพักดื่มน้ำที่น้ำจึงเรียกว่าน้ำพราน ต่อมามีการเพี้ยนเสียงเป็น น้ำพาง ซึ่งวัวโพงตัวนี้ได้หนีเข้าไปอยู่ในป่าเขตตำบลโพงและไปตายที่นั่น (ปัจจุบันเป็นเขตอำเภอสันติสุข และคำว่าตำบลโพงได้เพี้ยนเสียงเป็นตำบลพงษ์แทน)

ต่อมาประมาณปีจุลศักราช 684 (พ.ศ. 1765) พระยาไชยวงค์สาซึ่งเป็นเจ้าเมืองบ่อว่าในขณะนั้น ได้มาสร้างพระธาตุคำปลิวขึ้นในบริเวณไร่ของท้าวเชื่อนจักษ์และนางไอ่ ซึ่งเป็นชาวนครPING และในปีถัดมาคือปีจุลศักราช 685 ปี ระกา พระยาไชยวงค์สาได้นำช้างมาถมนบริเวณหนองน้ำริมน้ำพางและได้สร้างวัดน้ำพางขึ้น

1.2.2 อาณาเขตติดต่อของตำบลน้ำพาง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองแดง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลน้ำบาย อำเภอมะจัน และตำบลลำนาหนองใหม่ อำเภอยางสี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลหนองแดง และตำบลหมอมือง

1.2.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ตำบลน้ำพางพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน โดยเฉพาะบริเวณแนวชายแดนที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จะเป็นภูเขาสูงโดยสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 800 - 3000 เมตร ตลอดแนวชายแดนไทย-ลาว พื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่ลุ่มน้ำ 1 เอ เป็นส่วนหนึ่งของเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคาและอีกส่วนหนึ่งเป็นเขตเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติแม่จัน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน ป่าไม้เป็นป่าดงดิบจึงทำให้พื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำ ลำห้วยสายต่างๆ มากมาย และมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามลุ่มน้ำต่างๆดังกล่าว มีการตั้งหมู่บ้านและชื่อลำน้ำเป็นชื่อเดียวกัน เช่น บ้านน้ำปูนตั้งถิ่นฐาน ณ ลำน้ำปูน บ้านน้ำลายมีตั้งถิ่นฐาน ณ ลำน้ำลาน บ้านน้ำพางตั้งถิ่นฐาน ณ ลำน้ำพาง บ้านน้ำปี้ตั้งถิ่นฐาน ณ ลำน้ำปี้ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีลำห้วยลำธารเล็กๆอีกมากมายที่เป็นลำน้ำสาขาของลำน้ำดังกล่าว ในบรรดาลำน้ำที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลน้ำพางทั้งหมดลำน้ำว้าเป็นลำน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นแหล่งน้ำให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำว้าในการดำรงชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีประชาชนต่างตำบลที่อาศัยอยู่ไม่ห่างไกลจากลำน้ำว้ามากนัก ได้ไปใช้ประโยชน์จากลำน้ำว้าอีกด้วย โดยเฉพาะในการพึ่งพาเป็นแหล่ง

ซ้อน มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตามหุบเขาและลุ่มน้ำสายต่างๆ ชุมชนแต่ละหมู่บ้านจึงอยู่ห่างไกลกันพอสมควร เช่นบ้านน้ำตวงห่างไกลจากบ้านน้ำปูนประมาณ 35 กิโลเมตร บ้านร่มเกล้าอยู่ห่างบ้านน้ำพาง ประมาณ 30 กิโลเมตร นอกจากประชาชนในพื้นที่จะไปรับบริการด้านสาธารณสุขจากหน่วยงานของรัฐแล้ว ยังสามารถไปรับบริการด้านสุขภาพจากศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนที่ให้บริการในหมู่บ้านของตนเองได้ในยามจำเป็น และชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขอำเภอแม่จริมซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ยังได้รณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ของอำเภอแม่จริมสามารถดูแลสุขภาพของตนเองและสมาชิกในครัวเรือน ด้วยการอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้จ่ายสามัญประจำบ้าน การดูแลบาดแผลจากของมีคม การปฐมพยาบาลเบื้องต้น และได้กระจายยาสามัญประจำบ้านสู่ครัวเรือนให้ครอบคลุมจำนวนหลังคาเรือนไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของหลังคาเรือนทั้งหมด อย่างต่อเนื่องตลอดมา

2.5 วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีของประชาชนในอำเภอแม่จริม ที่เป็นชนพื้นเมืองส่วนใหญ่จะมีวัฒนธรรมประเพณีคล้ายคลึงกัน ประเพณีที่สำคัญของประชาชนอำเภอแม่จริมและตำบลน้ำพาง ได้แก่

2.5.1 ประเพณีนมัสการพระธาตุยอยหงส์

ประเพณีนมัสการพระธาตุยอยหงส์ วัดพระธาตุยอยหงส์มีพื้นที่ 10 ไร่ 3 งาน 16 ตารางวา สังกัดสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ที่บ้านพรหม ตำบลหนองแดง สร้างเมื่อปีจุลศักราช 633 (พ.ศ.1714) ประวัติเล่าว่ามีหงส์ตัวหนึ่งคาบเอายอยคำ(เครื่องซึ่งโบราณที่เป็นทองคำ)บินมาเวียนอยู่บนยอดเขาจำนวน 3 รอบ แล้วปล่อยยอยนั้นลงบนภูเขาที่ได้บินเวียนอยู่ เมื่อหงส์ตัวนั้นบินไปแล้วก็เกิดพายุฝนอย่างหนักและมีฟ้าผ่า จากนั้นฝนได้ตกลงมาอย่างหนักเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน เมื่อฝนสงบลงได้มีช้างป่าฝูงหนึ่งเดินมาเหยียบดินบริเวณภูเขานั้นจนแน่น แล้วพากันเดินประทักษิณด้านล่างอีกจนพื้นดินเรียบ สมัยนั้นมีพระครูคล่อมซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีความเคร่งในระเบียบวินัยสงฆ์และชาวบ้านต่างให้ความเคารพนับถือ ได้ขึ้นไปดูภูเขาภูานั้นพบยอยคำ ต่อมาได้สร้างพระธาตุไว้บนภูเขาภูานั้นและได้ตั้งชื่อพระธาตุว่า “พระธาตุยอยหงส์” (ทั้งนี้ “ยอย” ยังแปลว่าที่ซึ่งยื่นออกไปกว่าปกติในกรณีนี้อาจแปลว่าพระธาตุดังกล่าวอยู่บนชง่อนเขาที่สูงกว่าเขาทั่วไปด้วย) อาคารเสนาสนะของวัดพระธาตุมีวิหาร ภูมิสงฆ์ ด้านปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูป เจดีย์พระธาตุ ต่อมาจุลศักราช 683 (พ.ศ.1764) ได้มีการเสริมองค์พระธาตุให้มีขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ประมาณปี

จุลศักราช 1224 (พ.ศ. 2405) และจุลศักราช 1291 (พ.ศ. 2472) ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุให้อยู่ในสภาพที่ดีดังเช่นทุกวันนี้

พิธีกรรมสักการะพระธาตุจะจัดปีละ 2 ครั้งเป็นประจำทุกปี ครั้งที่ 1 จัดตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (หกเบ็ง) ตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร ตอนกลางวันจะมีการฟังเทศน์และเทศมหาชาติ พอตกตอนเย็นจะมีการเวียนเทียน

ครั้งที่ 2 เป็นประเพณีตานก๋วยสลาก ที่ชาวอำเภอแม่จริมจะปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 (วันออกพรรษา) จะมีประชาชนทุกตำบลตกแต่งก๋วยสลากมาร่วมทำบุญกับชาวบ้านพรหมและบ้านดงไพรวัลย์ที่เป็นศรัทธาของวัดพรหม(ที่ตั้งของวัดพระธาตุยอยหงส์) งานประเพณีตานก๋วยสลากจะมี 2 วัน วันแรกจะเป็นวันห้ำดา(การเตรียมงาน) อีกหนึ่งวันต่อมาจึงจะมีการตานก๋วยสลาก เป็นอันเสร็จประเพณีในปีหนึ่งๆ

2.5.2 ประเพณีนมัสการพระธาตุคำปลิว(คำปัว)

ประเพณีนมัสการพระธาตุคำปลิว ตามประวัติพระธาตุคำปลิว(แต่ชาวบ้านเรียกว่า “พระธาตุคำปัว” หมายถึงทองคำที่ปลิวมา) โดยพบหลักฐานจากคำภีร์ล้านนาใบลานวัดน้ำพางเล่าว่า จุลศักราช 684 (พ.ศ. 1765) พระอริยวงโสจากวัดก๊บบำเมืองเชียงตุงพร้อมด้วยท้าวพะละหมื่น ภาะวัง ส่างกอม มาทำการสร้างพระธาตุยอยหงส์(น่าจะเป็นการบูรณะเสริมองค์พระเจดีย์ธาตุมากกว่า เนื่องจากในปีจุลศักราช 683 ได้มีการเสริมองค์พระธาตุยอยหงส์ให้มีขนาดใหญ่ขึ้นแต่องค์พระธาตุนั้นสร้างในปีจุลศักราช 633) ขณะที่ทำแผ่นทองคำเปลวเพื่อนำขึ้นไปติดบนยอดพระธาตุยอยหงส์นั้น เกิดอกนิหารมีกระแสลมแรงพัดเอาแผ่นทองคำเปลว 1 แผ่น ลอยมาติดที่จอมปลวกในไร่ของท้าวเชื่อนจักษ์ เมื่อท้าวเชื่อนจักษ์ไปพบจึงนำความทูลพระยาไชยวงค์สาเจ้าเมืองบ่อว่า และได้อาราธนาครูบาอริยวงโสและครูบาหลวงพรหมอุต ซึ่งได้จำนำพรรษาอยู่ที่พระธาตุยอยหงส์พร้อมด้วยช่างชาวพม่ามาทำการก่อสร้างขึ้นเป็นเจดีย์ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ จุลศักราช 684 ตั้งชื่อว่า “พระธาตุคำปลิว” หรือบาลีมีชื่อเรียกว่า “พระธาตุสุวรรณแปดตั้ง” ดังนั้นประเพณีไหว้พระธาตุคำปลิวจึงจัดให้มีขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 (ชาวบ้านเรียกว่าหกเบ็ง) เป็นประจำทุกปี ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจะมีการจัดตกแต่งเครื่องสักการะ มาสักการะองค์พระธาตุคำปลิว และถวายเครื่องจตุปัจจัยไทยทาน ตันกัณฑ์แด่พระสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธี

สำหรับในวันสงกรานต์ที่ตรงกับวันพญาวัน(วันเริ่มปีใหม่ไทย) ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจะนำดอกไม้ธูปเทียน น้ำอบน้ำหอม มาสักการะและสรงน้ำองค์พระธาตุ เพื่อขอพรจากองค์

พระธาตุ ให้ครอบครัวประสบกับความโชคดี มีความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยเฉพาะบุตรหลานที่อยู่ในตำบลน้ำพางแล้วที่ไปทำงานที่ต่างจังหวัด เมื่อกลับมาพร้อมประเพณีสงกรานต์ที่บ้าน ก็จะได้ถือโอกาสนี้กราบขอพรจากองค์พระธาตุอันเป็นที่เคารพสักการะของชาวตำบลน้ำพางเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองในการออกจากบ้านไปทำงานต่างจังหวัด เมื่อเสร็จจากการสักการะและสรงน้ำองค์พระธาตุแล้ว จะมีการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาองค์พระธาตุ หลังจากนั้นจะมีการแข่งขันจุดบั้งไฟของชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆทั้งในพื้นที่ตำบลน้ำพางและต่างตำบลในอำเภอแม่จริมที่เตรียมมาแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนาน

2.5.3 วัฒนธรรมของท้องถิ่นในตำบลน้ำพาง (ตีเก็ง , สู้ขวัญ , สู้ขวัญข้าว , ดนตรีพื้นบ้าน , การละเล่นพื้นบ้าน)

2.5.4 พิธีกรรมความเชื่อ (ผีหม้อน้ำ , ผีหลวง , ผีเสื้อน้ำ , ผีเสื้อนาไร่บ้านวัด, ส่งเคราะห์ , ส่งผี)

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนในตำบลน้ำพางร้อยละประมาณ 95 ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวไร่เพื่อการยังชีพ ปลูกข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจ มีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง อีกร้อยละ 5 มีอาชีพค้าขาย รับจ้าง (ทั้งรับจ้างในจังหวัดและรับจ้างต่างจังหวัด โดยเฉพาะในวัยหนุ่มสาว และวัยแรงงานจะนิยมไปทำงานรับจ้างในต่างจังหวัด) บางครอบครัวมีอาชีพหาของป่ามาขาย เป็นการเสริมรายได้ของครอบครัว ซึ่งป่าในเขตตำบลน้ำพางจะมีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศวิทยามาก จึงมีเห็ด หน่อไม้ ยอดผัก ออกตรงตามฤดูกาล เช่นในฤดูหนาวจะมีเห็ดลม พอตัน ฤดูฝนจะมีเห็ดเหาะ ต่อมาจะมีเห็ดต่าน เห็ดดินประเภทต่างๆ แม้ค้าจากตำบลหนองแดงและแม่คำจากอำเภอเมืองน่านจะมารับซื้อสินค้าจากชาวบ้านในตำบลน้ำพางเป็นประจำทุกฤดูกาล รายได้เฉลี่ยของประชาชนต่อคนต่อปีประมาณ 5,000 - 6,000 บาท(จากการสำรวจ จปฐ.อำเภอแม่จริมปี 2543)

4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.1 การล่องแก่งน้ำว้า น้ำว้าเป็นลำน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม ลักษณะของลำน้ำว้าเป็นลำน้ำที่ไหลเชี่ยวมีโขดหิน หลบผาตามแหล่งน้ำเป็นระยะๆ จึงเกิดแก่ง วัง และหาดตามแหล่งน้ำมากมาย ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติของแหล่งน้ำยังมีความอุดมสมบูรณ์ คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดีและสองข้างลำน้ำมีป่าไม้ที่เป็นธรรมชาติสวยงาม จึงเหมาะแก่การล่องแพและชมธรรมชาติ ดังมีคำขวัญเชิญชวนให้ผู้คนมาท่องเที่ยวอำเภอแม่จริมว่า “ล่องแก่งน้ำว้า คีบชาธรรมชาติ” ปัจจุบันการล่องแพมีทั้งแพไม้และแพยางไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้บริการตามใจชอบ การล่องแพมีจุดเริ่มต้นที่บ้านน้ำว้าไปสิ้นสุดที่บ้านหาดไร่ อ.เวียงสา แต่สามารถล่องแพในระยะทางไกลตั้งแต่บ้านน้ำว้า - บ้านน้ำปู้ ระยะทาง 4 กิโลเมตร หรือล่องระยะทางปานกลาง ตั้งแต่บ้านน้ำว้า - อุทยานแห่งชาติแม่จริม ระยะทาง 8 กิโลเมตร หรือระยะทางไกลตั้งแต่บ้านน้ำว้าถึงบ้านหาดไร่ระยะทางสิบกว่ากิโลเมตร

4.2 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่จริมได้ทำเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติไว้จำนวนหลายจุดด้วยกัน รวมระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร เหมาะ สำหรับนักเดินไพรที่ยังไม่ชำนาญในการเดินไพรในระยะทางที่ไกลมากนัก นักท่องเที่ยวสามารถไป พักค้างแรมในเขตอุทยานแห่งชาติแม่จริมได้ อุทยานจะมีที่พักและอาหารไว้บริการและในส่วน ของอำเภอแม่จริมยังมีโครงการขยายเส้นทางท่องเที่ยวให้ไกลขึ้นไปอีก เพื่อให้ นักท่องเที่ยวที่ชอบเดิน ผจญภัยได้ทดสอบสมรรถภาพร่างกายและดื่มด่ำกับธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น โดยจะพัฒนาเส้นทางผา หน่อที่อยู่ใกล้ๆกับที่ทำการอุทยานแห่งชาติแม่จริม ซึ่งเป็นเขาสูงชันลักษณะเขาเป็นหินผา สามารถ เดินทางทะลุถึงบ้านร่มเกล้าที่เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งได้ เป็นเส้นทางเดินไพรที่มีความยากลำบาก เหมาะแก่นักท่องเที่ยวผู้ที่ต้องการความแปลกใหม่สำหรับชีวิตได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

สภาพภูมินิเวศแหล่งน้ำและชุมชน

1. นิเวศแหล่งน้ำ

1.1 สภาพแหล่งน้ำทั่วไป

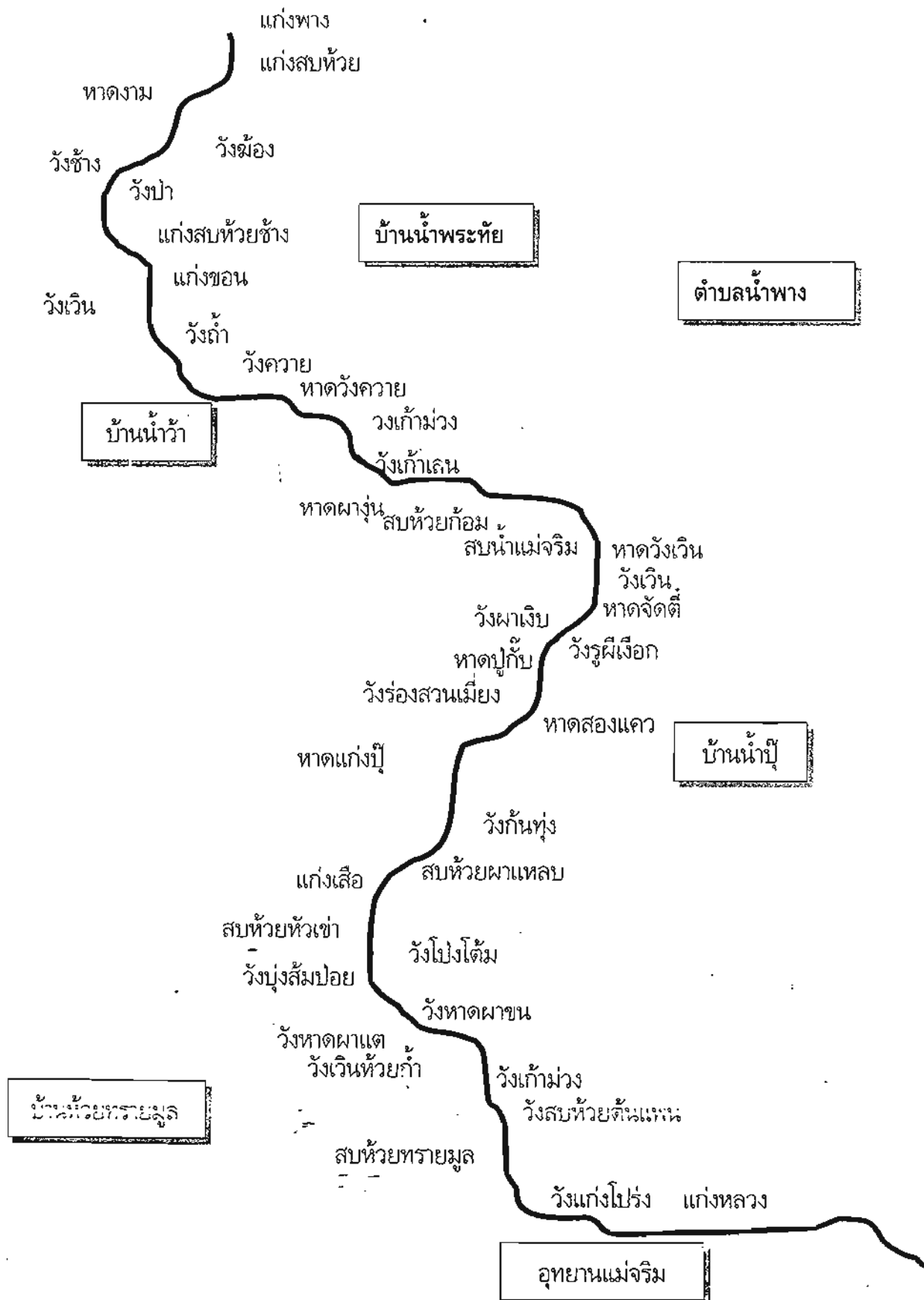
ลำน้ำว่า เป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำน่าน มีต้นกำเนิดจากภูเขาจามที่อยู่ในทิวเขาหลวงพระบาง บริเวณบ้านขุนน้ำว่า ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำเดียวกับลำน้ำน่าน แต่อยู่คนละฟากของภูเขาและมีทิศทางการไหลตรงกันข้ามกัน แม่น้ำน่านไหลขึ้นทางทิศเหนือของอำเภอบ่อเกลือ เข้าสู่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอฟุ่ช้าง แล้ววกกลับไหลลงสู่อำเภอเชียงกลาง อำเภอบัวเวียงสา นาน้อยและนาหมื่น แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดอุดรธานี ส่วนลำน้ำว่าไหลลงทางตอนใต้ของอำเภอบ่อเกลือ ผ่านไปยังอำเภอสันติสุข อำเภอแม่จริมและอำเภอเวียงสา แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำน่านที่ตำบลซึ่ง อำเภอเวียงสา บริเวณที่น้ำว่าไหลผ่านส่วนใหญ่จะเป็นป่าเป็นเขา จะมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ลำน้ำว่าเพียงไม่กี่หมู่บ้านเท่านั้น ในพื้นที่อำเภอแม่จริมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับลำน้ำว่าเพียง 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำว่า และบ้านน้ำปู ตำบลน้ำพาง

สภาพทั่วไปของลำน้ำว่า มีลักษณะที่คดเคี้ยวไหลผ่านหุบเขาต่างๆ ลำน้ำว่าจึงเกิดแก่ง หาดวังตามธรรมชาติลักษณะต่างๆมากมายแต่ละแห่งของลำน้ำชาวบ้านได้ตั้งชื่อไว้เรียกขานเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำแหล่งที่ตั้งของวัง หาดและแก่ง เช่น วังควาย หาดทรายงาม วังบุงส้มป่อย วังกันทุ่ง ฯลฯ วังน้ำบางแห่งมีความลึกของวังมาก ที่ลึกมากที่สุดประมาณ 6 เมตร ณ วังบุงส้มป่อย รองลงมาได้แก่วังโป่งโถม วังหาดผาเต วังเวินห้วยถ้ำ วังเวินแก่งเสือ มีความลึกประมาณ 5 เมตร และมีวังน้ำอีกหลายแห่งที่มีความลึกใกล้เคียงกัน นอกจากวังน้ำในลำน้ำว่าจะมีความลึกมากแล้วยังมีประวัติความลึกกลับ ให้ชาวบ้านได้เล่าขานสืบต่อกันมาอีกด้วย เช่น วังรูผีเงือก ในวังน้ำบริเวณดังกล่าวจะมีรูเข้าไปในหลืบผาขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร และรูนี้ได้ลึกเข้าไปข้างในจนยังไม่มีผู้ที่ทดสอบความลึกของรูนี้ว่าจะมีความลึกเท่าไรหรืออาจจะเป็นรูน้ำที่ไหลเชื่อมกับลำน้ำอีกสายหนึ่งก็ได้ ในอดีตหลายชั่วอายุคนมาแล้ว มีปู่กับ (ปู่ใช้เรียกบุคคลเพศชายวัยกลางคนที่ไม่รู้จักชื่อ, ระบุชื่อไม่ได้หรือเป็นคนต่างถิ่น นอกจากใช้เรียกญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย) ได้ไปหาปลาบริเวณวังรูผีเงือกแล้วดำเข้าไปในรูน้ำเพื่อติดตามปลาเข้าไป เนื่องจากว่าข้างในรูผีเงือกมีปลาอาศัยอยู่มากมาย พอปู่กับตาเล็งเบในรูเพื่อจะเข้าไปจับปลา ได้มีปลาตัวโตตัวหนึ่งว่ายสวนออกมาแล้วติดอยู่บริเวณรูน้ำแห่งนั้นพร้อมกับปู่กับ - - ปู่กับจึงเสียชีวิตและศพได้ลอยมาติดอยู่บริเวณหาดที่อยู่ท้ายวังรูผีเงือกลงมาประมาณ 20 เมตร ชาวบ้านจึงเรียกรูน้ำลึกกลับดังกล่าวว่าเป็นรูผีเงือก(อาจจะเป็นทางเข้าออกของเงือก) และเรียกหาดที่อยู่ท้ายวังรูผีเงือกที่ปู่กับเสียชีวิตว่า "หาดปู่กับ" และมีอีกวังน้ำหนึ่งที่มีเรื่องลึกลับที่

เกี่ยวข้องกับสิ่งลึกลับเป็นเรื่องเล่าขานของชาวบ้านมาจนถึงทุกวันนี้คือวังเวิน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของซางน้ำและผีเงือกอีกแห่งหนึ่งที่มีตำนานเล่าขานว่า ได้มีชาวบ้านนำซางชักลากไม้ซุงจากป่าเพื่อที่จะล่องซุงตามลำน้ำว่าบริเวณวังเวินเมื่อซางมาถึงริมฝั่งน้ำแล้ว แต่ซางไม่ยอมลงลำน้ำว่าบริเวณดังกล่าวเลย แม้ว่าจะบังคับอย่างไรซางก็ไม่ยอมลง และสุดท้ายซางได้หันหลังวิ่งกลับไปทางเดิมด้วยความหวาดกลัว ชาวบ้านจึงคิดว่าสิ่งที่ซางบ้านกลัวมากนั้นน่าจะเป็นสิ่งที่ลึกลับ เช่น ซางน้ำ หรือผีเงือก หลักฐานอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านนำมากล่าวอ้างว่าน่าจะเป็นซางน้ำก็คือ ผลาญหินบริเวณสันเขาที่อยู่ริมลำน้ำ ณ วังเวินนี้ มีกลุ่มก้อนหินเม็ดเล็กๆคล้ายกับมูลของสัตว์กองอยู่เป็นกองๆ ชาวบ้านเชื่อว่าน่าจะเป็นมูลของซางน้ำที่ออกจากน้ำขึ้นมาบนบกในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เพื่อมานอนพักผ่อนและตากอากาศข้างบนบก และได้มีชาวบ้านเก็บเอาก้อนหินดังกล่าวมาเล่นจนหมดไป บางคนก็ยังเก็บรักษาหินดังกล่าวอยู่จนตราบนานทุกวันนี้

ลำน้ำว่าจึงมีความผูกพันกับชุมชนตำบลน้ำพางมาตั้งแต่อดีต เสมือนว่าเป็นเส้นโลหิตเส้นใหญ่และมีลำห้วยต่างๆเป็นเส้นโลหิตฝอย ในการหล่อเลี้ยงคนในตำบลน้ำพางและคนในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างไม่รู้จักเหือดแห้ง นอกจากลำน้ำว่าจะเป็นที่พึ่งพาของคนในตำบลน้ำพางในด้าน อาหารประจำวัน การบริโภคอุปโภคแล้ว ลำน้ำว่ายังมีสภาพแวดล้อมที่มีความงดงามตามธรรมชาติ และมีประวัติ ความสืบทอดตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ หวงแหน ให้คงสภาพเดิมของลำน้ำว่าที่สมบูรณ์ตลอดไป

รูปที่ 4 แสดงแหล่งของ หาด แก่ง ลำน้ำว่า ในพื้นที่ที่ศึกษา

2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากรและการปกครอง

ตำบลน้ำพางแบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน 774 หลังคาเรือน 1,007 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 4,495 คน จำแนกเป็นประชากรชาย จำนวน 2,350 คน และประชากรหญิง จำนวน 2,145 คน มีหมู่บ้านชาวเขาจำนวน 2 หมู่บ้าน 244 หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น 1,887 คน คิดเป็นร้อยละ 41.9 ของประชากรทั้งตำบลน้ำพาง

2.2 เส้นทางคมนาคม

การคมนาคมในตำบลน้ำพาง สามารถเดินทางด้วยรถยนต์และมีรถโดยสารประจำทางวิ่งระหว่างบ้านน้ำตวง - อำเภอแม่จรมวันละ 1 เที่ยว ถนนเป็นถนนลาดยางตั้งแต่อำเภอแม่จรมจนถึงบ้านน้ำตวงเป็นระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร แต่มีบางช่วง ถนนอยู่ในสภาพที่ชำรุดเสียหายจากการใช้งานมาเป็นระยะเวลานาน และบางช่วงถนนมีความแคบทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางเท่าที่ควร สำหรับบ้านน้ำตวงและบ้านร่มเกล้าที่เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง การคมนาคมยังอยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยสะดวกมีถนนลาดยางเพียงบางส่วน ยังมีระยะทางอีกส่วนหนึ่งที่ยังรอการก่อสร้างทางใหม่จึงทำให้การคมนาคมบางช่วงยากลำบากในช่วงฤดูฝนโดยเฉพาะบ้านร่มเกล้าไม่สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ได้เลย แต่ก็เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบการผจญภัยและชมธรรมชาติตามสองข้างทาง

2.3 การศึกษา

ตำบลน้ำพางมีโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมด 5 แห่ง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส 4 แห่ง ด้านศาสนามีวัดทั้งหมด 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 6 แห่ง ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ ส่วนพื้นที่ชาวเขาร้อยละ 90 นับถือผีบรรพบุรุษ ที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาคำเมือง ภาษาถิ่น และภาษาม้ง

2.4 สถานะสุขภาพ

อำเภอแม่จรมมีโรงพยาบาลขนาด 30 เตียงที่ให้บริการแก่ประชาชนในพื้นที่ ส่วนตำบลน้ำพาง มีสถานบริการสาธารณสุขจำนวน 4 แห่ง จำแนกเป็น สถานอนามัยจำนวน 3 แห่งคือ สอ.น้ำพางตั้งอยู่บ้านน้ำพาง สอ.น้ำตวงตั้งอยู่บ้านน้ำตวง สอ.ร่มเกล้าตั้งอยู่บ้านร่มเกล้าและสถานบริการสาธารณสุขชุมชน 1 แห่ง ตั้งอยู่บ้านน้ำตวง เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาสลับซับซ้อน

1.2 นิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว่า

1.2.1 พืชน้ำ พืชน้ำในลำน้ำว่าประกอบด้วย ตะไคร่หิน แหน เต่า ไก่ อ่องลอน พืชน้ำเหล่านี้เป็นอาหารของปลากินพืช พืชน้ำโดยเฉพาะไถที่เป็นพืชหลักในลำน้ำว่าจะไม่ค่อยพบในบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ของแต่ละหมู่บ้าน ผา หิน หวายจะสะอาดเกลี้ยงเกลา ส่วนในเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำพบพืชน้ำบ้างแต่ก็พบไม่บ่อยมาก แต่ในนอกเขตสงวนของแต่ละหมู่บ้านจะพบไถและพืชน้ำเป็นจำนวนมาก อย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากมีปริมาณปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ประเภทย่อยๆ กินพืชมากน้อยตามลำดับ นอกจากพืชน้ำจะเป็นอาหารของสัตว์น้ำแล้ว ชาวบ้านยังนำเอาไถ เต่า อ่องลอน มาประกอบเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น ทำท่อนึ่งไถ ไถตากแห้งเพื่อทำไถป่น ยาเต่า ยาอ่องลอน ได้อีกด้วย

1.2.2 พืชริมน้ำ พืชบก พืชริมน้ำสองข้างลำน้ำว่า ประกอบด้วย ต้นไคร้เป็นพืชหลักได้งอกตามลำน้ำว่าตลอดสองข้างลำน้ำว่า นอกจากนั้นก็มีผักกูด(เฟิร์น) ต้นกุ่ม ผักหนามขึ้นแซมเป็นทีๆ พืชริมน้ำอาจจะเป็นอาหารของปลาได้โดยตรง ถ้าหากว่าพืชนั้นงอกในน้ำ และถ้าพืชงอกอยู่ริมน้ำปลาอาจจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมที่แมลงมาอาศัยไม้อ่อนของพืชเป็นอาหาร นอกจากนี้พืชริมน้ำยังเป็นที่บังแดด ให้ปลาตัวเล็กๆ และสัตว์น้ำอื่นๆ ได้หลบอาศัยในตอนกลางวัน

นอกจากพืชริมน้ำจะมีประโยชน์ต่อสัตว์น้ำแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านอีกด้วย ผักกูดใช้แกงส้ม ลวกจิ้ม น้ำพริก ผักหนาม ยอดต้นกุ่มใช้ลวกจิ้ม น้ำพริก ยอดไคร้ใช้จิ้ม น้ำพริก รับประทานกับลาบ ในบริเวณที่ต้นไคร้งอกที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าไคร้ มักจะมีเห็ดไคร้ออกในช่วงฤดูหนาว ชาวบ้านนิยมนำเห็ดไคร้มาแกง หรือต้มยำ อาหารมีรสชาติอร่อยตามแบบอาหารพื้นเมือง

พืชบก พืชบกที่มักจะพบตามสองข้างลำน้ำว่า ประกอบด้วย ต้นหว้า ต้นไทร ต้นเดื่อ ต้นตีนเป็ด ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้สัก ไม้ผลเดื่อ ผลหว้า ผลไทร สามารถเป็นอาหารโดยตรงของปลากินพืชบางชนิด ที่ชอบกินผลเดื่อ ผลไทร ผลหว้า หรือปลาอาจจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากมูลนกที่มากจิกกินผลหว้า ผลไทร นอกจากนี้ใบของต้นไม้ทั้งกริมน้ำ เมื่อหล่นลงไปกองทับถมรวมกันใต้น้ำ จะกลายเป็นที่อาศัยของลูกอ๊อดของกบ ลูกอ๊อดของเขียด หอย กุ้ง และปลาเล็กปลาน้อยชนิดต่างๆ

1.2.3 สัตว์บก, ริมน้ำ สัตว์ริมน้ำที่อาศัยบริเวณริมน้ำว่าส่วนใหญ่จะเป็นกบและเขียด ได้แก่ เขียดหนาว เขียดลาย เขียดปาด เขียดงอบ เขียดแอด กบจุก กบหลังลาย นอกจากนี้ยังพบงูไฮ้ งูเหลือมและงูอื่นๆ ที่เป็นงูที่ชอบกินปลา กินเขียดบริเวณลำน้ำและริมน้ำ นอกจากนี้เขียดและกบยังเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านลุ่มน้ำว่าอีกอย่างหนึ่งด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหากบและเขียดเวลากลางคืนโดยใช้กระบอกไฟฉายส่องหากบและเขียดตามริมลำน้ำว่า เวลาฉายไฟไปกระทบกับตาของกบและเขียดจะมีแสงสะท้อนสีแดงๆ ชาวบ้านจึงสามารถหากบและเขียดได้อย่างง่าย นอกจากกบและเขียดจะเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านลุ่มน้ำว่าที่สำคัญประการหนึ่งแล้ว กบและเขียดระยะที่เป็นลูกอ๊อดอยู่ในน้ำ ยังเป็นอาหารของ

สัตว์น้ำประเภทสัตว์กินสัตว์เป็นอาหาร เช่นปลาช่อน ปลานิล ปลาสลาด ปลาผา(ตะพานน้ำ) ฯลฯ และชาวบ้านก็นิยมนำเอาลูกอืดของกบและเขียด ทั้งที่พบในทุ่งนา หนองน้ำเล็กๆและในลำน้ำว่าหรือลำห้วยต่างๆที่ชาวบ้านเรียกว่า "อีฮวก" "ฮวกล้วย" "อีล้วย" มาทำเป็นอาหารรายการเด็ดสูตรพื้นบ้าน เช่นมาทำเป็นต้มยำ ท่อแอม ท่อหนึ่ง ตำน้าพริก แกง ชาวบ้านบอกว่ามีรสชาติอร่อยมาก

1.2.4 สัตว์น้ำ จากเวทีการเรียนรู้ของพรานปลาปัจจุบันและอดีตพรานปลาในหมู่บ้าน มีปลาท้องถิ่นในลำน้ำมากมายหลายชนิด มีปลาท้องถิ่นบางชนิดอดีตเคยพบในลำน้ำว่าแต่กลับไม่พบในระยะต่อมาเช่นปลากุ๊ก ปลาสะปากคำ ปลาค้าว ปลาหว่า จนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังไม่พบปลาดังกล่าวไม่ได้ มีปลาหลายชนิดที่มีปริมาณลดลงหาจับได้ลำบาก เช่น ปลาหมอ(อีดูด) ปลาเพี้ย ปลาสร้อย ปลาฮิม ปลาแกง ปลาจอก(ตะโกก) ปลาม่อม ปลาหึ่ง ปลาแค้ววย และระยะหลังจากที่มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอย่างจริงจัง ปลาดังกล่าวเริ่มมีปริมาณที่มากขึ้นและอาจจะแพร่พันธุ์ต่อไปในอนาคตข้างหน้า ปลาท้องถิ่นที่พบในแหล่งน้ำว่าจำแนกตามบริเวณที่พบเป็นประจำ ดังต่อไปนี้

ปลาที่อาศัยอยู่ในวัง ได้แก่ ปลาคัง ปลาจอก ปลาแก้มขี้ ปลากระมัง ปลาปลาเพี้ย ปลาดุก ปลากระสูบขีด ปลากระ ปลาหนามหลัง ปลาปึก ปลาโน

ปลาที่อาศัยอยู่บริเวณหาด แก่ง ได้แก่ปลาหมูชนิดอื่นๆ ปลาหมอริย์ ปลาฮิม ปลามัน ปลาอีดูด ปลาแค้วขี้หมู ปลาแค้ววย ปลาดาบขาว ปลาบู ปลาป้อ ปลาม่อม ปลาหึ่ง ปลาหนาม

นอกจากปลาท้องถิ่นแล้วในลำน้ำว่ายังพบสัตว์น้ำอื่น เช่น กุ้ง หอย อีเนียว หนอนน้ำ ตะพานน้ำ(ปลาผา,ผา)และบัวน นายชูวิทย์ ประทอง พรานปลาอาวุโสบ้านห้วยทรายมูลบอกว่า ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2520 จนถึง ปี พ.ศ. 2525 บัวนมีมากในลำน้ำว่าโดยเฉพาะตลิ่งที่อยู่บริเวณวังน้ำต่างๆ จะพบรูของบัวนอยู่ทั่วไป หลังจากราวๆปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาบัวนมีปริมาณที่ลดลงเรื่อยๆจนไม่พบบัวนในลำน้ำว่าตั้งแต่ราวๆปี พ.ศ. 2535 แต่ขณะนี้พรานปลาหลายคนบอกว่าเริ่มพบบัวนบ้างแล้วในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา แต่พบในปริมาณที่ไม่มากนัก โดยมีหลักฐานของบัวนจากร่องรอยของการฉีกตาข่ายที่ชาวบ้านนำไปวางดักปลาตามลำน้ำว่า ซึ่งเป็นพฤติกรรมของบัวนที่มาขโมยปลาที่ติดตาข่ายไปกินและคาดว่าจะมีปริมาณบัวนเพิ่มมากขึ้นในระยะเวลาต่อไป

ตารางที่ 1 รายชื่อปลาท้องถิ่นลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ
1. ก้วน	ชะโด
2. กัง	คัง
3. กังหม้อ	
4. กต	กต
5. กะ	เวียน
6. กตหิน	กตหิน
7. กั้ง	ก้าง
8. กะบาน ,ชะบาน	กระมัง
9. แกง	แกง
10. เข้ม	เข้ม
11. เข้ ^{ขี้} หมู	
12. เข้ ^{ขี้}	
13. เข้	แค้ควาย
14. งวง	หมูข้างลาย
15. เียงเฮียว	สังกะวาดเหลือง
16. จาด	
17. จอก	ตะโกก
18. จรี จะเลาะ	ช่อน
19. จิว	จิ่ว
20. ดาบลาว	ดาวลาว
21. ดุก	ดุก
22. ดิดหิน	
23. ตอง	สลาด
24. ตาเพ็ญ	ลันหมาน้ำจืด
25. หนาม,หนามปี	หนามหลัง
26. นิล	นิล

ต่อ

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ
27. ไน	ไน
28. บู่	บู่
29. บอก	สร้อยขาว
30. ปีกแดง	
31. ปีก	ตะพาก
32. ปีกแจ้	
33. ปัก	แก้มช้าง
34. ปักเป้า	ปักเป้า
35. ปุง	พลวง
36. ป้อ	
37. ผา	ตะพานน้ำ
38. เพี้ย	เพี้ย,กา
39. มุด	อีดูด
40. ม่อม	มอน
41. ม้า	ม้า
42. มั่น	
43. มั่นทอง	
44. หมู	หมูอื่นๆ
45. หมูอารี๋ย	หมูอารี๋ย
46. หลาด	กระทิง
47. หลด	หลด
48. แวน	แป้น ,กระจก
49. สตูบ	หมอช้างเหี้ยบ
50. สะป้าก	ตะเพียนขาว
51. ลิก	กระสุนขีด
52. หิ่ง , หิน	
53. เอียน	ปลาไหล

ต่อ

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ
54. อี๋ม	จิ๋วควายข้างเงิน
55. ชากกล้วย	รากกล้วย

หมายเหตุ การเทียบชื่อปลาท้องถิ่นกับชื่อปลาที่เป็นชื่อทางการ กระทำโดยการตรวจสอบรายชื่อปลาท้องถิ่นที่มีผู้ที่ศึกษามาก่อน (คุณสุภาพ สิริบรรสพ, 2540: 92-94) และการตรวจสอบภาพและลักษณะเฉพาะของปลาน้ำจืดไทย จากหนังสือปลาน้ำจืดไทย 103 ชนิด (ชวลิต วิทยานนท์, 2544: 1-106) ของกลุ่มพรานปลา ในชุมชนจำนวน 15 คน อายุระหว่าง 25 - 55 ปี ร่วมกันพิจารณา

1.3 คุณภาพน้ำด้าน เคมี และกายภาพของลำน้ำว้า

จากการเก็บตัวอย่างน้ำส่งตรวจจากลำน้ำว้า จำนวน 3 จุด เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2544 จุดที่ 1 เก็บบริเวณบ้านน้ำว้า ตำบลน้ำพาง จุดที่ 2 เก็บบริเวณบ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำพาง จุดที่ 3 เก็บบริเวณอุทยานแม่จริม ตำบลน้ำปาย เพื่อส่งตรวจหาคุณสมบัติด้านเคมี และด้านกายภาพ โดยส่งตรวจที่ ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 9 จังหวัดพิษณุโลก พบว่าลำน้ำว้ามีคุณภาพของน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดี จัดอยู่ในประเภทที่ 2 เหมาะที่จะใช้ในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ การประมง การกีฬาหรือการท่องเที่ยว โดยค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (Dissolved Oxygen) ณ บ้านน้ำว้ามีค่าออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 6.8 มิลลิกรัม/ลิตร ณ บ้านน้ำปู้มีค่าออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 6.2 มิลลิกรัม/ลิตร และ ณ อุทยานแห่งชาติมีค่าออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 6.4 มิลลิกรัม/ลิตร และสารเคมีอื่นๆที่ได้จากการตรวจวิเคราะห์มีค่าดัง ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในลำน้ำว่า ตำบลน้ำพอง อำเภอแม่จริม

พารามิเตอร์ที่ตรวจวิเคราะห์ (มก./ล.)	เกณฑ์ มาตรฐาน ประเภท 2-4	ผลการตรวจวิเคราะห์			วิธีที่ตรวจวิเคราะห์
		บ้านน้ำว่า	บ้านน้ำปู้	อุทยาน แม่จริม	
ความเป็นกรด-ด่าง	5.0-9.0	7.5	7.5	7.5	Electrometric
ความกระด้าง		70	70	69.2	EDTA titrimetric
แมงกานีส	1.0	0.24	0.24	0.22	AAS (Flame)
ทองแดง	0.1	0.01	0.01	0.01	AAS (Flame)
สังกะสี	1.0	0.8	0.78	0.95	AAS (Flame)
ตะกั่ว	0.05	0.01	0.02	0.04	AAS (Graphite Furnace)
โครเมียม	0.05	0.012	0.01	0.011	AAS (Graphite Furnace)
แคดเมียม	0.005	0.002	0.002	<0.001	AAS (Graphite Furnace)
ปรอท	0.002	-	-	-	AAS(Hydride-Generation)
คลอไรด์		3.4	3.7	3.6	Argentometric
ไนเตรท	5.0	8.4	7.1	20.8	Auto-Cadmium Reduction
สารฆ่าศัตรูพืช(Total Organochlorine Pesticides)	0.05	-	-	-	GC,GC-FTIR
บีโอดี	1.5-4.0	0.93	1.62	1.74	5-day BOD test
ออกซิเจนละลายในน้ำ(ดีโอ)	2.0-6.0	6.8	6.2	6.4	Azide Modification

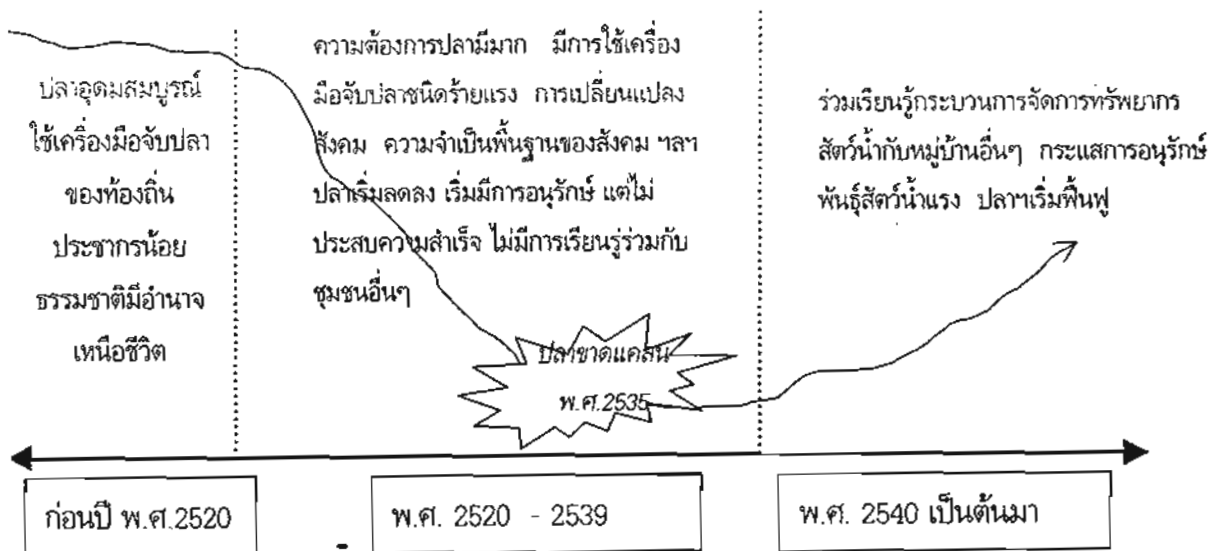
การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในลำน้ำว่า ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และเคมี นอกจากการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในห้องปฏิบัติการแล้ว ชุมชนได้เสนอให้ใช้ปริมาณสัตว์น้ำบางชนิดเป็นดัชนีชี้วัดระดับคุณภาพน้ำ เช่นปริมาณปลาม่อม(ปลามอน) ปลาหึ่ง ปลาหมออารี เป็นดัชนีชี้วัดถึงคุณภาพน้ำดังกล่าว ชุมชนให้ข้อสังเกตว่า ปลาชนิดดังกล่าวจะมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของน้ำ ถ้าหากว่าคุณภาพน้ำมีสภาพที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของปลาดังกล่าวแล้ว ปลาชนิดนี้จะตายก่อนปลาชนิดอื่นๆ หรือว่า ปลาชนิดนี้ไถ่อาศัยตามแหล่งน้ำที่มีความบริสุทธิ์ที่เหมาะสมกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของคุณวิวัฒน์ ปรามมภ์และเกียรติคุณ เจริญสวรรค์(2543: 8) พบว่าปลามอน(ปลาม่อม) อาศัยอยู่ตามลำห้วย หรือแหล่งน้ำบนภูเขา มีอุณหภูมิตำมีการเปลี่ยนแปลงในรอบวันไม่มากนัก ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำมีค่าระหว่าง

8.2 - 10.8 มิลลิกรัม/ลิตร ความเป็นกรดเป็นด่าง มีค่าระหว่าง 7.6 - 8.5 ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีที่สุด เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และการศึกษาของเกียรติคุณ เจริญสวรรค์ (2540: 17) พบว่าปลาหมออารี้อยู่บริเวณแหล่งน้ำไหลเชี่ยว มีการถ่ายเทของน้ำตลอดเวลา คุณสมบัติของน้ำดีมีปริมาณออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำสูง และการทดสอบคุณสมบัติของลำน้ำว่ามีปริมาณออกซิเจนระหว่าง 8.1 - 9.8 มิลลิกรัม/ลิตร

2. นิเวศชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนตำบลน้ำพางเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงปริมาณสัตว์น้ำในลำน้ำว่า เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การจัดเวทีสนทนา การพูดคุยกับผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน การสังเกตในครัวเรือนผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่ ทราบปลา อดีตทราบปลา ในหมู่บ้าน พอจะจัดช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของปลาในลำน้ำว่ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมตำบลน้ำพาง ดังต่อไปนี้

รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำลำน้ำว่ากับการเปลี่ยนแปลงสังคมตำบลน้ำพาง

2.1 ช่วงปลายอุดมสมบูรณ์(ก่อนปี พ.ศ. 2520)

2.1.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ในยุคก่อน ชุมชนตำบลน้ำพางมีเพียงบ้านน้ำพาง เท่านั้นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยสันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มชนที่มาจากชาวม่าน(พม่า) ต่อมาเมื่อมีประชาชนจำนวนมากขึ้น ประกอบกับมีประชาชนจากตำบลหมอมือง ตำบลน้ำปาย เข้ามาทำไร่ ในพื้นที่ตำบลน้ำพาง จึงมีการตั้งรกรากในพื้นที่ตำบลน้ำพาง และมีการแยกหมู่บ้านต่างๆในภายหลัง เช่นบ้านน้ำว่าในปัจจุบันได้อพยพมาจากบ้านห้วยเมียงและบ้านห้วยกอมมา ก่อตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2512 เพียง 14 หลังคาเรือน ในอดีตธรรมชาติมีอิทธิพลเหนือวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากวิทยาศาสตร์ยังขยายความเจริญเข้ามาไม่ถึง คนในท้องถิ่นมีความเชื่อว่าเป็นทุกหนทุกแห่งทั้งในบ้านเรือนและนอกบ้านเรือน จะมีเจ้าที่ วิญญาณต่างๆดูแลรักษาอยู่ ถ้าหากว่ามีการประพฤติปฏิบัติที่ผิดไปจากฮีต(จารีต ประเพณี)เดิม จะก่อให้เกิดอันตรายต่างๆทั้งต่อตนเองและต่อชาวบ้านโดยรวม เรียกว่า "ชืด" จะต้องมีการพิธีกรรมแก้ชืดหรือไล่ชืดออกไป ถึงจะทำให้ความเป็นอยู่ของตนเองและคนในหมู่บ้านดีขึ้น เช่นพิธีกรรมสืบชะตาหมู่บ้าน การสะเดาะเคราะห์หมู่บ้าน แต่ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ก็จะส่งผลให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตของตนเองและคนในสังคมโดยรวมเช่นกัน เช่นผลผลิตทางการเกษตรกรรมก็จะดีไปด้วย ดังนั้นในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นสมัยนั้นต้องอาศัยพิธีกรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ มีการเชื่อฟังเจ้าของพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในท้องถิ่นตั้งแต่วัยแรกเกิด เช่นพิธีการฝังรกแรกคลอด การตั้งชื่อเด็กทารกให้ถูกต้องเด็กจะได้เป็นคนที่เลี้ยงง่าย ไม่ป่วยบ่อย การตั้งชื่อเด็กต้องนำวัน เดือน ปีเกิดไปให้พระสงฆ์ หมอผี หรือผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านตั้งชื่อให้ พิธีกรรมในการเกษตรกรรม พิธีกรรมในการแก้อาการเจ็บไข้ได้ป่วย ฯลฯ

ในยุคที่วิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญ การค้นหาสาเหตุหรือการอธิบายสาเหตุการเจ็บป่วยต่างๆยังไม่มี ส่วนใหญ่จะบอกว่าเป็นการกระทำของภูตผี เจ้าที่เจ้าทาง ฉะนั้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วยของคนในครอบครัว จึงไปหาหมอเมื่อ(คนลงทรงเจ้าของพิธีกรรมหาสาเหตุการเจ็บป่วย) ให้ประกอบพิธีกรรมหาสาเหตุของการเจ็บป่วยให้ เมื่อทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยว่ามาจากสาเหตุอะไร ส่วนใหญ่ก็จะได้คำตอบว่าเป็นผลจากการกระทำของผีไร่ ผีนา ผีห้วย ผีสถานที่ต่างๆ ก็จะมีการขอมผีหรือเลี้ยงผีด้วยเครื่องบวงสรวง เครื่องเซ่นของท้องถิ่น เช่นเลี้ยงด้วยไก่ต้ม หมู หมูเหลา(มะละกอหรือผักเขียว) สุนัข ปลา กล้วย อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน เพื่อให้ผีที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยนั้นยกโทษให้แล้วอาการเจ็บป่วยเหล่านั้นจะได้หายหรือทุเลาลง ถ้าหากว่าเป็นโรคเรื้อรังอาการเจ็บป่วยยังไม่หายในระยะเวลาที่กำหนดก็อาจจะมีการหาหมอไปเรื่อยๆจนกว่าอาการของผู้ป่วยจะทุเลาหรือหายไป นอกจากการหาหมอจะเป็นการหาสาเหตุการเจ็บป่วยแล้ว การหาหมอยังเป็นการหาฤกษ์ยามในการเพาะปลูกพืช การเก็บเกี่ยว การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การปลูกบ้าน การรื้อถอนบ้าน ฯลฯ ส่วนใหญ่จะไปหาหมอกับหมอผี ผู้เฒ่าผู้แก่หรือพระสงฆ์

ตัวอย่างของพิธีกรรมการทนายเมื่อของชาวบ้าน แม้แต่ขณะนี้ยังพบพิธีกรรมดังกล่าวอยู่ เช่น การทนายเหตุของ ผีอำห่มหนึ่ง บางแห่งเรียกว่าผีก้อนแก้ว ผู้ที่เป็นเจ้าพิธีจะนำเอาข้าวเหนียวขนาดประมาณหัวแม่มือมาพอกเป็น ลูกกลมๆ ที่ปลายด้ายสายสิญจน์ แล้วนำมาอธิษฐานเสี่ยงทายจากผีอำห่มหนึ่งว่าสิ่งที่ต้องการทราบนั้นคืออะไร ผู้ประกอบพิธีกรรมก็จะคาดเดาสาเหตุจากผลการเสี่ยงทายหรืออาศัยจากประสบการณ์เข้าช่วยก็ได้ การเสี่ยงทายเป็นแค่การคาดการณ์ที่ไม่มีความละเอียดมากนัก เช่นทายของหายว่าหายจริงหรือไม่แต่ไม่สามารถจะชี้ชัดได้ว่าของหายจะอยู่บริเวณไหน หรือทายคนหายไปจากบ้านว่ามีชีวิตอยู่หรือไม่ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าถ้ามีชีวิตอยู่แล้วอยู่ที่ไหน บอกได้แต่เพียงทิศที่อยู่เช่นทิศเหนือ ทิศใต้ หรือถ้าหากว่าเสียชีวิตแล้วเสียชีวิตอย่างไรที่ไหน ถึงแม้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่อธิบายตามหลักวิทยาศาสตร์ไม่ได้ แต่วิธีการดังกล่าวถือว่าเป็นจิตวิทยาทางสังคมที่เป็นทางออกของคนในหมู่บ้านในด้านสุขภาพจิตที่ดีได้

2.1.2 ความเชื่อของท้องถิ่น

2.1.2.1 การเซ่น การบวงสรวง เจ้าที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิญญาณทั้งหลาย เป็นการหาที่พึ่งทางด้านจิตใจของคนในท้องถิ่น จะได้เป็นหลักยึดทางด้านจิตใจที่จะทำให้การดำรงชีวิตมีความปลอดภัยจากภัยต่างๆ จะมีลักษณะการเซ่นไหว้ 2 ลักษณะ ประการแรกการเซ่นการบวงสรวงที่ชุมชนกระทำเป็นประจำทุกปี ได้แก่ การเลี้ยงผีเสื้อไร่ ผีเสื้อนา ผีเสื้อบ้าน เลี้ยงผีบรรพบุรุษ(ผีหลวง) อันเป็นการแสดงความเคารพต่อวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่บริเวณไร่ นา หมู่บ้าน และวิญญาณที่เป็นบรรพบุรุษของตนเอง ประการที่สองเป็นการเซ่นเจ้าที่ที่ได้ไปบนบานสานกล่าวไว้ให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการและเป็นการขอมาต่อวิญญาณที่มาทำให้เกิดการเจ็บป่วย(ทราบจากการทนายเมื่อ)ชาวบ้านเรียกว่า “การซ่อมผี” เพื่อให้วิญญาณเหล่านั้นยกโทษให้ จะกระทำก็ต่อเมื่อต้องการให้การกระทำของตนเองหรือคนในครอบครัวประสบความสำเร็จหรือเกิดอาการเจ็บป่วยเท่านั้น พิธีการเซ่นบวงสรวงเจ้าที่มิใช่เซ่นด้วยสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เรื่อยมาจนถึงสัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น ควาย วัว หมู สุนัข ไก่ ไข่ไก่ และบางครั้งก็ไม่ต้องใช้สัตว์ในการเซ่นเลย เช่น การใช้กล้วย มะละกอ พักเขี้ยว เป็นเครื่องหมายแสดงแทนสัตว์เลี้ยง แม้แต่การนำเด็กไปเซ่นเจ้าที่ยังพบว่ามีการเล่าขานว่าได้กระทำมาก่อน การบวงสรวงลักษณะดังกล่าวเช่น การเซ่นผีบ่อเกลือสินเธาว์ของคนบ่อว่าในสมัยก่อนที่มีการต้มเกลือจากบ่อเกลือสินเธาว์ที่อยู่ในเขตอำเภอมะจัน เมื่อครบปีจะมีการนำเอาเด็กไปเลี้ยงผีบ่อเป็นประจำทุกปี แสดงถึงการตอบแทนบุญคุณของเจ้าที่บ่อเกลือที่อนุญาตให้ชาวบ้านนำเอาน้ำเกลือไปต้มเป็นเกลือสินเธาว์มาบริโภคในชุมชนได้ ถ้าหากว่าปีไหนไม่มีการนำเอาเด็กไปเซ่นเจ้าบ่อแล้วเจ้าบ่อจะโกรธบันดาลให้เกิดอาเพศ ภัยพิบัติต่างๆต่อคนในชุมชนบ่อว่าได้ และต่อมาชุมชนไม่มีการต้มเกลือสินเธาว์เอง แต่จะนำเกลือที่ต้มแล้วมาจากอำเภอบ่อเกลือแทน เพราะเห็นว่าการนำเอาเด็กไปเซ่นเจ้าที่บ่อเกลือเช่นนั้นเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ เมื่อชุมชนไม่รับบุญคุณจากเจ้าบ่อเกลือชุมชนก็ไม่ต้องตอบแทนบุญคุณนั้น จึงเลิกการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นไปจนกระทั่งปัจจุบันนี้ และในปัจจุบันนี้มีการ

กลับมาดื่มเกลือสินเธาว์จากบ่อเกลือแหล่งดังกล่าว ก็ไม่พบว่ามีการนำเอาเด็กไปเช่นเจ้าที่และก็ไม่พบว่ามีการเกิดเหตุอาเพศต่างๆต่อคนที่ไปดื่มเกลือสินเธาว์หรือคนในชุมชนแต่ประการใด

วิถีชีวิตของคนในอดีต มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน ทุกคนเสมือนเป็นเครือญาติ สังเกตจากเวลามีคนในชุมชนเจ็บป่วย จะมีเพื่อนบ้านมาพูดคุยด้วยมาเป็นเพื่อนในการเฝ้าไข้ของญาติ หลายคนบอกว่า “ช่วยเหลือด้านหยูกยาไม่ได้ ก็มาเป็นเพื่อนพูดคุยกัน ถ้ามอาการ และมาให้กำลังใจแก่คนไข้” บางคนก็หาอาหารที่มีประโยชน์ที่คิดว่าผู้ป่วยรับประทานแล้วจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยเร็วขึ้นมาฝาก

ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนในอดีตนั้นมีความสำคัญต่อสังคมมาก ซึ่งจะเป็นคนกำหนดแนวทางการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยการนำเอาพิธีกรรมของท้องถิ่นมาสอดแทรกในวิถีชีวิตของคนในสังคมแล้วมีการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวต่อกันรุ่นต่อรุ่น โดยที่ผู้ปกครองจะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดการปฏิบัติไปสู่บุตรหลาน จึงก่อให้เกิดแบบแผนการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นมายาวนาน ที่มุ่งเน้นให้ทุกคนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีความปลอดภัยจากภัยทางสังคมและโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ สิ่งเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในทุกๆด้านอย่างเห็นคุณค่าเป็นไปอย่างสมดุล ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญยำเกรงเกิดความรักความหวงแหน ด้วยเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านมากกว่าด้านอาหารหรือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ธรรมชาติยังเป็นที่พึ่งพิงด้านจิตใจของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวบ้านกับแหล่งน้ำ ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าแหล่งน้ำเป็นที่ที่มีวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ทำให้ทรัพยากรทางน้ำถูกใช้อย่างรู้คุณค่า ความเชื่อของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางน้ำมีดังนี้

2.1.2.2 ความเชื่อของท้องถิ่นที่มีต่อแหล่งน้ำ

ผีเสื้อหรือเงือก ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านหลายคน และตามความเชื่อของชาวล้านนา มีความเชื่อที่ตรงกันว่า ผีเสื้อหมายถึงงูใหญ่ที่มีหงอนและอาจแปลว่ามนุษย์ชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ใต้น้ำ นั่นก็น่าจะหมายถึงพญานาคนั่นเอง แต่ก็ยังไม่มีใครกล้ายืนยันได้ว่าทั้งสองสิ่งคือสิ่งเดียวกัน แต่ถึงอย่างไรทั้งผีเสื้อหรือพญานาค ก็เป็นสิ่งที่มีความน่ากลัวที่ชาวบ้านมีความเกรงกลัวต่อฤทธิ์อำนาจเป็นอย่างมาก ถ้าหากว่ามีคำเล่าลือว่าบริเวณวังไหนมีผีเสื้ออาศัยอยู่ จะไม่ค่อยมีพรวนปลาหรือประชาชนคนไหนกล้าลงแหล่งน้ำบริเวณนั้นเลยเกรงว่าจะถูกผีเสื้อทำอันตรายได้ โดยเฉพาะการลงแหล่งน้ำในเวลากลางคืน ชาวบ้านเชื่อว่าวิธีการทำอันตรายของผีเสื้อนั้นมีหลายรูปแบบ บางครั้งชาวบ้านหรือพรวนปลาที่จับปลาอยู่ในน้ำก็จมน้ำหายไปเฉยๆ หรือกลับจากลำนําก็มีอาการผิดปกติไปมีอาการเจ็บป่วยบ่อยโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือคนที่ถูกผีเสื้อทำอันตรายไว้จะมีอาการ “ร่างกายอ่อนแรง เนื้อตัวลื่นไปหมด แม้แต่แท็กเส้นเบ็ดด้วย” หรือบางรายที่เสียชีวิตในแหล่งน้ำพบว่า “เนื้อตัวเหม็นเหม็น”(เหม็นหมายถึงรอยฟกช้ำจากการมีเลือดออกตามร่างกาย) พรวนปลาหลายๆคนถึงกับนำเอาทองแดงหรือทองเหลืองมาติดที่สร้อยแห “ติดทองไว้กันผีเสื้อทำให้” ด้วยเชื่อว่าทองแดงมีฤทธิ์ขับผีเสื้อได้ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่เล่าสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณ ไม่มีใคร

กล้าพิสูจน์เพื่อยืนยันว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีความเป็นจริงเพื่อลบล้างความคิดเดิมๆ ปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าความเชื่อดังกล่าวจะลดน้อยลงไปบ้างก็ตาม แต่ตราบโศกที่หวั่นหวาดทางน้ำ อาทิ วังน้ำ แก่ง หาดและสัตว์น้ำ ยังคงมีสภาพที่สมบูรณ์อยู่ และมีการปฏิบัติยึดพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ของชุมชนเอาไว้ ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านตลอดไป

ขังน้ำ ตามความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่า ขังน้ำมีรูปร่างคล้ายๆ กับหมูปันธุ์พื้นบ้าน ขนาดลำตัวไม่โตนักอาศัยอยู่ในลำน้ำว่า ลำห้วยที่ห่างไกลจากแหล่งชุมชนหรืออาศัยบริเวณป่าที่มีน้ำซึมไหลเกือบตลอดปี(โป่งน้ำ) คุณวิเศษของขังน้ำชาวบ้านเชื่อว่าอยู่ที่หางของมันนั่นเอง หางของขังน้ำมีขนาดเล็กเท่ากับพริกชี้ฟ้า สีสรรเหมือนกับงาช้างทั่วๆ ไป ชาวบ้านเชื่อว่าขังน้ำจะใช้หางของมันแค่แทงเงาของคนที่เดินผ่านไปบริเวณที่มีขังน้ำอาศัยอยู่ ก็จะทำให้คนที่ถูกขังน้ำแทงเงานั้นเสียชีวิตได้ มีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านกล่าวว่า “บริเวณไหนที่มีขังน้ำอาศัยอยู่ จะสังเกตง่ายๆ ว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ จะไม่กล้าเข้าไปใกล้บริเวณนั้นเลย โดยเฉพาะขังบ้านวัวและควาย” ชาวบ้านเชื่อว่าขังน้ำเป็นกึ่งเทพกึ่งสัตว์ ที่ไม่สามารถเห็นตัวตนได้คล้ายๆ กับความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค มีประวัติเล่าว่าเคยมีความขังไปชักลากไม้ให้กับชาวบ้านน้ำปี และจะต้องนำขังผ่านลำน้ำว่าบริเวณวังเวินความขังก็นำขังจะข้ามลำน้ำไป แต่ปรากฏว่าขังไม่ยอมลงใกล้แหล่งน้ำบริเวณนั้นเลย ถึงแม้จะใช้ตะขอสับอย่างไรขังก็ไม่ยอมลง ได้แต่ร้องเสียงดังเพราะความเจ็บปวดจากการสับตะขอของความขังและขังได้หันหลังกลับไปในทิศทางเดิม หรือแม้แต่วัวควายที่ชาวบ้านนำไปเลี้ยงใกล้ๆ กับแหล่งน้ำบริเวณนั้น ตามนิสัยของควายมักจะชอบอาบน้ำในตอนสายๆ หรือวันที่แดดร้อนๆ แต่พอเจ้าของควายต้อนควายเพื่อจะลงไปดื่มน้ำอาบน้ำในท่าน้ำบริเวณนั้น ปรากฏว่าฝูงควายไม่ยอมลงกินน้ำบริเวณนั้นเลย แต่กลับมีอาการตื่นตกใจอะไรสักอย่างแล้วพากันวิ่งหนีไปจากบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงเชื่อว่าแหล่งน้ำบริเวณนั้นเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของขังน้ำ ชาวบ้านเชื่อว่าขังน้ำจะออกหากินในวันพระ โดยเฉพาะวันพระที่ตรงกับข้างขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ ขังน้ำจะพากันออกหากินไปไม่ตามริมน้ำตามโป่งน้ำพอกินอิ่มก็จะมานอนฝั่งแดด ถ่ายอุจจาระ ตามลานหิน โขดหิน ในลานหินบริเวณใกล้ๆ กับแหล่งอาศัยของขังน้ำ ปรากฏว่ามีมูลของขังน้ำลักษณะคล้ายๆ กับขมคูกก็กองอยู่ตามลานหิน มีชาวบ้านบางคนได้เก็บเอามูลของขังน้ำมาไว้เป็นที่ระลึกด้วยเชื่อว่าเป็นของหายาก ป้องกันผีทำผีดั่งได้ ชาวบ้านจึงเรียกเขาภูนั้นว่า “ม่อนขังน้ำ” มาจนถึงทุกวันนี้(อยู่บริเวณบ้านน้ำปี)

เกี่ยวกับความเชื่อของขังน้ำกับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เหตุที่เชื่อว่าขังน้ำมีฤทธิ์อำนาจอยู่ที่หางของมันสามารถขลิบ วิญญาณร้าย ต่อด้านฤทธิ์อำนาจของสิ่งลี้ลับฝ่ายดำได้ จึงมีหมอผีหมอเมืองประเภทหมอตัด หมอแทงจะแสวงหางขังน้ำกันมาก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ทรงคุณวิเศษยิ่งตามความเชื่อของวิชาหมอเมืองในการตัดหรือแทงขับไล่ภูต ผี วิญญาณ สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ที่ทำให้เกิดอันตรายต่อผู้ป่วย ส่วนใหญ่ผู้ป่วยประเภทต้องอาศัยพิชิต-แทง ได้แก่ผู้ป่วยที่มีอาการถูกผีโป่งมีทั้งโป่งน้ำและโป่งแห้งทำ

อันตราย ชาวบ้านเรียกว่า “โปงกิน” (โปงมีด้วยกัน 2 ลักษณะ โปงดินหรือโปงแห้งคือดินที่มีความเค็ม และ โปงน้ำคือบริเวณที่มีน้ำไหลซึมออกตลอดปี) อาการเจ็บป่วยที่ถูกผีโปงทำอันตรายให้จะมีอาการอึกเสบ บวมแดงบริเวณมือ แขน ขา เท้า ข้อเท้า ผู้ป่วยจะมีอาการปวดในกระดูกมาก หรือบางรายจะมีอาการชาตามมือ ปวดกระดูกบริเวณ แขน ขา เท้า แต่ไม่มีอาการบวมแต่กล้ามเนื้อกลับจะลีบเล็กลงไปเรื่อยๆ พ่ออ๋ยมั่งแสนปุ่นอายุ 74 ปีบ้านน้ำว่าเล่าว่า ผู้ที่มีอาการต่างๆ เหล่านี้หมอผี(ผู้ที่มีอาคม)จะทำการเป่าด้วยอาคมและเสกน้ำด้วยอาคมให้ผู้ป่วยดื่มและประกอบพิธีกรรมแหก-ตัด ด้วยงาช้างน้ำหรืองาช้างกำจัดที่ลงอาคมแล้ว (งาช้างกำจัดเป็นงาที่ช้างเข้แทงตามต้นไม้แล้วมีเศษงาช้างติดอยู่) จะเป็นอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง ถ้าหากว่าหมอคนไหนไม่มีงาช้างกำจัดลงอาคมก็จะใช้แงงไพลลงอาคมในการตัด-แหกแทนเพื่อขับไล่วิญญาณที่มาทำอันตรายให้ออกไป แต่ถ้าหากว่าหมอผีคนไหนที่ไดงาของช้างน้ำก็จะเป็นหมอประเภทตัด-แหกที่เหนือกว่าหมอคนอื่นๆ อย่างหาที่เปรียบไม่ได้ และจะได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านทั้งใกล้และไกลเป็นอย่างมาก นั่นหมายถึงมีการรายได้จำนวนมากจากผู้ป่วยดังกล่าว

ผีเสื้อน้ำ ในความเชื่อของชาวบ้านหมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาแม่น้ำ ลำคลอง พรานปลาหลายๆ คนก่อนที่จะออกไปหาปลาก็จะมีการบวงสรวง เช่น ไห้ว ผีเสื้อน้ำก่อนด้วยเครื่อง เช่นตามความเชื่อมีดอกไม้ ธูป เทียน พลุ ข้าวเหนียวเพื่อเหตุผลสองประการ ประการแรกให้เกิดความปลอดภัยในการออกไปหาปลาไม่ให้เกิดอุบัติเหตุจมน้ำ อุบัติเหตุจากอุปกรณ์จับปลาเช่น ถูกละมยิง ถูกละแงง ถูกละพันชนาร่างกาย หรือเกิดอุบัติเหตุจากการกระทำด้วยฤทธิ์อำนาจของสิ่งต่างๆ ที่อาศัยบริเวณลำน้ำ และประการที่สองให้ได้ปลาตามปริมาณที่ต้องการหา ถ้าหากว่าหลังจากกลับมาจากการหาปลาโดยความปลอดภัยแล้ว ก็จะมีการบอกกล่าวขอบคุณผีเสื้อน้ำที่ได้เมตตาดูแลรักษาคุ้มครองและประทานโชค ลาภให้

ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ถือว่ามีส่วนช่วยในด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก ชาวบ้านไม่กล้าที่จะจับปลาหรือสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือที่ร้ายแรง เช่น ระเบิด ยาเบื่อ ไฟฟ้าช็อต เพราะเกรงกลัวด้านบาปกรรมและเกรงกลัวจะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแหล่งน้ำทำอันตรายให้ ชาวบ้านจึงมีความผูกพันและให้ความสำคัญของแหล่งน้ำมาก ซึ่งท้องถิ่นได้อาศัยแหล่งน้ำในการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1.3 ด้านการบริโภค

ตั้งแต่โบราณกาลเป็นต้นมาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมักจะตั้งถิ่นฐานที่ใกล้กับแหล่งน้ำ วัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกในการพึ่งพาแหล่งน้ำในวิถีชีวิตประจำวัน การพึ่งพาแหล่งน้ำในด้านอาหารเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งตั้งแต่การพึ่งพา กุ้ง หอย บู่ ปลา สัตว์น้ำอื่นๆ พืชต่างๆ เช่น เต้า ไก่ ผักกูด(เพ็ญ) ผักบุ้ง เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน ดังผลการศึกษาของ ประพิมพร สมณาแสง และคณะ (2528: 39-41) เรื่องอาหารตามธรรมชาติ ว่าพืช น้ำ ปลาและสัตว์น้ำต่างๆ เป็นอาหารตามธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านในชนบททุกฤดูกาล ครอบครัวในอดีตไม่มีเงินสัปดาห์ก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

สุข ถ้าหากว่ามีข้าวไว้รับประทานเพียงพอตลอดปี ส่วนกับข้าวนั้นจะหามาจากแหล่งน้ำหรือในป่าใกล้ๆ กับหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังคำพูดที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” วันๆแทบจะไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารอะไรเลย สังเกตจากก่อนปีพ.ศ. 2520 ในพื้นที่ของตำบลน้ำพางยังไม่มีร้านขายของชำหรือรถจำหน่ายอาหารเข้ามาจำหน่ายอาหารในหมู่บ้านเลย ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆในแหล่งน้ำเป็นแหล่งอาหารโปรตีนหลักของชุมชน ส่วนอาหารประเภท เนื้อหมู เนื้อไก่ นานๆถึงจะได้บริโภคครั้งหนึ่ง ชาวบ้านจะมีการฆ่าหมูแล้วแบ่งขายกันในหมู่บ้านเรียกว่า “ตกปุ่น” นานๆจะมีครั้งหนึ่ง ยิ่งถ้าเป็นเนื้อวัว เนื้อควาย ชาวบ้านจะนิยมฆ่าวัว ฆ่าควายกันในเทศกาลที่สำคัญๆเท่านั้น เช่นในเทศกาลปีใหม่เมือง(สงกรานต์) ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือช่วงที่มีงานสมโภชน์เฉลิมฉลองกันประจำปีเท่านั้น จะเห็นว่าในยุคของปลาชุกชุม(ก่อนปี พ.ศ. 2520) ชาวบ้านจะมีการพึ่งพาแหล่งอาหารจากธรรมชาติโดยเฉพาะอาหารจากแหล่งน้ำเป็นส่วนใหญ่

2.1.4 ด้านการคมนาคม

ในช่วงที่ยังไม่มีถนนหนทางเข้าสู่หมู่บ้าน(ก่อนปี 2520) ชาวบ้านตามลุ่มน้ำว่านนอกจากจะมีการเดินด้วยเท้าแล้ว ยังได้อาศัยลำน้ำว่าเป็นเส้นทางในการสัญจรไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้าน โดยอาศัยเรือที่ชาวบ้านสร้างกันเอง โดยมีหลักฐานคือเรือดังกล่าวในหมู่บ้านริมลำน้ำว่านกระทั่งในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านยังนิยมใช้เรือดังกล่าวอยู่ โดยเฉพาะในหมู่บ้านน้ำปุมมีเรือที่ชาวบ้านใช้ในการสัญจรไป-มาในลำน้ำว่านประมาณ 30 ลำ นอกจากลำน้ำว่านจะใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างญาติ พี่ น้องแล้ว ชาวบ้านยังใช้ลำน้ำในการล่องไม้ซุง ไม้แปรรูปที่นำมาจากป่าไม้บริเวณเหนือแหล่งน้ำขึ้นไป เพื่อนำมาสร้างบ้านของตนเอง และจำหน่ายให้เพื่อนทั้งภายในหมู่บ้านและพื้นที่อำเภอเวียงสาอีกด้วย

2.1.5 การพักผ่อนหย่อนใจ

แหล่งน้ำนอกจากจะให้ประโยชน์ในด้านความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านด้านต่างๆ แล้ว แหล่งน้ำยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ของคนทุกเพศ ทุกวัย ในชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มเด็ก ลำน้ำเสมือนเป็นสนามเด็กเล่นตามธรรมชาติที่ดีสำหรับชีวิตวัยเด็กในชนบทเลยทีเดียว ได้ ในวันหยุดเรียนหรือในตอนเย็นของทุกวันเด็กๆจะพากันไปเล่นน้ำด้วยกัน สำหรับวิธีการเล่นน้ำก็มีหลากหลายวิธีการ เช่น การกระโดดน้ำ การว่ายน้ำ การดำน้ำ เพื่อให้การว่ายน้ำและการดำน้ำเกิดความสุขสนุกสนานมากยิ่งขึ้น เด็กๆก็จะหาวิธีการละเล่นมาเสริมโดยเพิ่มกฎกติกาในการว่ายน้ำ ได้แก่การว่ายน้ำไล่จับกัน การที่ถูกลบได้ก็จะมาจับคนอื่นไล่จับคนต่อไปเรื่อยๆ เล่นน้ำไปเรื่อยๆ การดำน้ำแข่งกันหาก้อนหิน วิธีการเล่นกติกาก็มีเพียงหาก้อนหินสี่ขวามาหนึ่งก้อนแล้วโยนลงไปในน้ำแล้วให้ทุกคนดำน้ำแข่งกันหาก้อนหินดังกล่าวใครที่ได้ก้อนหินก่อนก็จะเป็นฝ่ายชนะและมีวิธีการเล่นอื่นๆอีกมากมาย วิธีการเล่นต่างๆเป็นการฝึกให้เด็กๆได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ด้วยการให้รู้จักการยอมรับกฎ

กติกากลุ่ม การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาให้เด็กเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นที่ต้องการของสังคมมีความรักธรรมชาติรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ถือว่าทรัพยากรแหล่งน้ำเป็นโรงเรียนชีวิตของเด็กๆอีกแห่งหนึ่งก็ว่าได้

กลุ่มหนุ่มสาว เมื่อเสร็จจากภารกิจการงานประจำวันที่ไร่ที่สวนแล้ว กลุ่มหนุ่ม สาวจะชวนกันไปอาบน้ำในลำน้ำ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจึงเป็นโอกาสที่กลุ่มหนุ่มสาวจะได้พูดคุย เกี่ยวกับราสีทำให้เกิดการผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากการทำงานมาตลอดทั้งวันได้ นอกจากนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวยังได้พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มหนุ่มสาวอีกทางหนึ่ง

กลุ่มแม่บ้าน ภารกิจประการหนึ่งของแม่บ้านคือการซักล้างเสื้อผ้า รวมถึงการไปหิ้วน้ำที่ลำธารมาใช้ในครัวเรือน ในระหว่างที่แม่บ้านต่างฝ่ายต่างกระทำกิจกรรมของตนเองอยู่นั้น จึงมีโอกาสดูคุยกันถึงเรื่องงานบ้านงานเรือน ตลอดจนถึงการดำเนินชีวิตในการครองเรือนของแต่ละคน ถ้าหากใครมีปัญหาอะไรที่พอจะเล่าสู่กันฟังได้ ก็จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ถึงแม้ว่าบางครั้งจะไม่ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวเลย แต่อย่างน้อยก็เป็นการระบายความอัดอั้นตันใจที่มีอยู่ออกไปให้คนอื่นรับรู้บ้าง ก็สามารถบรรเทาความทุกข์ลงไปได้บ้างไม่มากนัก และแม่บ้านที่มีประสบการณ์ชีวิตในการครองเรือนมากกว่าก็จะถือโอกาสนี้ แนะนำการใช้ชีวิตในการครองเรือนแก่แม่บ้านที่ยังใหม่อยู่ ในการปฏิบัติตัวของแม่บ้านที่ดี การดูแลงานบ้าน งานครัว ถือว่าสิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นได้หล่อหลอมคนในชุมชนให้เสมือนว่าเป็นเครือญาติกันทั้งหมดหมู่บ้านเกิดความรักใคร่ผูกพันกันไปโดยปริยาย

กลุ่มพ่อบ้าน พ่อบ้านส่วนมากเป็นพรานปลากันแทบทุกคน บางคนชอบออกไปหาปลาตอนกลางคืน เนื่องจากตอนกลางวันต้องออกไปงานในไร่ ในสวน จึงไม่ค่อยมีเวลาไปหาปลา ถึงแม้ว่าบางคนจะไม่ต้องการไปหาปลาเป็นอาหารก็ตาม ก็ยังต้องออกไปหาปลาอยู่ดี เขาบอกว่า “อยู่บ้านมันเหงา ได้ออกบ้านไปฟังเสียงน้ำไหล ได้ออกไปเดินเล่นตามริมน้ำบ้างก็ยังดี ส่วนเรื่องการหาปลานั้นไม่เท่าไรหรอก” บางคนให้ความเห็นว่า “ถ้าไม่ได้ออกไปหาปลาหลายวันมันหงุดหงิด ต้องออกไปหาปลาบ้างจะได้สบายใจ” หรือ “ไปน้ำมันเย็บสบดี” ซึ่งก็จะสอดคล้องกับพฤติกรรมของพรานล่าสัตว์เหมือนกัน ที่ต้องออกไปล่าสัตว์ในป่าอยู่เป็นประจำ หน้าที่บางครั้งก็ไม่ต้องการเนื้อสัตว์มาเป็นอาหารเลย แต่ที่ออกไปล่าสัตว์เพราะใจมันอยากรจะไป บางคนกล่าวว่า “ติดเสน่ห์ไพร” บรรยาการในยามค่ำคืนไม่ว่าจะเป็นบรรยาการในป่าหรือบรรยาการริมน้ำก็ตาม ล้วนแล้วมีแต่ความเย็บสงบ มีความบริสุทธิ์เป็นไปตามวิถีแห่งธรรมชาติ ไม่มีการปรุงแต่งจากสิ่งต่างๆของสังคมแม้แต่น้อย สิ่งเหล่านี้จะหล่อหลอมให้จิตใจของผู้ที่สัมผัสกับธรรมชาติของธรรมชาติมีความอ่อนโยน มีความชุ่มชื้นจิตใจก่อให้เกิดความเบิกบานใจ ความสบายใจ แล้วจะนำพาไปสู่ความสงบระงับจากความคิดปรุงแต่งต่างๆ จึงก่อให้เกิดความปิติสุขมีความสุขยิ่ง ไม่เหมือนความสุขธรรมดา เหมือนดังพุทธภาษิตที่ว่า “ความสุขอื่นใดยิ่งกว่าความสงบนั้นไม่มี” ธรรมชาติจึงมีเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนที่เคยดื่มด่ำความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ จึงต้องแสวงหาธรรมชาติอยู่ร่ำไป

2.1.6 การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ

เด็กๆในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำทั้งชาย - หญิง อายุราวๆ 4 -5 ขวบก็จะหัดว่ายน้ำเป็นกันเกือบทุกคน ถือว่าเป็นความสามารถอันหนึ่งที่เด็กๆทุกคนต้องพยายามฝึกหัดให้ได้ ต่อมาอายุย่างเข้า 6 - 7 ขวบก็จะหัดดำน้ำ พอหัดดำน้ำได้จากที่เคยดำบริเวณน้ำตื้นๆก็จะไปดำน้ำที่มีความลึกมากขึ้นเรื่อยๆ จากที่เคยดำน้ำโดยไม่มีหน้ากากดำน้ำ ก็จะนำหน้ากากของพี่ ของพ่อ ของน้า ของลุง ที่พอจะหาได้จากภายในบ้านของตนเองหรือบ้านญาติ ไปดำน้ำดูปลาตู้หิวหวั่นภายใต้หน้ากาก(ในช่วงระยะเวลานี้เด็กผู้ชายก็จะหัดตกเบ็ด และเด็กผู้หญิงก็จะหัดใช้สวิงหาปลาได้) พออายุราวๆ 10 ปีขึ้นไปการดำน้ำจะแคล่วคล่องว่องไว เวลาดำน้ำก็จะนำแหลมที่จัดเตรียมกันเอง หรือนำแหลมของพรานปลาในบ้าน(ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยให้เด็กยุ้ยไปใช้ เพราะวากลัวปลายแหลมจะทิ่มหรือเกิดอันตรายต่อร่างกายได้)ไปลองหัดยิงปลา บางครั้งก็ได้ปลาบ้างไม่ได้ปลาบ้าง แต่พ่อแม่ก็ไม่ได้คาดหวังการหาปลาของเด็ก ถ้าได้ก็เป็นผลดีแต่ถ้าไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ถือว่าเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ในการจับปลาของเด็ก การดำยิงปลาในน้ำถือว่าเป็นวิธีการหาปลาที่พรานปลามีความภาคภูมิใจ เนื่องจากต้องเป็นคนที่มีสภาพร่างกายที่แข็งแรง ดำน้ำได้นาน ดำน้ำได้ลึก มีความเก่งกล้าสามารถที่เด็กๆพยายามเลียนแบบอย่างของพรานปลาที่เก่งๆในหมู่บ้าน พออายุ 14 - 15 ปีขึ้นไปเด็กๆก็พอจะมีความรู้ความสามารถในการหาปลาได้ โดยที่พ่อแม่-ผู้ปกครองไม่ต้องมาคอยเป็นห่วงว่าพรานปลาตัวน้อยๆจะได้รับอุบัติเหตุทางน้ำ ส่วนการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการหาปลาของพรานปลาอาชีพสู่พรานปลายาวชนนั้นไม่ได้สอนกันอย่างจริงจัง ส่วนมากแล้วก็จะแนะนำถ่ายทอดประสบการณ์ในระหว่างการไปหาปลาด้วยกันของพรานปลามีอาชีพกับพรานปลายาวชนในแต่ละครั้ง เด็กๆอาจจะถูกใช้ให้ถือข้อง(อุปกรณ์บรรจุปลาที่สานจากไม้ไผ่) ถือแห ถือเบ็ด ถือแห่หรือถือเสื้อผ้าให้กับพ่อ น้า ลุง โดยจะบอกถึงลักษณะแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาแต่ละประเภท วิธีการจับปลา การใช้เครื่องมือจับปลาแต่ละประเภท นอกจากนี้แล้วเด็กๆยังมีการถ่ายทอดและเรียนรู้ประสบการณ์การหาปลาระหว่างเด็กๆด้วยกัน ซึ่งถือว่าวิธีการดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญอย่างมากเช่นกัน พฤติกรรมเหล่านี้เสมือนว่าเป็นพฤติกรรมที่เป็นมาแต่กำเนิดก็ไม่ปาน เพราะเด็กๆทุกคนในหมู่บ้านจะมีความสามารถเหล่านี้เหมือนกัน

2.1.7 อุปกรณ์จับปลา

อุปกรณ์จับปลาในยุคนี้จะเป็นเครื่องมือกล ที่ชาวบ้านเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาเอง จะใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่(เนื่องจากความเจริญยังเข้ามาไม่ถึง) เช่นด้ายจะทามาจากเส้นใยของป่าน หรืออุปกรณ์บางอย่างทำมาจากไม้ไผ่ อุปกรณ์จับปลาที่มีการใช้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวในท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

1. แห่หรือตาข่าย อดีตชาวบ้านจะสานตาข่ายกันเองทำจากด้ายเส้นใยป่าน สมัยต่อมามีอุปกรณ์สำเร็จรูปมาจากโรงงานโดยที่ชาวบ้านไม่ต้องนั่งสานตาข่ายเอง ใช้ดักปลาในลำน้ำที่มีกระแสน้ำไหลไม่ค่อยจะแรงนัก ชาวบ้านนิยมดักตาข่ายทิ้งไว้ข้ามคืนพอถึงตอนเช้าตรู่ก็จะไปเก็บตาข่าย

2. มอง เป็นตาข่ายขนาดเล็กความกว้างไม่เกิน 1 เมตร ยาวประมาณ 2-3 เมตร ผูกติดกับปลายไม้ไผ่เหมือนคันเบ็ด ถักจากเอ็นตกลาขนาดเล็กที่มีความเหนียว ใช้จับปลาในบริเวณที่กระแสน้ำไหลเชี่ยวและมีชอกหลืบหินมาก ซึ่งตัดแปลงมาจากแนง เนื่องจากแนงมีความยาวมากไม่เหมาะในการจับปลาในบริเวณที่มีน้ำไหลเชี่ยวหรือมีลักษณะเป็นชอกหลืบหิน ผา

3. เบ็ด เบ็ดมีหลายประเภทตามลักษณะการใช้งาน

3.1 เบ็ดจ่อหรือเบ็ดสำหรับนั่งตกปลา สายเบ็ดผูกติดกับปลายไม้ไผ่สำหรับเป็นคันเบ็ด ถ้าต้องการตกปลาในบริเวณที่ไกลออกไปจากตัวเราก็คะเพิ่มความยาวของสายเบ็ดออกไปและมีล่อสำหรับม้วนเก็บเวลาปลาติดเบ็ด

3.2 เบ็ดห้าง ขนาดเบ็ดจะใหญ่กว่าปกติคันเบ็ดจะใช้ปลายไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่เพื่อให้มีแรงสปริง ส่วนเบ็ดจะผูกติดกับก้อนหินหรือต้นพืชในน้ำแบบหลวมๆ ใช้ปลาเล็ก จิ้งหรีด เขียด เป็นเหยื่อ ใช้ล่อปลาขนาดใหญ่เวลามีปลามากินเหยื่อเบ็ดที่ผูกติดไว้ในน้ำที่ไม่แน่นนักเงือกก็จะหลุด ก็จะถูกคันเบ็ดสปริงตัวดึงหลุดจากที่ผูกไว้ พราวนปลาก็จะใช้เป็นที่สังเกตได้ว่ามีปลาติดเบ็ดหรือไม่ โดยไม่ต้องดำน้ำลงไปดูว่ามีปลาติดเบ็ดหรือไม่

3.3 เบ็ดปัก ใช้ปักไว้ล่อปลาบริเวณริมน้ำ คลอง หนองน้ำ และทุ่งนา คันเบ็ดทำจากไม้ไผ่ที่เหลาให้อ่อนพอเหมาะ ยาวประมาณ 50 - 80 เซนติเมตร ผูกเบ็ดติดไว้ปลายคันเบ็ด ใช้ไส้เดือนเป็นเหยื่อล่อปลา ใช้ล่อปลาหลด ปลากระทิง ปลาหนาม ปลาหมอ

3.4 เบ็ดค้ำว หรือ เบ็ดราว มีลักษณะเป็นเชือกยาวประมาณ 5 - 20 เมตร จะผูกเบ็ดไว้ตามเชือก ระยะห่างกันประมาณ 1 เมตรหรือมากกว่าเล็กน้อย ใช้ไส้เดือนเป็นเหยื่อล่อปลาประเภทปลากระทิงไฟ ปลาดุก ปลากด จะวางแนวเบ็ดขวางลำน้ำ หรือยาวตามลำน้ำก็ได้

4. แห เป็นเครื่องมือหาปลาที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล สมัยแรกๆชาวบ้านจะใช้ปานในการถักเป็นแห ต่อมาใช้ด้ายในลอนและเอ็นตกลาแทนปานเนื่องจากมีความคงทนมากกว่าและหาซื้อได้ง่าย บางคนที่ไม่ถักเองก็ไปหาซื้อตามร้านค้าหรือจ้งคนอื่นถักให้ ใช้หาปลาได้เกือบทุกชนิด

5. สวิง เป็นเครื่องมือหาปลาที่เก่าแก่อีกประเภทหนึ่ง เป็นเครื่องมือหาปลาสำหรับผู้หญิงใช้เป็นส่วนมาก และผู้หญิงในชนบทส่วนมากจะสานสวิงเป็น โดยใช้ระยะเวลาหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรในการสาน สวิงสานด้วยด้ายในลอนหรือด้ายที่มีความเหนียวพอสมควร เพราะจะได้มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน ใช้หาปลาที่มีขนาดเล็กและสัตว์น้ำอื่นๆ เช่น อีฮวก, ฮวกล้วย (ลูกฮวด) กุ้ง อีเจียว ปู

6. สอด เป็นเครื่องมือหาปลาที่มีรูปร่างคล้ายกับสวิงแต่มีขนาดใหญ่กว่า ใช้ร่วมกับเรือหาปลา จะใช้สอดดักปลาไว้ แล้วไล่ปลาให้วิ่งเข้าสอด

7. ยอหรือจำ มีขางจำนวน 4 ขาโยงติดกับคันที่ใช้สำหรับยกยอ ใช้หาปลาในบริเวณที่น้ำไหลไม่ค่อแรง เช่นตามคลอง หนอง หรือบริเวณริมน้ำ

8. ฌมวกใช้หาปลาในเวลากลางคืน โดยที่พรานปลาจะอยู่บนเรือมีตะเกียงเจ้าพายุส่อง ถ้าเห็นตัวปลาก็จะเอาฌมวกแทงเอาปลา ส่วนใหญ่จะใช้หาปลาที่มีขนาดใหญ่

9. ไซ เป็นอุปกรณ์หาปลาที่มีมาแต่ดั้งเดิม ใช้ไม้ไผ่สานให้มีขนาดต่างๆตามความต้องการของพรานปลา ไซมีหลายประเภท ได้แก่

9.1 ไซงาเดียว จะใช้ดักปลาขึ้นทวนน้ำ หรือล่องตามน้ำ บางคนใช้ไซดักทางออกของปลาที่อาศัยอยู่ในรู เช่นปลาหมุด ปลางวง ปลาเกด ปลาคัง เรียกว่าไซอุดรู

9.2 ไซโป่ง จะมีขนาดใหญ่กว่าไซงาเดียว มีรูปร่างป่องตรงกลางและจะทำทางเข้า (งา) ไว้ตรงกลางตัวไซจำนวน 2 ทางในทิศทางตรงกันข้ามกัน จะใช้ดักปลาที่ทั้งขึ้นทวนน้ำและล่องตามน้ำ

9.3 ไซลั่น ขนาดของไซจะมีขนาดใหญ่พอสมควร และมีความแข็งแรงคงทน จะทำกับดักไว้ข้างในตัวไซ เวลาปลาเข้าไปข้างในไซจะไปติดกับดักถูกขังอยู่ข้างในไซไม่สามารถออกมาจากไซได้

10. สุ่ม อุปกรณ์จับปลาชนิดหนึ่งที่ทำจากไม้ไผ่ วิธีใช้ใช้ในการสุ่มหาปลา โดยมากจะสุ่มตามทุ่งนา ลำเหมือง ในฤดูปลาขึ้นมาวางไข่

ในช่วงท้ายยุคของปลาชุกชุม พบมีการระเบิดปลาในช่วงปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา เนื่องจากมีหน่วยงานทางราชการที่มีวัตถุประสงค์เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ของตำบลน้ำพางมาก จึงมีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง

2.2 ระยะเวลาของปลาลดลงจนถึงปลาขาดแคลน(ปี พ.ศ. 2520 - 2539)

ในระยเวลาดังกล่าวสังคมตำบลน้ำพางได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นับตั้งแต่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ในปี พ.ศ. 2520 ได้สร้างถนนลาดยาง สร้างสะพานข้ามลำน้ำว่า ลำน้ำพางในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ทำให้การสัญจรเข้าสู่พื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นไปด้วยความสะดวกกว่าเดิมมาก ต่อมา มีการขยายความเจริญด้านสาธารณูปโภค เช่นขยายเขตการใช้ไฟฟ้าและสร้างประปาภูเขาในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ความเจริญทางด้านวัตถุได้เข้ามาสู่พื้นที่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ประกอบกับจำนวนประชากรได้เพิ่มมากขึ้น มีการจัดตั้งหมู่บ้านน้ำว่าที่ขณะนั้นได้ขึ้นกับเขตปกครองของบ้านน้ำพาง เป็นหมู่บ้านน้ำว่า ในปี พ.ศ. 2522 และแยกประชาชนบ้านน้ำพางบางส่วนออกมาตั้งเป็นบ้านน้ำพระทัย ในปี พ.ศ. 2523 สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านเกิดความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้น แต่เมื่อมีความเจริญมากกว่าเดิมก็ก่อให้เกิดผลลบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมากตามไปด้วยเช่นกัน ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อชุมชนตำบลน้ำพาง มีดังต่อไปนี้

2.2.1 ด้านเศรษฐกิจ สังคม ของชุมชน เมื่อความเจริญได้ขยายเข้ามาสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มรับเอาความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาสู่วิถีชีวิตมากขึ้น มีโทรทัศน์ดูข่าวสารบันเทิง มีอุปกรณ์เครื่องใช้

ไฟฟ้าที่อำนวยความสะดวก มีรถจักรยานยนต์ใช้ ชาวบ้านมีการบริโภคข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างทันเวลา การรับเอาข้อมูลข่าวสารเหล่านี้เข้ามาโดยไม่ได้ไตร่ตรอง ให้ถี่ถ้วนเสียก่อนว่า สิ่งไหนที่มีความเหมาะสม ความพอดีกับวิถีชีวิตของตนเอง สิ่งไหนเป็นสิ่งที่เกินความจำเป็นในชีวิตของตนเอง ทำให้มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกและกระแสการบริโภคนิยมเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว มูลค่าของวัตถุและประเภทของวัตถุเริ่มเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน ด้วยถือว่าวัตถุดังกล่าวเป็นเครื่องหมายแสดงความเจริญ ความมีฐานะของคนในท้องถิ่น มีการแสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เข้ามาสู่ครอบครัวต่างๆ ที่ชาวบ้านยังมีฐานะยากจนและยังไม่มี ความจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเหล่านั้น เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น สำหรับตู้เย็นนั้นเอาไว้เพียงทำน้ำเย็นเท่านั้น ส่วนการเก็บอาหารสดชาวบ้านไม่ได้มีความจำเป็นในการเก็บอาหารสดไว้บริโภคเป็นระยะเวลาหลายวัน (มีการหาอาหารเองตามแหล่งธรรมชาติเป็นประจำทุกวัน) พัดลม อากาศของตำบลน้ำพางไม่ร้อนจนเกินไป หรือบางครั้งซื้อหม้ออบไฟฟ้าทั้งๆ ที่ชุมชนมีการเผาถ่านใช้กันเอง นอกจากเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ แล้ว รถจักรยานยนต์เริ่มมีความจำเป็นในการใช้เป็นพาหนะเดินทางไปมาหาสู่กันของคนในชุมชนและต่างชุมชนเพิ่มมากขึ้น กระแสการบริโภควัตถุนิยมของสังคมเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนต่อต้านไม่ได้ หลายครอบครัวต้องขายที่ดินทำกินของตนเอง ขายวัว ขายควายที่มีอยู่เพียงไม่กี่ตัว เพียงเพื่อให้มีฐานะทัดเทียมกับคนอื่นๆ ในสังคม ส่วนครอบครัวที่โหนที่ไม่มีทางออกต้องออกไปทำงานต่างจังหวัด ไปเป็นลูกจ้างรับจ้างแรงงานในโรงงาน เป็นกรรมกรก่อสร้าง เพียงหวังว่าวิธีการดังกล่าวจะสามารถยกฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองขึ้นมาได้ โดยทิ้งให้เด็กๆ อยู่กับผู้สูงอายุที่บ้านตามลำพัง

2.2.2 ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ

ทรัพยากรป่าไม้ มีการนำเอาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ตำบลน้ำพางมาแปรรูปเพื่อแปรรูปเป็นเงินตราอีกทอดหนึ่ง ไม้สักในป่าบริเวณบ้านน้ำปึกนำมาแปรรูปจำหน่ายทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่จนไม้สักหมดไปจากป่าในระยะเวลาเพียงสิบกว่าปี คงเหลือแต่ต้นกล้าไม้สักรุ่นใหม่ที่กำลังแย่งกันเจริญเติบโตขึ้นมาแทนไม้สักรุ่นก่อนที่พบในป่าแห่งเดิมในขณะนี้ เมื่อไม้สักหมดไปจากป่า ไม้มะค่า ไม้ตะเคียน ไม้เตย ไม้จำปี ไม้ประดู่ ก็เป็นตัวเลือกในลำดับต่อไป ป่าเบญจพรรณหลายแห่งในพื้นที่แทบหมดไป ป่าดงดิบบางแห่งได้กลายเป็นป่าไผ่ที่มีแต่ความแห้งแล้งแทน

ทรัพยากรแหล่งน้ำก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ มีทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่เข้ามาจับปลาในแหล่งน้ำในเขตตำบลน้ำพางกันมาก การจับปลาในอดีตมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นอาหารประจำวันของครอบครัวเท่านั้น ถ้าจะมีการขายก็ขายเฉพาะในช่วงที่มีพ่อค้าจากตำบลน้ำแก่น น้ำเกียน หรือพ่อค้าจากอำเภอแม่จริมมาสั่งให้หาปลาเท่านั้น จะไม่มีการหาปลาเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพ ต่อมาความคิดเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยมีการพึ่งพาธรรมชาติแบบพอเหมาะพอดี ไม่มีการจับปลาในปริมาณที่มากเกินไป การบริโภค “ไม่รู้จะไปขายให้ใคร เพราะทุกครอบครัวก็สามารถหาปลาเองได้ และมีแต่พี่แต่น้องถ้าได้มากก็

แบ่งกันไปกิน” การทำลายปลาจึงไม่เกิดขึ้นทุกคนอาศัยเรื่องศีลธรรม บาปบุญ ความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทุกคนมีสิทธิ์เป็นเจ้าของร่วมกัน ถ้าหากว่ามีใครสักคนในหมู่บ้านทำอะไรที่ผิดไปจากคนส่วนมาก ก็จะถูกเพื่อนบ้านติฉินนินทาไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย สัตว์น้ำจึงได้ขยายพันธุ์และถูกชาวบ้านนำมาใช้เป็นอาหารในสัดส่วนที่สมดุลกัน แต่ต่อมาความต้องการปลาท้องถิ่นมีมากขึ้น จึงมีการจับปลาในลำน้ำว่าทุกวิถี ทั้งจับด้วยวิธีกลและจับด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เพียงเพื่อจะได้จับปลาในปริมาณที่มากกว่าคนอื่น ๆ นั้นหมายถึงจำนวนเงินที่จะได้รับเป็นค่าตอบแทน ซึ่งเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคที่สำคัญ ที่จะมาสนองต่อความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของผู้ตนเองได้ ความคิดเรื่องบาปบุญ ศีลธรรม การเห็นใจคนอื่น ๆ เริ่มใช้ในสังคมยุคนี้ไม่ค่อยจะได้ ปลาได้มีปริมาณที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านเริ่มหาปลาและสัตว์น้ำได้ยากขึ้น การหาปลาต้องออกไปหาปลาที่ไกลจากแหล่งเดิม ระยะเวลาที่ต้องออกไปหาปลาเพื่อให้ได้ปริมาณที่เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือนก็มากกว่าเดิม บางครั้งได้ปลาไม่เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านที่ใส่ตาข่ายดักปลาแล้วเคยได้ปลา กลับไม่ได้เหมือนเช่นเคย “ได้แต่เตา แต่ไก่” หินผาในลำน้ำว่ามีสาหร่ายน้ำจืดขึ้นเต็มไปหมด เนื่องจากไม่มีปลาประเภทปลากินพืชมากินพืชน้ำเหล่านั้นให้ทันกับการขยายพันธุ์ของพืชน้ำ ยิ่งปริมาณปลาเหลือน้อยมากเท่าไร การระเบิดปลาก็ยิ่งมากขึ้นเพราะต้องการปลาในปริมาณที่เท่าเดิมหรือใกล้เคียงกับปริมาณเดิม จนถึงระยะเวลานึงประมาณปี พ.ศ. 2533 - 2536 ปลาในลำน้ำถึงภาวะขาดแคลน ชาวบ้านต้องพึ่งอาหารปลาและอาหารสดจากตลาดจำหน่ายอาหาร(เริ่มเข้ามาจำหน่ายอาหารสดในปี พ.ศ. 2530 โดยเข้ามาเดือนละประมาณ 1-2 ครั้ง แต่จะมาบ่อยตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 เป็นต้นมา) มีร้านขายของชำเกิดขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากร้านชำจะจำหน่ายของชำแล้วยังจำหน่ายอาหารสดด้วย เช่นไก่ หมู วัว ควาย ได้มาทดแทนคุณค่าทางสารอาหารโปรตีนที่ชุมชนเคยได้จากปลาในแหล่งน้ำ ชาวบ้านจำเป็นต้องซื้ออาหารสดมากขึ้น ทั้งๆที่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ

2.2.3 การลดลงของปลาท้องถิ่นในลำน้ำว่า จากการระดมประสบการณ์ของชุมชนได้ข้อสรุปว่าการลดลงของปลามาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

1. การใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงในการจับปลา ได้แก่

1.1 ระเบิด เป็นเครื่องมือหาปลาชนิดร้ายแรงที่สุดในบรรดาเครื่องมือหาปลาทั้งหมด เท่าที่เก็บข้อมูลเรื่องการระเบิดปลาในลำน้ำว่า มีการระเบิดปลาตั้งแต่อีก่อนปี พ.ศ. 2520 มาแล้ว โดยเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ได้มีหน่วยงานสร้างทาง หน่วยงานทหาร ตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ซึ่งขณะนั้นตำบลน้ำพางมีพรรคคอมมิวนิสต์เคลื่อนไหวอยู่หลายพื้นที่ และหน่วยงานต่างๆเหล่านี้ก็มีวัตถุประสงค์ไว้ใช้งาน เช่นหน่วยงานสร้างทางจะมีระเบิดไดนาไมต์ ระเบิดนุ้ย หน่วยงานทหารหรือตำรวจก็จะมีระเบิดมือ ดังนั้นวัตถุประสงค์ในสมัยนั้นจึงหาได้ไม่ยาก มีทั้งการแบ่งปันให้

กันและการซื้อขายกันในราคาลูกละ 10 - 15 บาท จึงมีการระเบิดปลาในลำน้ำว่ากันมาก มีทั้งชาวบ้านในหมู่บ้านระเบิดเอง หรือคนนอกพื้นที่เข้ามาทำการระเบิด แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกพื้นที่(อยู่ในพื้นที่ตำบลหนองแดงและตำบลหมอมือเมือง) จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังพบว่าการระเบิดปลากันอยู่ พันธุ์สัตว์น้ำจำนวนมากมายได้ถูกระเบิดทำลายไป ทำให้ปลาท้องถิ่นหลายชนิดมีปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว

1.2 การใช้ไฟฟ้าช็อต ถือว่าเป็นเครื่องมือหาปลาอีกชนิดหนึ่งที่มีความร้ายแรงในการจับปลารองลงจากการใช้ระเบิด การใช้ไฟฟ้าช็อตปลามีมาตั้งแต่อดีต เริ่มจากการปั่นจักรยานแล้วไปหมุนไดนาโม ทำให้เกิดพลังงานไฟฟ้าแล้วนำไปช็อตปลา แต่ผู้ปั่นก็จะเหนื่อยจึงช็อตปลาได้ไม่มากนัก ประกอบกับไม่สะดวกในการเคลื่อนย้ายไปช็อตปลาตามแหล่งบริเวณอื่นๆ วิธีการนี้จึงต้องมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปในการช่วยกันดำเนินการ ต่อมาเมื่อวิวัฒนาการที่ดีขึ้นพรานปลาได้นำเอาแบตเตอรี่ขนาด 12 โวลต์หรือมากกว่า แล้วแปลงไฟฟ้าให้มีความต่างศักย์เพิ่มมากขึ้นแล้วนำไปช็อตปลา ชาวบ้านเรียกว่า "อีเห็บ" มีความสะดวกต่อการพกพาและการช็อตปลาได้ปริมาณมากยิ่งขึ้น พบมีการลักลอบช็อตปลาจนกระทั่งในปัจจุบันนี้เนื่องจากยากต่อการตรวจสอบการกระทำผิด ขณะนี้อุปกรณ์ดังกล่าวสามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาดที่เป็นอุปกรณ์สำเร็จรูปแล้ว

1.3 การใช้ยาเบื่อ สารเคมี นอกจากมีการใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงประเภท ระเบิดไฟฟ้าช็อตแล้ว ยังมีการใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าในการจับปลา ทำให้สัตว์น้ำและพืชน้ำได้รับผลกระทบอย่างมากเช่นเดียวกัน นอกจากมีการตั้งใจของชาวบ้านในการใช้สารเคมีในการจับปลากันแล้ว ยังพบว่าเกษตรกรมีการใช้สารเคมีในการทำอาชีพเกษตรกรรม ในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรสองข้างลำน้ำว่าประเภทยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า คุมหญ้า และปุ๋ยเคมีต่างๆ จากการสำรวจของทีมวิจัยในเดือนมีนาคม 2544 ด้วยแบบสัมภาษณ์เจาะลึก พบว่า พื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านบริเวณสองข้างลำน้ำว่า มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้นประมาณ 600 ไร่ ในครัวเรือนจำนวน 90 หลังคาเรือน มีการใช้สารเคมีประมาณ 60 หลังคาเรือน(ส่วนใหญ่จะใช้ในไร่ข้าวโพด สวนมะม่วง สวนลำไย สวนมะขามและมีไร่ข้าวเล็กน้อย)

1.4 แหลมหรือเหล็ม ทำมาจากเหล็กขนาด 3 - 4 หุน ยาวประมาณ 80 เซนติเมตร - 110 เซนติเมตร ปลายเหล็กจะทำให้แหลมอาจจะทำเงี่ยงไว้กับปลาหลุดเรียกว่า "แหลมเดี่ยว" ส่วนแหลมที่นำเหล็กปลายแหลมมาเชื่อมติดไว้ ตั้งแต่ 2 อันขึ้นไปส่วนมากจะมีไม่เกิน 5 อันเรียกว่า "แหลมซ่อม" ใช้หนังสือตีเป็นอุปกรณ์ในการยิง บางคนจะทำด้ามไม้สำหรับจับยิงเพื่อความแม่นยำในการยิงมากยิ่งขึ้น แหลมทุกประเภทจะใช้หน้ากากดำน้ำประกอบเพื่อดำยิงในน้ำ ความรุนแรงของการดำยิงปลาอยู่ที่ปากปลาจะเลือกยิงเฉพาะปลาที่มีขนาดใหญ่มากที่เป็นพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ ไม่ว่าปลาจะอยู่ลึกหรือตื้นของน้ำ พรานปลาสามารถจะจับปลาเหล่านั้นมาได้โดยไม่ยากนัก เมื่อพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ถูกทำลายไปอย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้พันธุ์ปลาท้องถิ่นดังกล่าวไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ หรือขยายพันธุ์ได้ในปริมาณที่น้อยเมื่อเทียบกับปริมาณที่ถูกทำลายไป จึงเป็นสาเหตุของการลดลงของปลาท้องถิ่นอีกประการหนึ่ง

2. ประชากรเพิ่มและการคมนาคมสะดวก เดิมทีเดียวหมู่บ้านน้ำว่าที่แยกตัวออกมาก่อตั้งกลุ่มบ้าน ในปี พ.ศ. 2511 มีจำนวนหลังคาเรือนเพียงแค่ 14 หลังคาเรือนเท่านั้น การหาปลาหรือหาอาหารจากป่า ก็เป็นไปด้วยความสะดวกสบายไม่มีปัญหาอะไรอะไร อาท.ในธรรมชาติมีปริมาณมากพอไม่จำเป็นต้องซื้ออาหารจากร้านค้าเลย ต่อมาประชากรเพิ่มมากขึ้นมีการแยกหมู่บ้านน้ำพระทัยออกมาจากหมู่บ้านน้ำพางและหมู่บ้านอื่นๆมาสมทบอีกทำให้ชุมชนลำน้ำว่ามีประชากรมากขึ้น ปัจจุบันนี้น้ำว่ามีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 75 หลังคาเรือน บ้านน้ำพระทัยมีทั้งสิ้น 40 หลังคาเรือน และหมู่บ้านต่างๆในตำบลน้ำพางก็มีประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกๆหมู่บ้าน ประกอบกับในปี พ.ศ. 2520 - 2522 มีการสร้างถนนเข้าสู่ตำบลน้ำพางและมีการสร้างสะพานข้ามลำน้ำว่าลำดับต่อมา ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายมากขึ้น จึงมีชาวบ้านต่างพื้นที่ได้เข้ามาหาปลาในลำน้ำว่าบริเวณตั้งแต่บ้านน้ำจนถึงบ้านห้วยทรายมูลกันมาก ด้วยเหตุที่ปลาน้ำว่าในขณะนั้นยังพอหาได้ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในช่วงที่ปลาเริ่มมีปริมาณที่ลดลงแล้วก็ตาม แต่ปลาในลำน้ำว่ายังมีปริมาณที่มากกว่าปลาในแหล่งน้ำแหล่งอื่นๆ เมื่อมีการจับปลากันมากจึงทำให้ปริมาณปลาในลำน้ำว่าลดลง มีหลายคนให้ทัศนะ “เมื่อก่อนไม่มีเงินก็อยู่ได้แต่ปัจจุบันนี้อยู่ไม่ได้ เข้าขึ้นมาต้องจ่ายเงินค่าอาหารไม่ต่ำกว่า 10 - 30 บาท” หรือ “เมื่อก่อนนี้ไปหาปลาจากน้ำว่าได้ แต่ปัจจุบันนี้ไปหาจากร้านค้าแทน”

3. การสร้างเขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนเป็นสาเหตุร่วมของการลดลงพันธุ์ปลาท้องถิ่น เพราะปลาในหมู่บ้านหลายคนได้ตั้งข้อสังเกตที่ตรงกับความเห็นของนายชูวิทย์ แก้วใสพรานปลาบ้านห้วยทรายมูล อายุ 47 ปี ที่ได้ให้ข้อสังเกตว่า หลังจากมีการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ในปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ปลาในลำน้ำว่าหลายชนิดได้มีปริมาณที่ลดลงเรื่อยๆ เช่นปลาหมู ปลาบ่อ ปลาเพี้ย จนในปี พ.ศ. 2535 ปลาดังกล่าวหาจับไม่ได้ในลำน้ำว่าบริเวณที่เคยจับปลามาก่อน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุภาพ สิริบรรสพ (2540:72) เขื่อนได้ขวางกั้นทางเดินของปลาในการขึ้นมาวางไข่บริเวณเหนือน้ำทำให้ขนาดใหญ่เช่น ปลาเตี้ย ปลาชะป้างในลำน้ำว่าบริเวณบ้านหาดผาชน ได้หายไปจากแม่น้ำว่านตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา

2.3 ช่วงการฟื้นฟูของสัตว์น้ำ (ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา)

จากผลกระทบของการพัฒนาชนบทด้านการคมนาคมและด้านสาธารณสุขโลก ทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทหลายๆแห่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กระแสการบริโภคนิยมและการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก ได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น จากที่ชาวบ้านเคยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีงานอะไรในหมู่บ้านต้องช่วยเหลือกัน จะปลูกข้าวต้องไปช่วยเหลือกันจนกว่าจะเสร็จฤดูการปลูกข้าว เรียกว่า “การเอามือ” หรือ “การลงแขก” ทุกคนในหมู่บ้านถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติกัน แต่เมื่อได้ทำงานร่วมกันเป็นระยะเวลาเท่าๆ ก็เกิดความสนิทสนมกันมากขึ้นเสมือนเป็นเครือญาติกันที่สุดในที่สุด เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดแล้ววิถีการปฏิบัติจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มีการการพึ่งตนเองสูงขึ้น ความเป็นเครือญาติได้ลดบทบาทลง จะทำงานอะไรต้องจ้างทำ คำว่าจ้างหรือรับจ้างได้เข้ามาแทนคำว่า “วาน” “ขอความ

ช่วยเหลือ” หรือ “ให้การช่วยเหลือ” สังคมระบบเงินตราหรือมูลค่า “สมัยนี้คนมีเงินเท่านั้นที่เป็นใหญ่ จะซื้อจะทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น” ได้เข้ามาแทนสังคมระบบคุณค่า “มีอะไรก็แบ่งปันกัน” หรือ “ซื้อกินไม่หมดคดกินไม่นาน” ผู้ที่ด้อยโอกาสในสังคมถึงกับท้อแท้ในการใช้ชีวิตในสังคมชนบท กลุ่มวัยแรงงานหลายคนที่ถูกกระแสสังคมวัตถุนิยมครอบงำได้พยพรงงานไปทำงานต่างจังหวัด ทั้งให้เด็กและผู้สูงอายุอยู่บ้านกันตามลำพัง เพื่อแสวงหาโอกาสที่คิดว่าจะดีกว่าสังคมในชนบท ปัญหาที่เป็นผลกระทบตามมา มีชาวบ้านในตำบลน้ำพางเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์จำนวน 7 ราย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน ปัญหาเยาวชนเสพยาบ้า ปัญหาการเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศของเยาวชนที่เร็วกว่าปกติ

จากสภาพปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจของชนบทที่ถูกกระแสการบริโภคนิยม “เพื่อนบ้านเขามีอะไรเราต้องมี” และวัฒนธรรมทางตะวันตกที่เน้นความเท่าเทียมกันทางเพศ ได้บิดเบือนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไปจากเดิม นโยบายการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงได้มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนเป็นสำคัญ ยึดคนเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา ที่ต้องการให้ประชาชนได้มีกระบวนการในการเรียนรู้ปัญหาของท้องถิ่นและแสวงหาทางออกของปัญหาร่วมกัน โดยเน้นการใช้ทรัพยากร เทคโนโลยี การจัดการของท้องถิ่นเอง รัฐเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุนการเรียนรู้(Facilitator) เท่านั้น ทำให้เกิดการปรับทิศทางการดำเนินงานของหน่วยงานในพื้นที่ที่หลายๆหน่วยงาน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่านเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ได้ปรับกระบวนการดำเนินงาน โดยได้ถ่ายทอดการจัดการกระบวนการเรียนรู้ปัญหาด้านสาธารณสุขให้กับทีมสุขภาพระดับอำเภอ(Health Team Problem Solving :HTPS)ในการนำเอากระบวนการไปจัดเวทีการเรียนรู้ให้กับประชาชนในพื้นที่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การจัดทำแผนแม่บทของหน่วยงานด้านการปกครองปรับเปลี่ยนให้ประชาชนเป็นผู้เสนอความต้องการของท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา และอีกหลายหน่วยงานก็มีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงาน ประกอบกับประชาชนเองก็ได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ชัดเจนขึ้น เช่นปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาของทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลาย ทำให้ชาวบ้านเอาจริงกับการแก้ไขปัญหามา ไม่ทำตามแผนงานของหน่วยงานทางราชการพอกหมดปีงบประมาณ กิจกรรมก็หมดตามไปด้วย เกิดกลุ่มองค์กรในท้องถิ่น อาทิ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร กลุ่มเหมืองฝาย การรณรงค์บำบัดขยะจากครัวเรือนด้วยตนเอง การส่งเสริมให้มีการสร้างงานในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่น

สำหรับการอนุรักษ์ปลาของชาวบ้านได้มีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นให้มีความชัดเจนอีกครั้ง ทำให้ปลาและสัตว์น้ำในลำน้ำว่ามีปริมาณที่เพิ่มขึ้น สามารถเป็นอาหารให้กับคนในชุมชนในชีวิตประจำวันได้ เพราะชุมชนได้มีการพึ่งพาสัตว์น้ำในด้านอาหารประจำวันมาตั้งแต่อดีตอยู่แล้ว ดังสำนวนคนโบราณในท้องถิ่นว่าไว้ “ไปน้ำบ้ำก็จี ไปบกจก็กลบตาย” หมายถึงไปหาอาหารตามแหล่งน้ำไม่ได้มากก็ได้เนื้อ แต่ไปหาอาหารทางบกโอกาสที่จะไม่ได้อะไรสักอย่างมีสูง ปลาท้องถิ่นที่พรวนปลาหลายคนบอก

ว่าในระยะเวลา ปี พ.ศ. 2535 หาจับไม่ได้เลย ทั้งที่ก่อนหน้านี้(ก่อนปี พ.ศ. 2530) ยังพอหาจับได้ตามแหล่งน้ำในเขตที่ตั้งของชุมชน เช่น ปลาหมอ ปลาเพี้ย ปลากระแบน ปลาบอก แต่ในขณะนี้(เดือน พฤษภาคม 2544)กลับพบในลำน้ำว่าบางแล้ว นายเพี้ย ต้นไซ พรานปลาบ้านน้ำว่าบอกว่า "ใช้น้ำใส่แ่งได้ปลาบอก 2 ตัว" นายมั่ง แก้วใส พรานปลาบ้านน้ำว่าบอกว่า "เมื่อวานทอดแหได้ปลากระแบน 4 ตัว" นายลัย แสนบุญ พรานปลาบ้านน้ำว่าพูดว่า "ปลามูตเริ่มเห็นมาแล้ว วันก่อนทอดแหได้มาตัวหนึ่งแต่ปล่อยทิ้งไป ปลาเพี้ยก็เคยเห็นแต่จับไม่ได้" และปลาอื่นๆที่พบในแหล่งน้ำตามปกติก็มีปริมาณที่จะให้ชาวบ้านได้จับมาเป็นอาหารประจำวันได้มากกว่าเดิม ถึงแม้ว่าจะจับได้ในปริมาณไม่มากเหมือนอดีตก็ตาม แต่ก็พอเลี้ยงครอบครัวโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินไปซื้ออาหารประเภท ปลา หรือเนื้อสัตว์จากท้องตลาด มีชาวบ้านหลายคนพูดว่า "ใส่แ่งก็พอได้ปลาหัวถึงหกตัว สามารถนำมาใส่แกงผักหรือปิ้งให้ลูกกินไปโรงเรียนได้" หรือ "หาปลามากินไม่ยากหรอก ถ้าขยันก็เอาแหไปทอดตามลำน้ำ ลำห้วย ก็พอกินเป็นวันๆไป"

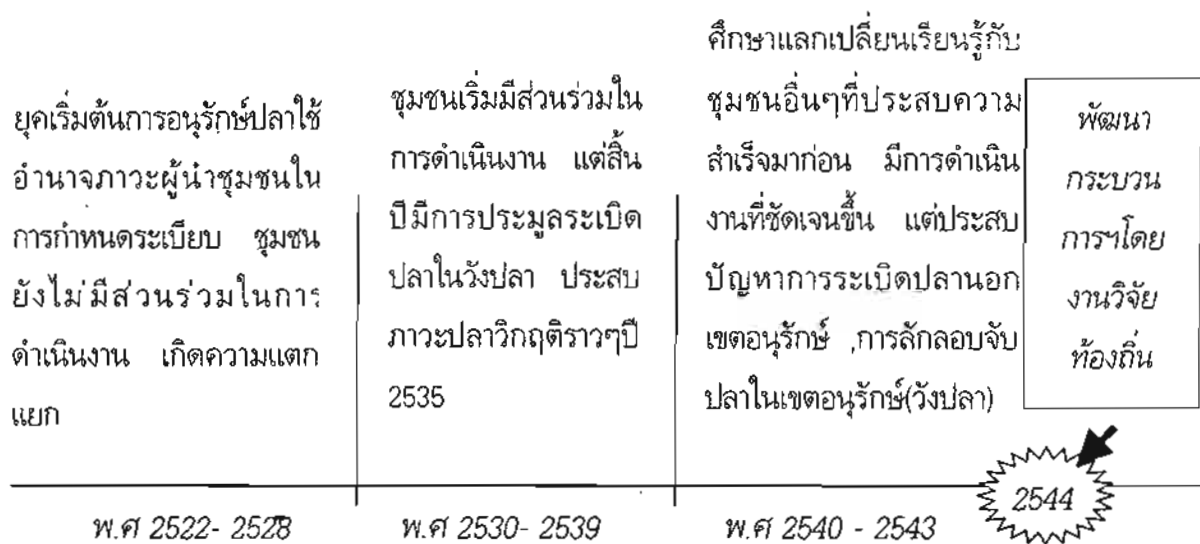
ชาวบ้านเริ่มมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของปลาในลำน้ำว่าแล้วว่า ตั้งแต่ราวๆปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านต้องซื้อปลาจากรถจำหน่ายอาหาร หรือร้านจำหน่ายอาหารสดในหมู่บ้านมาเป็นอาหารประจำวันในครอบครัวมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งๆที่ในอดีตชาวบ้านแทบไม่ต้องซื้ออาหารสด โดยเฉพาะอาหารประเภทปลาจากท้องตลาดเลย คงจะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ปลาของชุมชนลุ่มน้ำว่าในตำบลน้ำพางอย่างจริงจัง ที่ขณะนี้ชาวบ้านเริ่มมองเห็นแล้วว่าผลจากการอนุรักษ์ปลาของชาวบ้านเองนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไร้ค่าแต่ประการใด ความสำเร็จอันนี้ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการอนุรักษ์ปลาต่อไป ยิ่งถ้าหากว่ามีการประสานการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ปลาของชุมชนลุ่มน้ำว่า รวมถึงกลุ่มเครือข่ายในลุ่มน้ำอื่นๆของตำบลน้ำพางอย่างต่อเนื่องและจริงจังแล้วจะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นในลำดับต่อไป

กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ

1. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในอดีต

ชุมชนลำน้ว่าตำบลน้ำพองโดยเฉพาะบ้านน้ำว่าและบ้านน้ำปู้ได้ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำมาตั้งแต่อดีตราวปี พ.ศ.2522 ส่วนบ้านน้ำพระทัยเริ่มดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในปี พ.ศ. 2527 และบ้านห้วยทรายมูลเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา แต่กระบวนการจัดการในอดีตไม่ได้ผ่านกระบวนการทางประชาสังคม เป็นการใช้อำนาจของผู้นำหมู่บ้านในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ วิธีการจัดการก็เป็นวิธีการแบบง่าย ๆ เช่นการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเฉพาะในบริเวณใกล้ที่ตั้งของชุมชนเท่านั้นแล้วประกาศให้บุคคลทั่วไปทราบ ชุมชนมีมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ไม่ชัดเจน จึงยังไม่สามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ พอจะสรุปกระบวนการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ว่าที่ผ่านมามีเป็น 3 ระยะดังรูปที่ 6 และรายละเอียดดังนี้

รูปที่ 6 การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ว่าตำบลน้ำพอง อำเภอแม่จริม

1.1 ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น พ.ศ. 2522 – 2528

การอนุรักษ์ปลาของชุมชนลำน้ว่าในระยะแรกๆได้แก่บ้านน้ำว่าและบ้านน้ำปู้ เริ่มดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำราวปี พ.ศ. 2522 บ้านน้ำว่าพระทัยเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2527 และบ้านห้วยทรายมูลยังไม่ได้ดำเนินการ เหตุที่ทำให้มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ว่าในขณะนั้น เนื่องจากพบว่ามีการทำลายปลาและสัตว์น้ำในลำน้ว่าด้วยระเบิดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา และมีปริมาณการทำลายปลาเพิ่มมากขึ้น ทั้งที่เกิดจากการกระทำของคนในพื้นที่และคนต่างพื้นที่ ทำให้ปลาในลำน้ว่าที่มีความอุดมสมบูรณ์กลับ

มีปริมาณที่ลดลงจากเดิมอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในขณะนั้นพอสมควร ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชนขณะนั้นได้เล็งเห็นสภาพปัญหาดังกล่าว ถ้าหากปล่อยให้มีการทำลายพันธุ์ปลาในลักษณะเช่นนี้ไปเรื่อยๆ อาจจะทำให้ปลาท้องถิ่นที่สำคัญสูญหายไปจากลำน้ำว่าได้ นายเสาร์ตันไช ผู้ใหญ่บ้านน้ำว่า นายช่วย ประทอง ผู้ใหญ่บ้านบึงน้ำปู และนายบุญส่ง อินชา ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำพระทัยขณะนั้นจึงใช้บทบาทของผู้นำหมู่บ้าน ประกาศให้ลูกบ้านได้ทราบโดยทั่วถึงกันว่า จะดำเนินการอนุรักษ์ปลาในลำน้ำว่าไว้ เพื่อฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำให้คงอยู่กับแหล่งน้ำ และเป็นการป้องกันการทำลายปลาด้วยระเบิด ไฟฟ้า ช็อต โดยมีขอบเขตการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำใกล้ๆกับชุมชนนั้นๆ เช่นบ้านน้ำว่าดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบริเวณวังควาย บ้านน้ำพระทัยดำเนินการ ณ วังฆ้อง บ้านน้ำปูดำเนินการ ณ วังกันทุ้ง จึงกำหนดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ของหมู่บ้านออกมา โดยห้ามชาวบ้านทุกคนทั้งในและนอกหมู่บ้านจับปลาในเขตอนุรักษ์ แต่หมู่บ้านน้ำว่าไม่ได้กำหนดเป็นเขตอนุรักษ์แต่กำหนดเป็นเขตสงวน จึงไม่ได้ห้ามจับปลาในเขตสงวน เพียงแต่ห้ามการจับปลา ด้วยระเบิด ยาเบื่อ สารเคมีอื่นๆและใช้ไฟฟ้าช็อตเท่านั้น แต่สามารถจับปลาด้วยเครื่องมือจับปลาประเภทเครื่องมือกลได้ เช่น แห สสวิง ตาข่าย เบ็ด มอง ไซ การดำยได้ กำหนดการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนไว้ว่า ถ้าหากมีผู้ฝ่าฝืนจะถูกปรับตั้งแต่ 1,000 - 3,000 บาท แต่ไม่พบว่ามีการใช้มาตรการทางสังคมอย่างเข้มงวด ถึงแม้ว่าจะมีการละเมิดมาตรการทางสังคมก็ตามแต่ก็ ไม่มีการลงโทษผู้กระทำผิด และไม่มีกระบวนการอื่นใดมาสร้างความร่วมมือจากชาวบ้านในการร่วมอนุรักษ์ ไม่มีการเขียนกฎของหมู่บ้านว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแต่ประการใด การดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระยะเริ่มต้นได้รับการคัดค้านจากกลุ่มพรานปลาในหมู่บ้านว่า "จะอนุรักษ์ไปทำไม พอถึงฤดูน้ำหลากปลาที่เราอนุรักษ์ไว้ก็ว่ายหนีไปตามน้ำ หรือถูกกระแสน้ำพัดไป ทำให้สูญเสียเวลาเปล่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด" เนื่องจากกลุ่มพรานปลาดังกล่าวยังไม่เข้าใจในกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และไม่สามารถจะระเบิดปลาในบริเวณที่เคยระเบิดปลาได้ แต่ก็ต้องยอมรับแนวคิดของผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ไม่ มีใครคัดค้านแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดังกล่าว

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านพอครบรอบปีทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้เปิดให้มีการประมูลการระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านแล้วนำเอาเงินที่ได้มาพัฒนาหมู่บ้าน ในปีแรกๆหมู่บ้านก็มีรายได้จากการประมูลหรือการจำหน่ายปลาเป็นเงินราวๆ 5,000- 7,000 บาท แต่พอปีต่อๆมาปริมาณปลาในเขตอนุรักษ์ได้ลดน้อยลงทำให้จำนวนเงินที่ได้จากการประมูลการระเบิดปลาหรือการจำหน่ายปลามีจำนวนที่ลดน้อยลงบางปีได้เงินเพียง 300 - 500 บาทเท่านั้น ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระยะนี้จึงยังไม่ประสบความสำเร็จ การดำเนินการอนุรักษ์ปลาของชุมชนลำน้ำว่าดำเนินการมาถึงปี พ.ศ.2528 เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของชุมชน จึงมีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนอีกครั้งหนึ่งในระยะที่ 2 อุปสรรคในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนคือการไม่ร่วมมือของชาวบ้านในหมู่บ้านซึ่งมีสาเหตุดังต่อไปนี้

1. คณะกรรมการหมู่บ้านมีมติให้มีการประชุมการระเบิดปลา ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาประจำปี ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ชาวบ้านหลายคนไม่เห็นด้วยและคิดว่า “จะอนุรักษ์ไปทำไม พอถึงช่วงปีก็เอาระเบิดมาหย่อนตูม แล้วปลาที่ไหนจะมาโดนได้” เป็นการใช้อำนาจของผู้นำหมู่บ้านแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ก็ไม่มีใครกล้าพูดในที่ประชุมหมู่บ้าน และในที่สุดชาวบ้านก็ไม่ยอมให้ความร่วมมือในการดำเนินงานดังกล่าว

2. การแทรกแซงอำนาจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเจ้าหน้าที่ของรัฐนับว่ามีอำนาจและชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรงมาก ในราวๆปี 2524 - 2528 ได้มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทางราชการ มาขอระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน พื้นที่บ้านน้ำว้าเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากอยู่ใกล้อำเภอแม่จริมจึงมีความสะดวกต่อการมาระเบิดปลา โดยเฉพาะในปี 2527 - 2528 มีการมาขอระเบิดบ่อยกว่าปีก่อนๆได้ให้เหตุผลว่า “จะขอเอาปลาไปเลี้ยงเจ้านาย เลี้ยงหัวหน้า” ด้วยความเกรงใจข้าราชการและกลัวการกลั่นแกล้งหรือไม่ได้รับความสะดวกในการไปติดต่อราชการ ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ปฏิเสธคำขอของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นแต่อย่างใด ถ้าต้องการปลาไปเลี้ยงฉลองกันก็มาขอระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์เรื่อยไป สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านผู้ที่ดำเนินการอนุรักษ์ปลาไว้แต่กลับถูกคนภายนอกหมู่บ้านมาจับปลาไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดคำถามในใจของแต่ละคนว่า “แล้วพวกเราจะอนุรักษ์ปลาไปทำไม อนุรักษ์แล้วกลับให้คนอื่นเอาไปกิน” หลายคนเริ่มไม่ให้ความร่วมมือกับหมู่บ้าน และไม่สนใจกับกฎกติกาการอนุรักษ์ปลาของหมู่บ้าน ความบาดหมาง ความอดทนได้ถึงขีดสูงสุดในปี พ.ศ. 2527 และในปี พ.ศ.2528 การอนุรักษ์ปลาชุมชนในลำน้ำว้าจึงถูกยกเลิกไปและก็เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่บ้านน้ำว้าต้องเปลี่ยนผู้นำหมู่บ้านคนใหม่

1.2 การอนุรักษ์ระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี 2530 - 2539 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้าน

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนคนใหม่ ในบ้านน้ำว้าเปลี่ยนจากนายเสาร์ ต้นไขมาเป็นนายชุม ทองคำ และบ้านน้ำปู้เปลี่ยนจากนายช่วง ประทอง มาเป็นนายธิ พรหมเกษา (สำหรับบ้านน้ำพระทัยยังคงเป็นผู้นำชุมชนคนเดิมและบ้านน้ำพระทัยได้รับผลกระทบจากอำนาจของเจ้าหน้าที่บ้านเมื่อน้อยที่สุดเนื่องจากว่าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านอยู่ไกลออกไปจากชุมชนยากต่อการเดินทาง) ผู้นำชุมชนจึงได้มีการรื้อฟื้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยนำปัญหาอุปสรรคที่พบจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในอดีตที่ผ่านมามาปรับปรุงและพัฒนาให้ดีกว่าเดิม โดยมองว่าสิ่งที่จะดำเนินการอนุรักษ์ให้เป็นจริงเป็นจังได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านทุกคนในการร่วมคิดร่วมทำ และชาวบ้านเองต้องได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ด้วย เมื่อชาวบ้านดำเนินการอนุรักษ์แล้วแต่กลับให้คนภายนอกพื้นที่มาแอบล่าที่อนุรักษ์ไว้ไป รับประทาน แล้วใครที่ไหนจะยอมเหนื่อยเปล่าชาวบ้านย่อมต้องมีการต่อต้านแน่นอนและมาตรการการอนุรักษ์ต้องมีความเสมอภาค ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองต้องได้รับการลงโทษเหมือนกันถ้าหากว่ามีการละเมิดกฎ และมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

ปิดประกาศในท้องไร่ให้ชาวบ้านมองเห็นได้อย่างชัดเจน อีกประการหนึ่งคือภาวะผู้นำ กล่าวคือผู้นำไม่รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่รักษากฎกติกาของหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมีการตัดสินใจโดยพลการ ทำให้ขาดพลังความสามัคคีในการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในการดำเนินงาน(บ้านน้ำวัว) อีกประการหนึ่งถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะดำเนินการอนุรักษ์ปลาไว้ แต่พอครบรอบปีในแต่ละปีกลับมีการระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์แล้วผลของการอนุรักษ์จะประสบความสำเร็จได้อย่างไร ชุมชนจึงได้พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาจากเดิมขึ้นมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การกำหนดแหล่งน้ำให้เป็นเขตอนุรักษ์ยังเป็นพื้นที่เดิม แต่บางหมู่บ้านได้ขยายพื้นที่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำออกไปจากเดิม เช่น บ้านน้ำวัวได้ขยายพื้นที่เขตสงวนให้ครอบคลุมลำน้ำบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านออกไปเพิ่มเป็น 3 กิโลเมตรจากเดิมประมาณเพียง 600 เมตร ได้ใช้สัญลักษณ์ง่ายๆ เช่น ธง ป้ายที่ทำจากเศษไม้ในการบอกเขตเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดให้ชัดเจน เพื่อที่ชาวบ้านทั่วไปสามารถสังเกตเห็นได้จะได้ไม่ล้ำเขตเข้าไปจับปลาได้ แต่บ้านน้ำวัวยังไม่กำหนดเขตห้ามจับเหมือนกับบ้านน้ำพระทัยและบ้านน้ำปู บ้านน้ำวัวกำหนดให้เป็นเขตใช้สอยตลอดบริเวณเขตอนุรักษ์เพียงแต่ห้ามการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงเท่านั้น นอกนั้นชาวบ้านจับปลาได้ทุกวิธี

2. การกำหนดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านดังนี้ ในเขตอนุรักษ์(เขตห้ามจับ)ถ้าจับสัตว์น้ำในเขตห้ามจับจะถูกปรับในอัตราสัตว์น้ำตัวละ 500 บาท พื้นที่เขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านถ้าจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงจะถูกปรับครั้งละ 1,000-3,000 บาท ถ้าไม่ยอมเสียค่าปรับจะถูกส่งดำเนินคดีความตามกฎหมาย

3. การประชาสัมพันธ์ มีการส่งหนังสือมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านให้หมู่บ้านใกล้เคียงทราบ และมีการแจ้งในที่ประชุมประจำเดือนในระดับตำบล และอำเภอด้วย นอกจากนี้ยังมีการปิดป้ายประกาศมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้ชาวบ้านได้ทราบโดยทั่วถึงกัน

4. คณะกรรมการในการรับผิดชอบ คณะกรรมการที่รับผิดชอบในการดูแลการกระทำผิดกฎหมายของหมู่บ้านในการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จะเป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการหมู่บ้านชุดที่บริหารหมู่บ้านในขณะนั้น จะไม่มีการตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้นมาใหม่

ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านในระยะที่ 2 นี้ยังคงไม่ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างจริงจัง ถึงแม้ว่าจะมีการอนุรักษ์อย่างจริงจัง เช่นบ้านน้ำวัวได้มีการเฝ้าระวังการลักลอบระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์ตลอดระยะทาง 3 กิโลเมตรก็ตาม (บางช่วงชาวบ้านแบ่งหน้าที่กันนำเอาปืนยาวพกปืน 60 มม. ไปเฝ้าระวังการละเมิดกฎระเบียบตามแนวเขตการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ) แต่พันธุ์ปลากลับมีการฟื้นฟูได้ไม่มากนัก สังเกตได้จากในปี พ.ศ. 2535 ปลาในลำน้ำวัวอยู่ในภาวะขาดแคลน ส่งผลกระทบลักษณะชีวิตของชาวบ้าน จนชาวบ้านจับปลาไม่พอต่อการบริโภคในชีวิตประจำวันได้เหมือนเช่นใน

อดีตที่ผ่านมา และในปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมาจะพบพ่อค้านำปลาทั้งชนิดสดและแห้งมาจำหน่ายในพื้นที่ตำบลน้ำพางมาก เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชาวบ้าน

สาเหตุของความล้มเหลวของการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในระยะที่ 2 มาจากสาเหตุ ประการที่หนึ่ง บางหมู่บ้านเช่นบ้านน้ำปึงยังเปิดให้มีการประมงการระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการระเบิดเอง เป็นประจำทุกปีในช่วงฤดูแล้ง ประการที่สอง พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของบางหมู่บ้านยังขยายพื้นที่ไปไม่มากเช่นบ้านน้ำพระทัยและบ้านน้ำปึง ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้กำหนดแหล่งน้ำให้เป็นเขตอนุรักษ์ในระยะใกล้ๆกับหมู่บ้าน พื้นที่ที่ห่างไกลหมู่บ้านออกไปพรานปลาสามารถจะระเบิดปลาได้อย่างสบายในช่วงฤดูน้ำลด ประการที่สามบ้านน้ำว้างยังไม่กำหนดเป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำของหมู่บ้านเพียงแต่ห้ามจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงเท่านั้น นอกนั้นถ้าเป็นเครื่องมือของท้องถิ่นหรือเครื่องมือกลอื่นๆก็สามารถจะใช้ในการจับปลาได้โดยไม่ผิดกฎข้อบังคับของหมู่บ้านแต่ประการใด ปลาและสัตว์น้ำในลำน้ำว้างจึงถูกชาวบ้านและพรานปลาทั้งในและนอกพื้นที่ ครอบงำอยู่ตลอดเวลาจนไม่มีบริเวณไหนที่ปลาพอจะใช้หลบพักอาศัยและขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัย จึงไม่มีปลาอาศัยอยู่ในบริเวณเขตอนุรักษ์การอนุรักษ์ในระยะที่ 2 นี้จึงยังไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้มากนัก จึงมีการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ในระยะที่ 3 ต่อไปอีก

1.3 การอนุรักษ์ระยะที่ 3 (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน ช่วงก่อนงานวิจัย)

จากการดำเนินการอนุรักษ์ปลาของหมู่บ้านตลอดระยะเวลาประมาณ 17 ปีที่ผ่านมา ยังไม่สามารถฟื้นฟูพันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้างให้กลับคืนมาเหมือนเช่นอดีตที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ได้ก็ตาม แต่อย่างน้อยชาวบ้านก็ได้เรียนรู้ความผิดพลาดในการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวิธีต่างๆ และเรียนรู้วิธีที่จะประสานชุมชนให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นความรู้ที่มีความสำคัญยิ่งในการที่นำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระยะต่อมา

จากความผิดพลาดของการอนุรักษ์สัตว์น้ำทั้งสองระยะที่ผ่านมาของหมู่บ้าน อันเกิดจากการไม่มีส่วนร่วมของชาวบ้านประการหนึ่ง และการมีกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของหมู่บ้านไม่ดีพอ อันเกิดจากการไม่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จในตำนานมาก่อน จึงได้มีการพาคณะกรรมการหมู่บ้านน้ำว้างจำนวน 4 ท่านไปศึกษาดูงานการอนุรักษ์พันธุ์ปลาครั้งที่หนึ่ง ในปี พ.ศ. 2540 โดยการนำของท่านพระครูพิพิธนันทคุณเจ้าคณะตำบลหมอกเมือง (ซึ่งเป็นพระธรรมทูตได้จาริกไปเผยแผ่ธรรมะและการพัฒนาหมู่บ้านในเขตอำเภอแม่จริมถือว่าเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญในการนำการเปลี่ยนแปลงในด้านศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน) ไปศึกษาดูงานการอนุรักษ์ปลาของบ้านหาดผาชน กิ่งอำเภอกู่เพียง และบ้านด่อนแก้ว อำเภอน้ำขุ่น และการศึกษาดูงานครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2541 เป็นการไปศึกษาดูงานของ

กลุ่มผู้นำหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพองจำนวน 20 คน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาดูงานจาก สภาตำบลน้ำพองในขณะนั้น(ปัจจุบันยกฐานะเป็น อบต.น้ำพอง) ไปศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ บ้านหาดผาชนและบ้านดอนแก้ว ในการศึกษาดูงานทั้งสองครั้งนั้นทำให้ผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านมีแนวความคิดที่จะดำเนินการอนุรักษ์ปลาของหมู่บ้านตนเองให้ประสบความสำเร็จ โดยได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานและประสบการณ์อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเดิมของชุมชน มาร่วมเรียนรู้ในเวทีชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน และได้มีการเสนอแนวทางที่จะพัฒนาเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จ โดยมีมติที่ประชุมของหมู่บ้านกำหนดรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านดังนี้

1. พัฒนาด้านการจัดสรรพื้นที่ บ้านน้ำว่าได้กำหนดพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำอย่างเด็ดขาดตั้งแต่วังเวินจนถึงวังควายระยะทาง 600 เมตรเป็นเขตอนุรักษ์ ส่วนพื้นที่ที่เหลือเดิมระยะทาง 2.4 กิโลเมตรนั้นเป็นเขตสงวนพันธุ์สัตว์ของหมู่บ้าน บ้านน้ำพระทัยและบ้านน้ำปู ได้ขยายพื้นที่สงวนพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว่าโดยรวมจึงเพิ่มมากขึ้น ในการบอกเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านได้ใช้ลวดที่ทำราวตากผ้ามาโยงข้ามลำน้ำเพื่อเป็นการบอกแนวเขต แต่ลวดดังกล่าวไม่มีความคงทนทำให้ต้องเปลี่ยนเกือบทุกปี ถ้าปีไหนไม่มีเงินเปลี่ยนก็ไม่มีสัญลักษณ์ในการบอกแนวเขตให้กับชาวบ้านทั่วไปๆได้ทราบ เป็นแต่เพียงรู้ๆกันเองเฉพาะคนในหมู่บ้านเท่านั้น

2. พัฒนามาตรการทางสังคม ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด เช่น การระเบิด ไฟฟ้าช็อต ยาเบื่อหรือสารเคมี ตาข่าย แห เบ็ด สวิง มอง หรือวิธีการอื่นใดที่ได้มาซึ่งปลาหรือสัตว์น้ำ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับตามจำนวนปลาที่จับได้ในอัตราตัวละ 500 บาท ถ้าหากไม่ยอมถูกปรับ จะส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย” และถ้าเป็นการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง จะถูกปรับเพิ่มอีก 3,000-5,000 บาท

เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำได้รับเปลี่ยนโทษปรับสำหรับผู้กระทำผิดมาตรการทางสังคมในการใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงในการจับปลานอกเหนือจากเครื่องมือกลเท่านั้น จากโทษปรับ 1,000 - 3,000 บาท เพิ่มเป็น 3,000 - 5,000 บาท ตามความเหมาะสมของการกระทำผิดในแต่ละครั้ง

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระยะที่ 3 นี้พบกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่มีเพียงกิจกรรมเดียวได้แก่ กิจกรรมกองทุนอาหารปลา โดยหมู่บ้านได้นำเอาเงินกองกลางของหมู่บ้านไปซื้ออาหารปลามาแบ่งเป็นถุงเล็กๆและนำไปบริการให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมวังปลา แต่กิจกรรมดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากปลาในช่วงต้นๆยังมีปริมาณไม่มากนักประกอบปลายังมีนิสัยที่ไม่คุ้นเคยกับคน จึงไม่ค่อยมีปลาออกมากินอาหารที่มีผู้นำเอาไปโปรยให้ แต่กิจกรรมนี้ยังคงดำเนินต่อไปโดยเฉพาะในหมู่บ้านน้ำว่า(วังปลาบ้านน้ำว่าเป็นจุดที่ชาวบ้านนิยมมาท่องเที่ยวกันมาก)

ผลของการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนต่างๆในลำน้ำว่า ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พันธุ์ปลาท้องถิ่นบางสายพันธุ์ที่เคยจับได้ในอดีตและสูญหายไปจากลำน้ำว่าในช่วงตั้งแต่ปี 2527 - 2536 เช่นปลาหมอ ปลาเพี้ย(กา) ปลากะแบน(กระมัง) ปลาบอก(สร้อยขาว) และปลาหมออารีย์กลับมาอาศัยขยายพันธุ์ในบริเวณเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านได้ ชาวบ้านสามารถจับปลามาเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้ดีกว่าเดิม แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคทั้งหมดของครอบครัว จุดเด่นของการกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะนี้ ประการที่หนึ่ง มีการแบ่งพื้นที่แหล่งน้ำชัดเจน โดยแบ่งเป็น 2 พื้นที่ ส่วนที่หนึ่งเป็นพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด สัตว์น้ำสามารถจะแพร่ขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัย และส่วนที่สองเป็นพื้นที่ใช้สอยชาวบ้านทุกคนสามารถใช้สอยร่วมกันได้อย่างเสมอภาคแต่จำกัดเฉพาะเครื่องมือจับปลาของท้องถิ่นและเครื่องมือกลเท่านั้น ประการที่สอง กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จึงก่อให้เกิดความร่วมมือจากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น

1.4 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว่าในอดีต ตามลำดับ

1. การใช้อำนาจผู้นำหมู่บ้านในการกำหนดแนวทาง
2. การเรียนรู้กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนแบบลองผิดลองถูก
3. การศึกษาดูงานหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จด้านกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ
4. จัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำปัญหาการลดลงของปลาน้ำว่ามาปรึกษาหารือร่วมกัน
5. จัดเวทีชาวบ้านเพื่อหามาตรการ การอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น
6. ออกมาตรการการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่น และประชาสัมพันธ์มาตรการ
7. การจัดสรรแหล่งน้ำโดยการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน
8. พัฒนาเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน แสดงเครื่องหมายบอกเขตอนุรักษ์ให้ชาวบ้านได้มองเห็นอย่างชัดเจน
9. การให้ทุกคนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ฯ และมีความเป็นเจ้าของเช่นกลุ่มพรานปลา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน

1.5 ปัญหาอุปสรรคที่พบในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่าที่พบในการอนุรักษ์ระยะที่ 3 (ก่อนงานวิจัย)

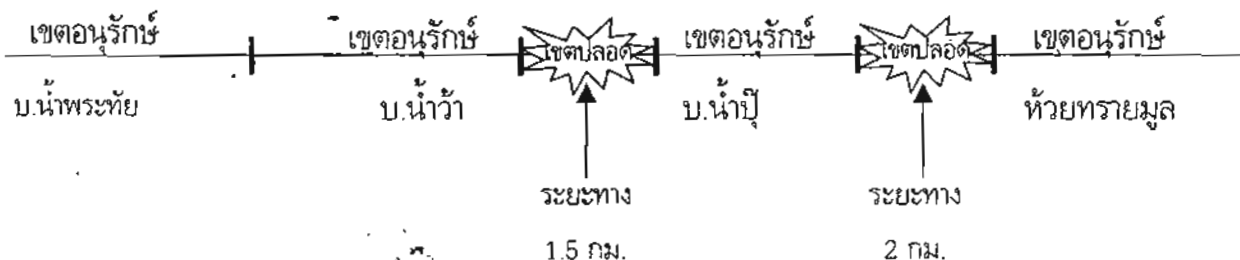
การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่าตั้งแต่ระยะที่ 1 (ปีพ.ศ.2522)ชุมชนได้มีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเรื่อยมาจนถึง การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะที่ 3 (ปีพ.ศ.2540 เป็นต้นมาจนถึงช่วงก่อนงานวิจัยฯ) ชุมชนได้รูปแบบในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาในระดับหนึ่ง ประชาชนทั้งในและนอกหมู่บ้านส่วนใหญ่ได้ทราบระเบียบการอนุรักษ์

พันธุ์สัตว์น้ำและไม่มีการฝึนกฎการอนุรักษ์แต่อย่างใด ในอดีตที่ผ่านมามีการฝึนกฎการอนุรักษ์ปลาเพียง 5 รายเท่านั้น 4 รายเป็นคนในหมู่บ้านอีกหนึ่งรายเป็นคนตำบลหมอเมือง และผลของการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำทำให้พบปลาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น แต่ยังมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชน ที่ต้องมีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ว่าตำบลน้ำพางต่อไปให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งมีปัญหาอุปสรรคดังต่อไปนี้

1. มีการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน จากกลุ่มพรานปลาต่างหมู่บ้านและพรานปลาในหมู่บ้าน โดยพรานปลาดังกล่าวจะลักลอบจับปลาในเวลากลางคืน ซึ่งในช่วงดังกล่าวปลาหลายชนิดจะมีการเคลื่อนไหวที่เชื่องช้ากว่าตอนกลางวัน หรือเคลื่อนไหวน้อยมาก พรานปลาจะใช้วิธีดำลงไปบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำซึ่งมีปริมาณปลาเป็นจำนวนมาก แล้วใช้กระบอกไฟฉายช่วยส่องหาปลา จากนั้นจะใช้แหลมยิงเอาหรือใช้มือเปล่าจับปลาก็ได้ จึงสามารถจับปลาได้ครั้งละปริมาณมากๆ และชาวบ้านก็ไม่สามารถจะจัดเวรยามไปเฝ้าระวังการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ เพราะเป็นช่วงเวลากลางคืนชาวบ้านทุกคนต้องการพักผ่อนเพื่อที่จะไปทำงานในช่วงกลางวันเป็นประจำทุกวัน และเขตอนุรักษ์บางหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากที่ตั้งของหมู่บ้านพอสมควร จึงต้องมีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาต่อไป

2. การกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตสงวนของแต่ละหมู่บ้านมีอาณาเขตไม่ต่อเนื่องกันตลอดลำน้ำ ทำให้เขตรอยต่อระหว่างหมู่บ้านเป็นเขตปลอดการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เหตุผลประการหนึ่งที่หมู่บ้านไม่ขยายเขตอนุรักษ์และเขตสงวนให้มีอาณาเขตเชื่อมต่อกันไปตลอดลำน้ำ เพราะบริเวณดังกล่าวอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านยากต่อการดูแล จึงพบการระเบิดปลาในเขตปลอดการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอยู่เป็นประจำ ถ้าหากว่ายังปล่อยให้มีการลักลอบระเบิดปลาในบริเวณดังกล่าวอย่างต่อเนื่องแล้ว ระบบนิเวศแหล่งน้ำก็จะถูกรบกวนจนไม่สามารถจะเกิดความสมบูรณ์ได้อย่างแท้จริง

รูปที่ 7 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านและพื้นที่ปลอดการอนุรักษ์

3. การเฝ้าระวังการละเมิดมาตรการทางสังคมว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่ห้ามจับปลา ด้วยระเบิดบริเวณนอกเขตอนุรักษ์และนอกเขตสงวน ยังไม่มีชาวบ้านแจ้งเบาะแสการกระทำผิดในบริเวณดังกล่าว เพราะมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านไม่สามารถใช้บังคับในพื้นที่ดังกล่าวได้ ถ้าหากว่ามีการแจ้งการกระทำผิดจริง คณะกรรมการหมู่บ้านก็ไม่สามารถจะจัดการปัญหาได้เพราะยังไม่ผ่านกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของเวทีหมู่บ้าน ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป และผู้ที่ลักลอบระเบิดปลาก็อาจเป็นพื้นที่อยู่นอกเขตอนุรักษ์ไม่มีหมู่บ้านไหนมารับผิดชอบดูแล นอกจากส่งดำเนินคดีตามกฎหมายซึ่งชาวบ้านผู้ที่แจ้งเบาะแสก็ไม่อยากจะเป็นคู่กรณีโดยเปล่าประโยชน์ นอกจากจะไม่เกิดผลดีต่อตนเองและหมู่บ้านแล้ว ยังเป็นการเพาะความบาดหมางความขัดแย้งส่วนตัวขึ้นในหมู่บ้านอีกด้วย

4. การดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจะดำเนินการแยกเป็นแต่ละหมู่บ้าน ยังไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ทั้งๆที่แต่ละหมู่บ้านก็มีการดำเนินและประสบปัญหาที่คล้ายๆกัน น่าจะมาร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำหรือแหล่งน้ำอื่นๆในพื้นที่ตำบลน้ำพาง เป็นกลุ่มหรือข่ายที่ใหญ่ขึ้น

จากปัญหาอุปสรรค 4 ประการดังกล่าวข้างต้น จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงการดำเนินงานวิจัย โดยกลุ่ม ผู้นำชุมชน กลุ่มพรานปลา กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้านและตัวแทนของเยาวชนแต่ละหมู่บ้านทั้งในเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เวทีประชาคมระดับตำบลที่มีแกนนำหมู่บ้านต่างๆ มาเรียนรู้ร่วมกัน ในการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2 ที่มุ่งหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการของชาวบ้าน ซึ่งพอจะสรุปกระบวนการที่เกิดขึ้นสำคัญๆดังนี้

2. กระบวนการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

กระบวนการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่า เป็นการนำเอาปัญหาที่พบในการดำเนินงานของแต่ละหมู่บ้านแล้วให้ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้าน หรือตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านมาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแสวงหาทางออกของปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และชุมชนสามารถจะจัดการได้เองอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีขั้นตอนและกิจกรรมการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. กระบวนการมองปัญหาและรับรู้ปัญหาร่วมกัน ตลอดจนถึงการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาและเสนอทางออกของปัญหา โดยการจัดเวที กลุ่มผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนกลุ่มอื่นๆในการเรียนรู้ปัญหาการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนระยะเวลาที่ผ่านมา และการร่วมเสนอทางออกของปัญหา

2. กระทบทบทวนถึงผลของปัญหาที่ได้จากเวทีครั้งก่อน และสรุปแนวทางที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ และเป็นวิธีการที่สามารถจะจัดการกับปัญหาได้ ในเวทีประชาคมระดับตำบล เวทีสนทนากลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ เวทีสนทนาผู้นำชุมชนและกลุ่มพรานปลา ซึ่งมีรายละเอียดแนวทางการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

2.1 การทบทวนการจัดสรรพื้นที่แหล่งน้ำ โดยการพิจารณาพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านให้มีอาณาเขตที่จรดกันตลอดลำน้ำว่า เพื่อป้องกันการลักลอบระเบิดปลาของกลุ่มพรานปลาในพื้นที่ปลอดการอนุรักษ์

2.2 การทบทวนการมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

2.3 การผสมผสาน พิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นและภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาช่วยในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น การสืบชะตาแม่น้ำ การสร้างหอเจ้าที่ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

2.4 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในชุมชน เช่นการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน การเข้าค่ายเยาวชน

2.5 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร มีความจำเป็นในการจัดทำข้อมูลข่าวสารและปิดประกาศให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ได้รับทราบมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านอย่างชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง ตำบลใกล้เคียง หรืออำเภอใกล้เคียงให้ทราบโดยทั่วถึงกัน

2.6 การสรรหากลุ่ม องค์กรที่มาประสานการดำเนินงานทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและทันต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

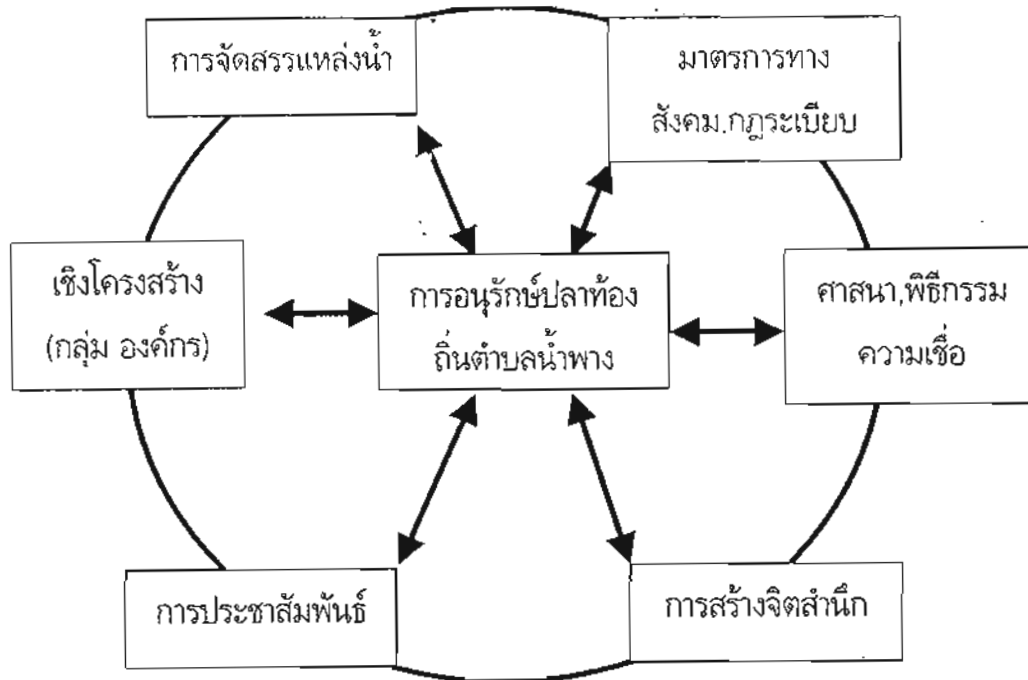
3. การนำเสนอทางออกของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ในเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้นำเสนอ และหามติการยอมรับทางออกของปัญหาที่ได้จากเวทีระดับตำบลในเวทีประชาคมหมู่บ้าน

4. ดำเนินการแก้ไขปัญหตามแนวทางที่ได้ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับเครือข่าย และมีการติดตามงานเป็นระยะๆ จนกว่าผลของการดำเนินงานจะลุล่วงในทุกระดับ

ผลจากการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เวทีประชาคมระดับตำบลแล้วได้พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่าดังต่อไปนี้

3. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้า

รูปภาพที่ 8 รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้าตำบลน้ำพาง

3.1 การจัดสรรพื้นที่แหล่งน้ำ

ชุมชนได้ร่วมกันจัดสรรพื้นที่แหล่งน้ำในการอนุรักษ์ออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน เพื่อกำหนดให้เป็นเขตขยายพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิดในแหล่งน้ำตามธรรมชาติได้อย่างปลอดภัย และเขตให้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการดำรงชีพในชีวิตประจำวันได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 พื้นที่ห้ามจับ ชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ” หรือ “วังปลา” เป็นการตกลงร่วมกันของคนในหมู่บ้านในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแหล่งบริบาลพันธุ์สัตว์น้ำชนิดต่างๆในแหล่งน้ำ ให้พันธุ์สัตว์น้ำได้แพร่ขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัยไม่ถูกรบกวนจากชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านได้ให้เหตุผลในการกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ว่า “เสมือนกับเป็นการสร้างบ้านให้กับปลาและสัตว์น้ำได้อยู่อาศัยเป็นบ้านที่อยู่แล้วปลอดภัย ปลาและสัตว์น้ำจะสามารถออกลูกออกหลานได้อย่างเต็มที่ตามธรรมชาติ” หรือบางคนได้ให้ทัศนะว่า “การอนุรักษ์ปลานั้นไม่ต้องไปหาพันธุ์ปลาที่ไหนมาปล่อยหรือหว่าน เพียงแต่เราดูแลสถานที่ที่จะให้ปลาได้อยู่อาศัยอย่างปลอดภัยเท่านั้นแล้วปลาจะสามารถแพร่พันธุ์ได้เองตามธรรมชาติ” ส่วนที่ชุมชนอนุรักษ์นั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้านและความเหมาะสมของแหล่งน้ำ แหล่งอาศัยของปลาท้องถิ่นที่สำคัญๆ เช่น มีจุดเริ่มต้นของเขตอนุรักษ์ ณ หัววัง(จุดเริ่มต้นของวังน้ำ) หรือหัวหาด(จุดเริ่มต้นของลำน้ำที่ไหลเชี่ยว) ไปสิ้นสุด ณ หางวัง หรือหางหาด หรือหัวหาด เป็นต้น เขตอนุรักษ์มีระยะทาง ตั้งแต่ 500 เมตร ถึง 1 กิโลเมตรกว่าๆ หมู่บ้านจะใช้ลวดสลิงโยงข้ามลำน้ำ และใช้

เศษพลาสติกสีสรรต่างๆมาร้อยตามลวดสลิงพอใช้เป็นสิ่งที่สังเกตเห็นแนวเขตอนุรักษ์ชัดเจนได้ และมีป้ายประกาศบอกเขตแนวอนุรักษ์ ณ จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด เขตอนุรักษ์ของแต่ละหมู่บ้านอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงขยายเขตอนุรักษ์ได้ในแต่ละปีตามความเหมาะสมและความต้องการของชาวบ้าน แต่จะไม่มีเปลี่ยนแปลงในปริมาณที่ลดลงจากเดิม และการกำหนดเขตอนุรักษ์ยึดหลักที่ว่าจะไม่ให้กระทบต่อวิถีชีวิตในด้านการจับสัตว์น้ำของชาวบ้านมากนัก

3.1.2 พื้นที่ใช้สอย ชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ” เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือเขตอนุรักษ์ของแต่ละหมู่บ้านทั้งหมด เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทุกคนทั้งในและนอกหมู่บ้านสามารถจับสัตว์น้ำชนิดต่างๆไปเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่จำกัดเครื่องมือในการจับปลาเฉพาะเครื่องมือท้องถิ่นหรือเครื่องมือกลเท่านั้น ที่ชุมชนมุ่งหวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตของสัตว์น้ำโดยรวม และไม่เป็นการจับสัตว์น้ำที่จับได้ในปริมาณที่มากเกินไปจนความจำเป็นสำหรับการบริโภคในแต่ละวัน เช่นบางหมู่บ้านห้าม ลากตาข่าย(แหง) ห้ามดำยิง ห้ามหับแคว(การกั้นทางเดินของน้ำเส้นทางหนึ่งเพื่อให้น้ำไหลไปในอีกเส้นทางหนึ่ง) เพราะวิธีการดังกล่าวข้างต้นถึงแม้ว่าจะเป็นการจับปลาด้วยวิธีการของท้องถิ่นหรือเป็นวิถีวิถีก็ตาม แต่เป็นการจับปลาที่มีผลกระทบต่อการลดลงของจำนวนสัตว์น้ำในปริมาณมาก

พื้นที่เขตอนุรักษ์และพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านต่างๆ

บ้านน้ำพระทัย มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ ตั้งแต่หัวหาดงามจนถึงวังฆ้อง มีระยะทางยาวประมาณ 600 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนเริ่มตั้งแต่แก่งปางไปจนถึงหัวแก่งซอน มีระยะทางรวมตลอดลำน้ำประมาณ 3 กิโลเมตร

บ้านน้ำว้า มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่วังเวิน วังถ้ำจนถึงวังควายซึ่งอยู่บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้าน รวมระยะทางประมาณ 600 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่แก่งซอนเรื่อยมาจนกระทั่งถึงหาดผางุ่น รวมระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

บ้านน้ำปู้ มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่หาดแก่งปู้ถึงวังก้นทุ่งรวมระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่หาดจัดตีเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสบห้วยหัวเขารวมระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร

บ้านห้วยทรายมูล มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่สบห้วยทรายมูล แก่งโปรง วังแก่งโปรง จนถึงหัวแก่งหลวงรวมระยะทางประมาณ 500 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่วังแก่ม่วงจนกระทั่งถึงทางแก่งหลวง รวมระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของบ้านห้วยทรายมูล นอกจากชาวบ้านห้วยทรายมูลจะร่วมกันสอดส่องดูแลการลักลอบกระทำความผิดแล้ว ยังมีอุทยานแห่งชาติแม่จริมเป็นกำลังอีกส่วนหนึ่งที่มาร่วมดูแล เนื่องจากที่ตั้งของอุทยานอยู่ติดกับลำน้ำว้าบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ จึงสะดวกที่ชาวบ้านห้วยทรายมูลอยู่ห่างจากลำน้ำว้าไปเกือบ 2 กิโลเมตรทำให้ยากต่อการดูแลรักษา

ในการศึกษาการจัดการด้านพื้นที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน 4 หมู่บ้านพบว่า ยังมีพื้นที่อีกส่วนหนึ่งที่เป็นเขตรอยต่อระหว่างหมู่บ้านยังไม่มีหมู่บ้านไหนที่รับผิดชอบในการดูแลการลักลอบจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เช่นรอยต่อระหว่างบ้านน้ำปู้กับบ้านน้ำว้าเริ่มตั้งแต่สบห้วยแม่จริมถึงหาดจัดตีรวมระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร รอยต่อระหว่างบ้านน้ำปู้กับบ้านห้วยทรายมูลตั้งแต่วังโปรงได้มจนถึงวังหาดผาแต่และวังห้วยถ้ำ รวมระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

จากผลของการจัดเวทีสนทนาในกลุ่มผู้นำชุมชนระดับเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปลาลำน้ำว้าตำบลน้ำพาง จำนวน 3 ครั้ง ทำให้แต่ละหมู่บ้านตกลงที่จะขยายพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำให้มีอาณาเขตติดต่อกันยาวตลอดสายน้ำ ในระยะแรกได้รับการคัดค้านจากพรานปลาในหมู่บ้านบางคนที่มีความเชื่อที่ผิดคิดว่าพรานปลาในบริเวณดังกล่าว แต่ในที่สุดก็ต้องยอมรับมติที่ประชุมของหมู่บ้านและขณะนี้พรานปลาจะไม่สามารถระเบิดปลาได้ ถ้าถูกจับได้จะถูกคณะกรรมการหมู่บ้านที่รับผิดชอบนั้นๆดำเนินการตามกฎหมายของหมู่บ้าน แต่การลักลอบระเบิดปลาในบริเวณที่ไกลจากที่ตั้งของหมู่บ้านก็ยังพบอยู่ประปรายในเริ่มแรกของการพัฒนา เนื่องจากว่าบริเวณดังกล่าวมีพื้นที่ที่ยาวมาก ยากต่อการสอดส่องดูแลให้ทั่วถึงประกอบกับวิธีการระเบิดปลาไม่มีอะไรยุ่งยาก ใช้ระยะเวลาเพียงเล็กน้อยเท่านั้นการระเบิดปลาก็เสร็จสิ้นลง โดยที่ไม่ทิ้งหลัก

ฐานให้พบเห็นแม้แต่น้อย แต่ชาวบ้านก็มีวิธีการแก้ไขปัญหานี้ในลำดับต่อมาโดยการใช้ความเชื่อของท้องถิ่น มาผสมผสาน ซึ่งจะกล่าวในส่วนของพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น

สัดส่วนของพื้นที่อนุรักษ์ต่อพื้นที่ทั้งหมดของแต่ละหมู่บ้านของชุมชนลำนาว้า เท่ากับ 1: 4.4 นั่นคือชุมชนลำนาว้าได้กำหนดพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดเพื่อกันไว้เป็นแหล่งอาศัยและแหล่งแพร่พันธุ์ของ พันธุ์สัตว์น้ำต่างๆคิดเป็นร้อยละ 25 (2700 เมตร) และกำหนดให้เป็นพื้นที่ที่สามารถจับสัตว์น้ำในการนำมาเป็น อาหารประจำวันได้ คิดเป็นร้อยละ 75 (9,300 เมตร)

3.2. มาตรการทางสังคมหรือระเบียบชุมชน

ในความเป็นจริงได้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงสัตว์น้ำจืดของกรมประมง พ.ศ. 2490 ที่สามารถจะจัดการกับผู้กระทำความผิดกฎหมายได้อย่างเด็ดขาดอยู่แล้ว แต่ผลของการนำข้อกฎหมาย มาบังคับใช้กับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำยังไม่เป็นรูปธรรม ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจึงไม่มีคดีความ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ทั้งๆที่มีการกระทำความผิดกฎหมายการประมงอยู่เป็นประจำก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านรู้สึก ว่าไม่มีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของตามกระบวนการทางกฎหมายจึงถือว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่กรมประมง แต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงมีอัตรากำลังเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับภาระหน้าที่และปริมาณปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นชาวบ้านจึงหาทางออกของปัญหาโดยการร่วมกันกำหนดมาตรการทาง สังคม ระเบียบชุมชน ว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำขึ้นมาใช้บังคับกันเองภายในชุมชน โดยใช้ข้อกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการทางสังคม การออกมาตรการทางสังคมมีวัตถุประสงค์ ประการแรกเพื่อให้การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นไปตามวิธีการที่ทางชุมชนร่วมกันกำหนด ประการที่สองเพื่อ ฝึกกระบวนการบริหารจัดการของชุมชน และประการที่สามเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรสัตว์น้ำ การกำหนดมาตรการทางสังคมได้กำหนดตามลักษณะของพื้นที่ของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ น้ำดังนี้

3.2.1 เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดไม่ว่าจับด้วยเครื่องมือ ของท้องถิ่นหรือเครื่องมือชนิดร้ายแรงและวิธีการจับใดๆทั้งสิ้น ถ้าหากว่ามีผู้ฝ่าฝืนและถูกจับได้จะถูกปรับ ในอัตราสัตว์น้ำตัวละ 500 บาท และถ้าหากว่าการจับสัตว์น้ำในบริเวณดังกล่าวได้ใช้ระเบิด ไฟฟ้า ซ็อต หรือสารเคมี จะถูกปรับเพิ่มอีกครั้งละ 5,000 บาท ถ้าหากว่าบุคคลดังกล่าวไม่ยอมเสียค่าปรับ จะถูกส่ง ดำเนินคดีความตามกฎหมาย

3.2.2 เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ ทางชุมชนได้ กำหนดให้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือและวิธีการของท้องถิ่น เท่านั้น เช่น สลึง แห ยอ เบ็ด ตาข่าย ไช ฯลฯ ห้ามจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงอย่างเด็ดขาด จุดประสงค์เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากการ อนุรักษ์อย่างพอเหมาะพอควรต่อการดำรงชีวิตประจำวันในด้านเป็นแหล่งอาหารของประชาชนในท้องถิ่นที่

นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นในทุกๆปีได้อย่างพอเพียงให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ทรัพยากรทางธรรมชาติเปรียบเสมือนเป็นสมบัติของส่วนรวม ทุกคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและมีสิทธิรับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ไม่ต้องการให้มีการจับปลาในลำนํ้ามากเกินไปจนเกิดความจำเป็นต่อการบริโภคประจำวัน เช่นการจับปลาเพื่อไปจำหน่าย ถ้าหากว่าต้องการเพิ่มรายได้ของครอบครัวน่าจะหารายได้จากการประกอบอาชีพสุจริตอื่นๆที่ต้องมีการลงทุนของตนเอง ไม่ใช่แสวงหารายได้จากการจำหน่ายทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ปลาหรือทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องในแง่ของศีลธรรมและข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับมาตรการทางสังคมผู้ที่ฝ่าฝืนในการจับสัตว์น้ำในเขตสงวน ผู้ที่จับสัตว์น้ำด้วย ระเบิด ไฟฟ้าช็อต และสารเคมี จะถูกปรับครั้งละ 5,000 บาท ถ้าหากว่าไม่ยอมถูกปรับจะส่งดำเนินคดีความตามกฎหมาย สำหรับหลักฐานที่จะยืนยันว่าใครเป็นผู้กระทำความผิดในพื้นที่ทั้งสองลักษณะ ทางชุมชนได้ให้ความสำคัญของพยานบุคคลมากที่สุด เพียงแต่มีผู้มาแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านว่ามีผู้กระทำความผิดในการจับสัตว์น้ำเท่านั้น ผู้นำหมู่บ้านก็สามารถนัดผู้กระทำความผิดและผู้ที่เกี่ยวข้องการกระทำความผิดมาไต่สวนและตัดสินคดีความท่ามกลางคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 2 ใน 3 ได้

จากผลการไต่สวนการกระทำความผิดในการจับสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางของหมู่บ้านต่างๆ ตั้งแต่ปี 2543 จำนวน 5 ราย พบว่าทุกคดีความทางชุมชนสามารถจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยความสะดวก โดยไม่ต้องส่งดำเนินคดีความตามกฎหมายแม้แต่คดีความเดียว ส่วนเงินค่าปรับที่ได้รับ จะแบ่งเป็นสี่ส่วนเท่าๆกัน โดยสามส่วนแรก (75%) จะแบ่งให้กับผู้ที่แจ้งความหรือแจ้งเบาะแส อีกหนึ่งส่วน (25%) จะนำเข้ากองทุนสาธารณะประโยชน์หรือกองทุนการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นของหมู่บ้านเจ้าของคดีความ แต่ถ้าหากว่าการกระทำผิดอยู่นอกเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน เงิน 25 % จะนำเข้าชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานของชมรมต่อไป (ปรับปรุงเมื่อ 12 มีนาคม 2545)

3.3 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้มองเห็นคุณค่าของทรัพยากรสัตว์น้ำในลำนํ้าว้าและคุณค่าของลำนํ้าว้า ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน แล้วเกิดความรักความหวงแหนที่จะรักษาสภาพความสมบูรณ์ของระบบนิเวศแหล่งน้ำให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป โดยกิจกรรมที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึก ประกอบด้วย การจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน การจัดเวทีประชาคมระดับตำบลที่มีแกนนำจาก 10 หมู่บ้านเข้าร่วม ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของกิจกรรมทุกกิจกรรมในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นจะทำให้เกิดความผูกพันกับกิจกรรมและภูมิใจในความสำเร็จของการอนุรักษ์พันธุ์ปลา นอกจากนี้แล้วการจัดค่ายเยาวชน “น้ำใส ปลาสวย ต่อกันอีกเรา” จำนวน 3 วัน 2 คืน โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นแกนนำเยาวชนของแต่ละหมู่บ้าน รวม 50 คน ได้มาร่วมเรียนรู้กระบวนการจัดการ วิธีการจัดการ รูปแบบการจัดการ และหลักการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนตำบลน้ำพาง เพื่อที่กลุ่มเยาวชนจะสืบสานอุดมการณ์การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนต่อเนื่องตลอดไป ในอดีตทางชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกมาตลอด เช่น การนำปัญหาด้านการ

ลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำมาบริโภคหรือกันในระดับหมู่บ้าน การขอพันธุ์ปลาจากสถานีประมงน้ำจืดมาปล่อยในแหล่งน้ำในเขตหมู่บ้านของตนเอง การอบรมธรรมชาติของคณะพระธรรมทูตอำเภอแม่จริม เป็นต้น

3.4 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ปลาของหมู่บ้าน เช่น การกำหนดเขตอนุรักษ์ เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ มาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในระยะแรกจะประชาสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้าน ผ่านหอกระจายข่าว ในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ในระดับตำบลจะนำแจ้งที่ประชุมกลุ่มผู้นำชุมชน ตลอดจนถึงการปิดป้ายประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ป้ายมาตรการของหมู่บ้านในบริเวณหมู่บ้าน ยังไม่มีการเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่ออื่นๆที่กว้างกว่านี้ ในระยะต่อมามีลักษณะปัญหามักจะเกิดจากกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ด้วย จึงได้นำเอามาตรการและกฎระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแจ้งในที่ประชุมประจำเดือนระดับอำเภอ และเผยแพร่เอกสารมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ให้กับผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอแม่จริมและหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอเวียงสา ที่มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลน้ำปาย เช่นบ้านหาดไร่ บ้านน้ำมวบ เพื่อให้ผู้นำชุมชนหมู่บ้านนั้นๆจะได้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้กับลูกบ้านในหมู่บ้านทราบต่อไป การประสานงานการ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารดังกล่าว เลขานุการของชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

3.5 ศาสนา พิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ในยุคที่ปลาชุกชุมถึงแม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเหมือนกับในปัจจุบันนี้ก็ตาม แต่การจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆในอดีตไม่ได้จับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง ใช้เฉพาะเครื่องมือจับสัตว์น้ำของท้องถิ่น และจุดประสงค์ของการจับปลาก็เพื่อเป็นอาหารประจำวันเท่านั้น ไม่ได้มุ่งหวังเพื่อการค้า แต่ถ้าหากว่าจับได้มากเกินไปเกินกว่าความต้องการในแต่ละวันก็จะแบ่งปันไปให้ญาติหรือเพื่อนบ้าน ระบบศีลธรรม คุณธรรม จิตสำนึกที่ดี และสิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อความคิด แบบแผนการดำรงชีวิตของชาวบ้านมาก ชุมชนมีความเชื่อต่อผีน้ำ ผีป่า ผีเจ้าที่ หรือสิ่งลี้ลับอื่นๆ แต่ในปัจจุบันระบบความคิดของชาวบ้านบางคนได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ต้องการจับปลาให้ได้ปริมาณมากๆเพื่อจำหน่ายโดยไม่คำนึงถึงวิธีการที่ใช้ในการจับปลา เช่น การระเบิด การจับปลาในเขตหวงห้ามของหมู่บ้าน เป็นต้น ดังนั้นได้มีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เช่น อู๋ย่มง แสนปุ่น บ้านน้ำว่า อู๋ยสง่า ประผล บ้านน้ำพระทัย อู๋ยก็ ประทอง บ้านน้ำปู้ และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านหลายต่อหลายคน ได้เสนอให้มีการนำเอาพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม คือ การสร้างหอเจ้าที่ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน เข้ามาผสมผสานกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา นอกเหนือจากความเชื่อทางด้านศาสนา และการสืบชะตาแม่น้ำที่ชุมชนได้ให้ความสำคัญเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ในผลของพิธีกรรม และได้มีหลายชุมชนปฏิบัติมาก่อนแล้ว เพื่อให้เกิดการยอมรับข้อตกลงของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ห้ามจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมากยิ่งขึ้น และเป็นการป้องกันปัญหาการกระทำผิดมาตรการทางสังคมฯ ถ้าหากว่าสังคมคอยที่จะใช้มาตรการทางสังคมในการลงโทษผู้กระทำผิดเพียงอย่าง

เดียว อาจจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่อไปในอนาคต ดังนั้นการป้องกันการกระทำผิดของคนในหมู่บ้านและคนภายนอกหมู่บ้านโดยการนำเอาภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต จึงเป็นเครื่องแสดงบอกถึงการจัดการกับปัญหาอันชาญฉลาดของสังคมชนบทโดยที่ไม่ต้องการให้เกิดผลด้านการทำลายความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนลงไป

3.5.1 การสืบชะตาแม่น้ำ

การสืบชะตา เป็นพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต สืบหมายถึง การทำให้ยาว ชะตาหมายถึงการมีชีวิต การเกิด การสืบชะตาจึงหมายถึง การประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เจ้าของชะตามีชีวิตที่ยืนยาว เป็นกุศโลบายให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ที่กำลังเจ็บป่วย ผู้ที่ประสบปัญหาต่างๆในชีวิต ผู้ที่มาเข้าพิธีสืบชะตาแล้วจะได้มีสติ ความเชื่อมั่นสามารถต่อสู้กับปัญหาการเจ็บป่วย ปัญหาชีวิตได้อย่างทันต่อปัญหานั้นๆ มักประกอบพิธีกรรมเป็นรายบุคคลหรือประกอบรวมพร้อมกันในหมู่บ้าน พิธีกรรมสืบชะตาถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการสืบชะตาแม่น้ำ การบวชป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ เจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาส เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมโดยมีพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่กำลังถูกทำลายไปอย่างมากในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ให้กลับมาฟื้นฟูมีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม ต่อมาได้มีการนำเอาพิธีกรรมดังกล่าวมาใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆหมู่บ้าน จนยึดถือกันเป็นรูปแบบในการอนุรักษ์ป่าไม้และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำประการหนึ่งในปัจจุบันนี้

ส่วนประกอบของพิธีกรรมการสืบชะตาแม่น้ำ ประกอบด้วยไม้ค้ำสลิ้นมาากองตั้งสุมกันในบริเวณกลางพิธี เป็นองค์ประกอบหลักแล้วมีของบริวารที่เป็นการสื่อถึงความเป็นศิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ การขยายพันธุ์หรือสิ่งที่เจริญงอกงามต่างๆ เช่น ใบขนุน ใบอ้อย 'ใบมะยม หน่อกล้วย มะพร้าว เบี้ย ข้าวเปลือก ข้าวสาร ผ้าขาว ผ้าแดง ด้ายสายสิญจน์ หมาก พลุ เปลือกหอย เมี่ยง บุหรี่ เสื้อผ้าของคนในครอบครัว แล้วพระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมและเจริญพุทธมนต์ตามลำดับจนจบพิธีการ แล้วประธานฝ่ายสงฆ์ก็ได้เป็นผู้นำปล่อยปลา ณ บริเวณเขตอนุรักษ์ เป็นอันจบพิธี

ผลของพิธีกรรมการสืบชะตาแม่น้ำหรือบวชป่า ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตในการประกอบพิธีการสืบชะตาแม่น้ำหรือบวชป่านั้น ถือว่าได้ถวายพื้นที่นั้นให้เป็นเขตของสงฆ์ไปแล้วจึงเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านผู้ใดจะล่าสัตว์ไม่ได้ ถ้าหากว่าผู้ใดล่าสัตว์ในการจับสัตว์น้ำเขตอนุรักษ์หรือตัดไม้เขตป่าชุมชนจะทำให้มีอันเป็นไป เช่นอาจได้รับอันตรายจากของมีคมทุกชนิด การเจ็บป่วยต่างๆทั้งที่มีสาเหตุและไม่มีสาเหตุ หรือเป็นบาปจึงไม่มีใครกล้าละเมิดมาตรการทางสังคมในเขตบวชป่าหรือเขตของสงฆ์

3.5.2 การสร้างหอเจ้าที่ ณ เขตอนุรักษพันธุ์สัตว์น้ำ

นอกเหนือจากความเชื่อด้านศาสนาที่มีอิทธิพลเหนือการดำรงชีวิตของชาวบ้านในเขตชนบทแล้ว พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นอื่น ๆ ก็มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเหมือนกัน ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากการลงโทษของเจ้าที่ วิญญาณ หรือสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติต่างๆ โดยหมอผี หมอทายเมื่อ หมอพื้นบ้านเป็นผู้เชื่อมประสานในจุดนี้ ดังนั้นวิธีการแก้ไขอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านออกมาในรูปของ การส่งเคราะห์ การสะเดาะเคราะห์ การซ่อมผี การสู่ขวัญ ถ้าผีสถานที่แห่งไหนทำให้ผู้คนเจ็บป่วยบ่อยๆ ชาวบ้านจะเรียกสถานที่แห่งนั้นว่า “ที่เค็ม” และจะไม่ค่อยมีผู้คนผ่านเข้าใกล้สถานที่ดังกล่าวเพราะกลัวว่าเจ้าที่จะทำให้ ดังนั้นจึงมีผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านได้เสนอให้มีการอัญเชิญเจ้าที่ที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เช่น บ้านน้ำปู้ได้อัญเชิญเจ้าพ่อผาแบ่ง บ้านน้ำว่าได้อัญเชิญเจ้าที่ป่าชุมชน มาสถิตย์ ณ หอเจ้าที่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น ณ เขตอนุรักษพันธุ์สัตว์น้ำ โดยหมอผีในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการอัญเชิญด้วยเครื่องเช่น บวงสรวง ตามความเชื่อของท้องถิ่น เช่น ไก่ต้ม เหล้าขาว ขนมพื้นบ้าน ดอกไม้ ธูป เทียน เพื่ออ้อนวอนให้เจ้าที่ได้เมตตามาช่วยรักษาพันธุ์สัตว์น้ำในบริเวณ ณ เขตอนุรักษพันธุ์สัตว์น้ำ เสริมจากกิจกรรมของชาวบ้าน พอครบขวบปีชาวบ้านก็จะนำเครื่องเช่นเหมือนเดิม มาเลี้ยงเจ้าที่เป็นประจำทุกปีเป็นการตอบแทนบุญคุณเจ้าที่ที่ได้ดูแลรักษาพันธุ์สัตว์น้ำให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้ หมอผีและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านหลายคนยังได้ตกแต่งสวด(คล้ายๆ กระบุง)ด้วยเครื่องพิธีกรรมตามประเพณีท้องถิ่น แล้วนำไปสาบแช่งผู้ที่มาลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษและจับปลาที่ผิดวิธีให้มีอันเป็นไปตามความหนักเบาของเจตนาอื่นๆ พิธีกรรมความเชื่อดังกล่าวทั้งหมดนี้ประกอบขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่มาลักลอบจับปลาโดยเฉพาะในเวลากลางคืน ที่ชาวบ้านไม่สามารถจะสอดส่องดูแลได้เลยและเป็นการกังวลอีกประการหนึ่งของชาวบ้านที่ยังไม่รู้ว่าจะแก้ไขปัญหาการลักลอบจับปลาในเวลากลางคืนได้อย่างไร นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้หวังผลไปจนถึงการป้องกันการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง ทั้งในเขตอนุรักษและเขตสงวนในพื้นที่ที่หมู่บ้านรับผิดชอบอีกด้วย

หลังจากการประกอบพิธีกรรมสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษและความเชื่อของท้องถิ่นแล้วชาวบ้านหลายคนมีความสนใจในปัญหาการจับปลาในเขตอนุรักษพันธุ์สัตว์น้ำในเวลากลางคืนและการจับปลาผิดวิธีในเขตสงวนของหมู่บ้าน ชาวบ้านหลายคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “ขณะนี้ไม่กังวลเกี่ยวกับการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษฯ ทั้งเวลากลางวันหรือกลางคืนแล้ว ถ้าหากว่ายังมีใครกล้าละเมิดกฎฯ คงต้องมียันเป็นไปเลยสิชีวิต” และผู้ที่เคยลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษฯ คงจะไม่มีใครกล้าจะลองเสี่ยงต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะผลลัพธ์ที่ได้อาจหมายถึงการแลกด้วยชีวิต ถึงแม้ว่าผลกระทบที่ได้รับอาจจะไม่ถึงขั้นเสียชีวิตก็ตาม อาจจะมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุ ผลตอบแทนจากการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษจึงไม่คุ้มกับสิ่งที่อาจจะต้องสูญเสียไปทั้งด้านชีวิตความปลอดภัยและชื่อเสียงเกียรติยศของตนเอง

3.5.3 การปิดตุงยันต์ป้องกันการระเบิดปลา

จากสภาพปัญหาที่มีการลักลอบระเบิดปลานอกเขตสงวนของหมู่บ้าน(เขตปลอดการอนุรักษ์) และทางชุมชนยังไม่สามารถจะใช้มาตรการทางสังคมในการเข้าไปจัดการกับผู้ละเมิดกฎของสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ เนื่องจากบริเวณแหล่งน้ำดังกล่าวยังไม่ได้ผ่านการรับรองของประชาคมหมู่บ้านให้เป็นพื้นที่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน ยังอยู่ในระหว่างการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านถึงแนวทางการขยายพื้นที่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้มีอาณาเขตติดต่อกันตลอดลำน้ำว่าเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากที่ตั้งของหมู่บ้าน และถ้าจะใช้กฎหมายการทำประมงบังคับผู้กระทำผิด ก็อาจจะกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทางคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพองและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านได้เสนอความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น โดยนำปัญหาดังกล่าวไปปรึกษากับ ตู๊ฮุยทองเจ้าอาวาสวัดน้ำพอง ตำบลน้ำพอง และได้สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการจัดทำตุงยันต์ป้องกันการระเบิดปลา ไปปิดไว้ตามแหล่งน้ำที่พบว่ามีลักลอบระเบิดปลากันเป็นประจำ และได้รับความเมตตาจากตู๊ฮุยทองมอบตุงยันต์กันระเบิด(ตุงทำด้วยเศษผ้าจีวรของพระขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 70 เซนติเมตร แล้วลวงอักขระตามพิธีกรรม) แล้วคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นได้ร่วมกันนำไปปิดไว้ตามแหล่งน้ำบริเวณดังกล่าว อาจจะลดความถี่ของการระเบิดปลาลงได้บ้าง เนื่องจากผู้ที่มาระเบิดปลาเมื่อพบกับตุงยันต์แล้วอาจจะเกิดความเกรงกลัวภัยที่จะเกิดขึ้นจากการระเบิดปลา เช่น การถูกระเบิดของตนเอง การเกิดเหตุอาเพศอื่นๆกับตนเองหรือคนในครอบครัวได้

3.6 การจัดการปัญหาเชิงโครงสร้าง (กลุ่ม องค์การ)

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นหน้าที่ของทุกคนในหมู่บ้าน ที่จะเสนอแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และเป็นการพัฒนากิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ให้มีความก้าวหน้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังต้องคอยเฝ้าระวังการผู้ที่ลักลอบกระทำผิดมาตรการทางสังคม ให้การกิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบรรลุเป้าหมายที่ชุมชนได้ร่วมกันตั้งไว้ แต่การดำเนินงานต้องมีตัวแทนของชาวบ้านเพื่อมาทำหน้าที่ในการประสานการดำเนินงาน ให้การดำเนินงานเป็นด้วยความเรียบร้อย จึงได้กำหนดให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

3.6.1 คณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์ปลาระดับหมู่บ้าน ประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน มีเจตนาจะรวมเอาหมู่บ้าน ตัวแทนของชาวบ้านกลุ่มต่างๆเช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ หรือบุคคลที่ชาวบ้านเห็นว่ามีความสำคัญ เป็นคณะกรรมการ รวมจำนวนคณะกรรมการในระดับหมู่บ้านแล้วมีประมาณ 10 - 15 คน คณะกรรมการระดับหมู่บ้านก็มีหน้าที่ในการประสานงานกับชาวบ้านและส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำและทรัพยากรทางธรรมชาติด้านอื่นๆ ให้ดำเนินไปอย่างเรียบ

ร้อยตามทิศทางของการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติของตำบลน้ำพางและอำเภอแม่จริม การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มพลังมวลชนต่างๆในหมู่บ้านมาเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำนั้น คัดเลือกจากบุคคลที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความตั้งใจในการทำงาน และมีคุณธรรม เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน คณะกรรมการไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง ถ้าหากว่าคณะกรรมการคนไหนที่มีประวัติการดำเนินงานดี ก็จะได้เป็นตัวแทนของชาวบ้านตลอดไป นอกจากคณะกรรมการคนไหนที่มีประวัติไม่ค่อยดี เช่น มีประวัติลักลอบระเบิดปลาหรือซื้อปลา ชาวบ้านก็จะให้ออกจากการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการดังกล่าวแล้วเลือกคนใหม่เข้าไปทดแทน ในการดำเนินงานของคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์ปลาไม่มีค่าตอบแทน ไม่มีสวัสดิการจากหมู่บ้านแต่อย่างใด แต่ทุกคนดำเนินงานด้วยใจรักและถือว่าเป็นเกียรติของตนเองที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านให้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการดำเนินงานเพื่อส่วนรวม

จากการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในเวทีระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน และเวทีเรียนรู้ระดับตำบลที่มีแกนนำหมู่บ้านจากหมู่บ้านลำน้ำอื่นๆในพื้นที่ตำบลน้ำพางเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงปัญหาการลดลงของสัตว์น้ำที่เกิดจากการกระทำของคนทั้งภายในและภายนอกตำบลน้ำพาง ประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งในด้านอาหาร ความสมบูรณ์ของนิเวศแหล่งน้ำ ความภาคภูมิใจของคนในหมู่บ้านในความสำเร็จของการดำเนินงานที่แสดงถึงพลังความสามัคคีและความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ที่ใช้กระบวนการ วิธีการ หลักการจัดการ ที่เกิดจากคนในชุมชนและเป็นแนวทางของท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้คณะกลุ่มแกนนำและคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของแต่ละหมู่บ้าน ได้เรียนรู้ต่อไปอีกว่า ในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านและลำน้ำว่าและหมู่บ้านอื่นๆ ถ้าต้องการผลสำเร็จของการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางให้กลับมาฟื้นฟูดังเดิม จะไม่สามารถแบ่งการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำออกเป็นเฉพาะแต่ละหมู่บ้านได้ ต้องมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพาง เพื่อให้เกิดกระแสสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่แรงพอ ที่จะทำให้คนทั้งภายในและภายนอกตำบลน้ำพางเกิดการยอมรับวิธีการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ แล้วจะก่อให้เกิดความร่วมมือจากทุกๆส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาคท้องถิ่น ภาคราชการ ในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ความยั่งยืนก็จะเกิดขึ้นตามมา จึงเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มแกนนำของหมู่บ้านต่างๆในรูปของ "ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง" ขึ้น

3.6.2 คณะกรรมการระดับตำบล เป็นการรวมตัวของหมู่บ้าน 10 หมู่บ้านในตำบลน้ำพาง มีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการประสานการดำเนินงานของชมรมฯ ภายในตำบลน้ำพาง และประสานกับเครือข่ายการอนุรักษ์ฯของชุมชนต่างพื้นที่ คณะกรรมการชมรมฯประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกรรมการบริหาร อบต.น้ำพาง ประธานสภา อบต.น้ำพาง ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มเยาวชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานประชาคม และตัวแทนประชาชนในตำบลน้ำพางรวมทั้งสิ้น 20 คน เพื่อมาเรียนรู้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของตำบลน้ำพางให้

สามารถอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในทุกแหล่งน้ำทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบล และวางแผนการใช้ผลประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำให้สามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในตำบลน้ำพวงและตำบลใกล้เคียงได้อย่างพอเหมาะ นอกจากนี้ทางชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพวงยังมีเป้าหมายในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และการฟื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นดนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน พิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในบทที่ 6 การพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

บทที่ 5

การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

การจัดการทรัพยากรสัตว์ของชุมชนลำน้ว่าแต่ละหมู่บ้านได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นระยะเวลาร่วม 20 ปี แต่ลักษณะการดำเนินงานจะดำเนินการเฉพาะแต่ละหมู่บ้าน แยกส่วนกัน โดยแต่ละหมู่บ้านก็จะแสวงหาแนวทางวิธีการจัดการที่เป็นของตนเอง ยังไม่พบว่ามี การรวมตัวกันของแต่ละหมู่บ้านเพื่อจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในภาพรวมหรือเป็นเครือข่าย ทั้งใน ระดับหมู่บ้านใกล้เคียงหรือในระดับตำบล แต่พบว่าการรวมตัวกันของกลุ่มผู้นำชุมชนในลักษณะ อื่นๆมาก่อน เช่นมีการประชุมหมุนเวียนในกลุ่มผู้นำชุมชนเพื่อปรึกษาการพัฒนาของหมู่บ้านอยู่ เป็นประจำ เป็นต้น

จากเวทีการเรียนรู้ปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ รูปแบบของการอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์ของแต่ละหมู่บ้าน และการเรียนรู้ในเวทีชุมชนในการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 1 พบว่ายังพบ ปัญหาการทำลายปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงจากบุคคลทั้งในและนอกพื้นที่กันอย่างต่อเนื่อง เช่น ชาวบ้านน้ำพางพบการซื้อปลาในพื้นที่บ้านร่มเกล้า บ้านน้ำว่าพบการระเบิดปลาในเขตบ้านน้ำปู หรือบริเวณแหล่งน้ำอื่นๆ หรือเหตุการณ์ในลักษณะนี้ในพื้นที่ต่างๆ แต่ชาวบ้านที่พบเห็นเหตุการณ์ เหล่านั้นก็ไม่ได้ไปแจ้งให้ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านในพื้นที่ที่พบเห็นเหตุการณ์ทราบ เนื่องจากคิดว่าไม่ ใช่อำนาจหน้าที่ของตนเอง จึงทำให้ปัญหาลักษณะเช่นยังคงพบในพื้นที่ตำบลน้ำพางเรื่อยมา ผู้นำชุม ชนหลายๆหมู่บ้านได้เสนอให้มีการรวมตัวกันเพื่อมาจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ และให้ชาวบ้านทุกคน ในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้เป็นเจ้าของทรัพยากรสัตว์น้ำทุกแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพาง อันจะนำไปสู่ การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทุกแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้อย่างมีประสิทธิภาพ และชาว บ้านทุกหมู่บ้านสามารถพึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้ จึงเกิดการรวมตัว ของกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านลำน้ว่าและยังขยายไปสู่หมู่บ้านลุ่มน้ำอื่นๆทั้ง 10 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบล น้ำพางขึ้น ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มแกนนำเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพางดัง ต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพาง

กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง เกิดจากการรวมกลุ่มการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำชุมชนประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพาง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีบทบาทในหมู่บ้าน กลุ่มพรานปลา ตัวแทนแม่บ้าน จำนวน 20 - 60 คน ที่มาร่วมเรียนรู้ในการจัดการปัญหาที่พบในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งได้มีโอกาสมาเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ระยะเริ่มต้นการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องวิถีชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพาทรัพยากรสัตว์น้ำในด้านอาหารประจำวัน ข้อมูลปลาท้องถิ่นชนิดต่างๆ ข้อมูลสภาพแหล่งน้ำ การเปลี่ยนแปลงของสังคมตำบลน้ำพาง การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำในลำน้ำว่า สาเหตุของการลดลงของสัตว์น้ำ และวิธีการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในอดีตของแต่ละชุมชน ซึ่งผลของการเรียนรู้ดังกล่าวมีส่วนสำคัญที่ทำให้แต่ละหมู่บ้านต้องมีความร่วมมือกันในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำว่าและทุกแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางในลำดับต่อมา การพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของตำบลน้ำพางมีกระบวนการดำเนินงานหลักๆตามลำดับต่อไปนี้

1. เวทีสนทนาของกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน พรานปลา เยวชนและแม่บ้าน ระดับหมู่บ้านและตำบลในเรื่องการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากอดีตที่แต่ละหมู่บ้านได้เคยดำเนินการมาว่าควรจะกำหนดรูปแบบการอนุรักษ์เป็นอย่างไร โดยเฉพาะด้านการจัดการแหล่งน้ำและด้านมาตรการทางสังคม ที่ควรจะดำเนินการให้คล้ายๆกันทุกพื้นที่ ที่ประชุมมีมติให้แต่ละหมู่บ้านได้ขยายเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านให้มีอาณาเขตต่อเนื่องกันตลอดลำน้ำ และปรับปรุงมาตรการทางสังคมในการปรับผู้ที่ฝ่าฝืนจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เพิ่มเงินค่าปรับจากครั้งละ 3,000 - 5,000 บาท เป็นครั้งละ 5,000 บาท เหมือนกันทุกหมู่บ้านและยังเสนอให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบในการประสานการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระดับตำบลน้ำพางด้วย

2. เวทีสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่และพรานปลา จำนวน 20 คนในเรื่อง การผสานความเชื่อท้องถิ่นในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการระดมความคิดเห็นว่าชุมชนจะผสานเอาความเชื่อของท้องถิ่นอะไรบ้างมาร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ โดยไม่เกิดการต่อต้านจากชาวบ้านและก่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำด้วย มติที่ประชุมเสนอให้มีการสืบชะตาแม่น้ำ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของทุกหมู่บ้าน มีการสร้างหอเจ้าที่และพิธีกรรมสาปแช่งผู้ที่ลักลอบจับปลาใน

เขตอนุรักษ์และจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงในเขตสงวน โดยผู้ที่ประกอบพิธีกรรมท้องถิ่นให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการพร้อมกับพิธีการสืบทอดแม่น้ำที่ถือว่าเป็นพิธีกรรมหลักของหมู่บ้าน

3. เวทีสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน พรานปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ และแม่บ้าน จำนวน 20 คน ในเรื่อง บทบาทคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระดับตำบลน้ำพาง ว่าควรจะมีบทบาท หน้าที่อย่างไร และควรจะประกอบด้วยใครบ้าง ได้ร่างบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและเสนอรายชื่อคณะกรรมการ และมอบหมายให้แต่ละหมู่บ้านไปพิจารณาบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและรายชื่อคณะกรรมการเพิ่มเติม เพื่อเสนอในที่ประชุมของคณะกรรมการครั้งหน้า(ครั้งที่ 2)

4. การดำเนินกิจกรรมสืบทอดแม่น้ำและพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านก็จะไปร่วมกิจกรรมสืบทอดแม่น้ำของหมู่บ้านที่ประกอบพิธีสืบทอดแม่น้ำหมุนเวียนกันไปทุกหมู่บ้าน เพื่อไปร่วมสร้างกระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและไปเป็นกำลังใจให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นๆ ถือว่าเป็นเวทีที่สร้างความสัมพันธ์ที่สำคัญของกลุ่มผู้นำชุมชนอีกเวทีหนึ่งก็ว่าได้

5. เวทีสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน พรานปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ และแม่บ้าน จำนวน 20 คน ครั้งที่สอง ในเรื่องบทบาทคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระดับตำบลน้ำพาง ที่ประชุมได้มีมติให้มีการจัดตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง โดยมีคณะกรรมการชุดดังกล่าวเป็นคณะกรรมการของชมรมไปก่อน จนกว่าการก่อตั้งชมรมจะดำเนินไปเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แล้วค่อยมีการเลือกตั้งหรือคัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาแทนชุดเดิม ได้ร่วมกันร่างระเบียบชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางขึ้นและรับรองคณะกรรมการของชมรมด้วย และให้มีการประชุมรับรองระเบียบของชมรมมาในการประชุมครั้งที่ 3

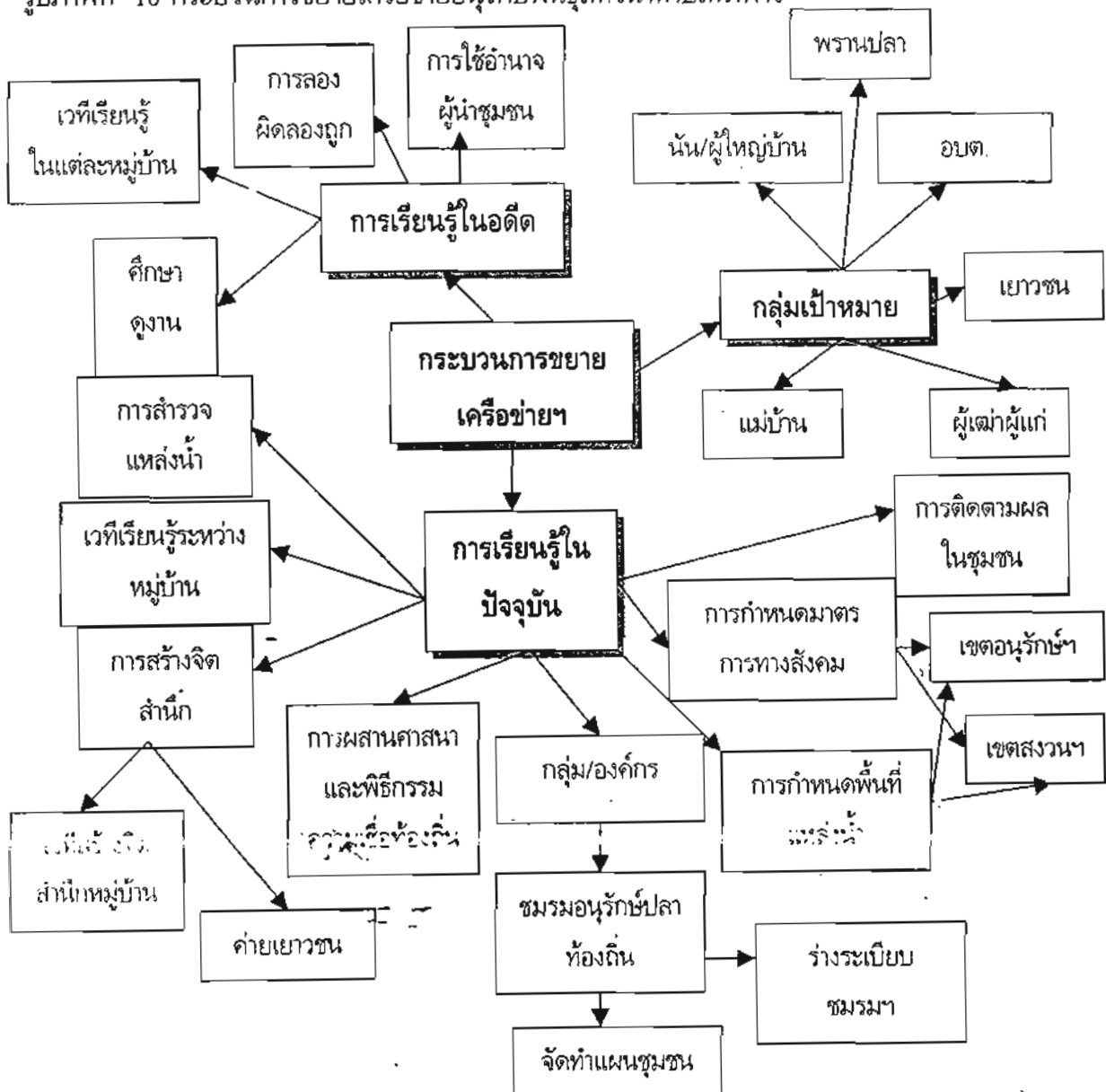
6. เวทีสนทนาคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางครั้งที่สาม เป็นการทบทวนบทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการชมรมมาเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเป็นการเรียบเรียงเอกสารที่คณะกรรมการแต่ละคนไปจัดทำมาเป็นระเบียบชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง มอบหมายให้เลขาเป็นผู้จัดทำและเตรียมเผยแพร่ระเบียบชมรมมาต่อไป

7. การสำรวจสภาพแหล่งน้ำในลำน้ำว่า เพื่อสำรวจสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำและการสำรวจเพื่อประเมินการทำลายปลาด้วยระเบิด พร้อมทั้งดำเนินการปิดตุงยันต์กันระเบิด ณ แหล่งน้ำบริเวณที่พบการระเบิดปลาเป็นประจำ เป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้นำชุมชนได้กระทำการกิจ

กรรมร่วมกันและได้เห็นสภาพจริงของลำน้ำว่าบริเวณต่างๆ ก่อให้เกิดความหวงแหนที่จะดำเนินการอนุรักษ์สภาพเดิมของลำน้ำเอาไว้

การขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่าตำบลน้ำพาง ส่วนใหญ่เกิดจากการจัดเวทีเรียนรู้การจัดการปัญหาาร่วมกันของกลุ่มแกนนำต่างๆ ในแต่ละหมู่บ้าน เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มแกนนำต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่นกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น กลุ่มพรวนปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน เมื่อทุกส่วนมีความเข้าใจในบทบาทของตนเอง เห็นความสำคัญของความร่วมมือ การเอาจริงเอาจังในการแก้ไขปัญหา เมื่อชุมชนได้มีความเป็นเจ้าของผลงาน จึงทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับเครือข่ายด้วยดี ก่อให้เกิด ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางขึ้นในที่สุด

รูปภาพที่ 10 กระบวนการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพาง

2. เครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในรูปของชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

2.1 หมู่บ้านเครือข่ายและคณะกรรมการชมรมฯ

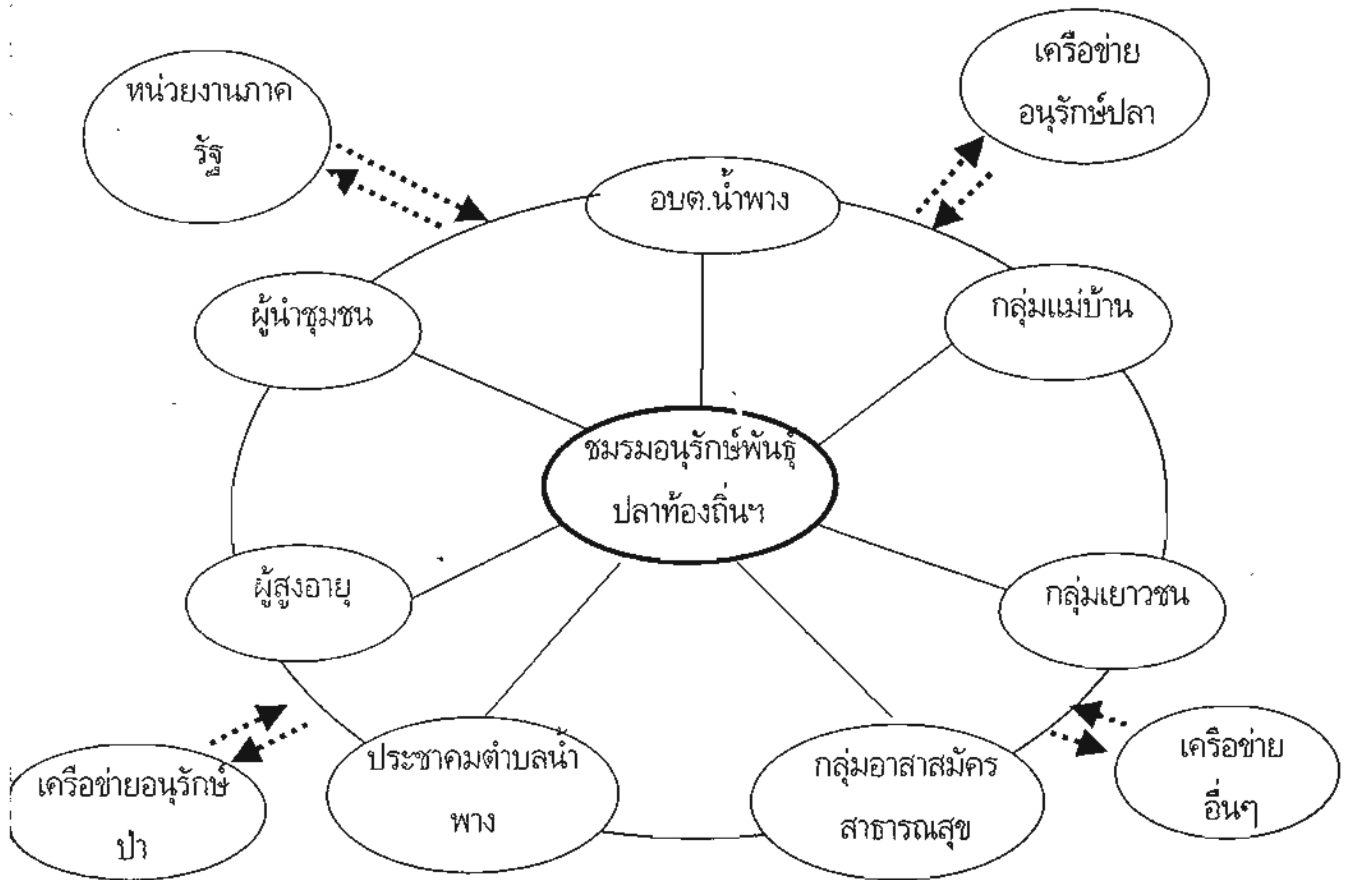
เครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพางได้เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงานวิจัย “รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้้าว้าตำบลน้ำพาง” ระยะที่ 2 ประกอบไปด้วยหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลำน้้าว้าเป็นแกนสำคัญได้แก่ บ้านน้้าว้าหมู่ที่ 5 บ้านน้ำพุหมู่ที่ 6 บ้านน้ำพระทัย หมู่ที่ 8 ตำบลน้ำพาง และบ้านห้วยทรายมูลหมู่ที่ 5 ตำบลน้ำบาย และมีหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลำน้้าว้าอื่นๆในตำบลน้ำพางเป็นหมู่บ้านเครือข่ายร่วม ได้แก่ บ้านน้ำพางหมู่ที่ 4 และบ้านน้ำพางใหม่หมู่ที่ 7 ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้้าว้า บ้านน้ำพุหมู่ที่ 1 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้้าว้า บ้านน้ำลานหมู่ที่ 2 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้้าว้า บ้านน้ำแฉะหมู่ที่ 3 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้้าว้า บ้านน้ำตวงหมู่ที่ 9 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้้าว้าตวง และบ้านร่มเกล้า หมู่ที่ 10 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้้าว้าแ่ง โดยจะมีตัวแทนแกนนำของแต่ละหมู่บ้านมาเป็นคณะกรรมการดำเนินงานร่วมกัน

2.2 ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

ผลจากการรวมตัวของกลุ่มแกนนำในแต่ละหมู่บ้านที่จะร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทุกแหล่งน้ำพื้นที่ตำบลน้ำพาง โดยกลุ่มแกนนำประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน ประธานกรรมการบริหารและประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพาง ตัวแทนของผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีบทบาทในหมู่บ้าน ประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข ประธานชมรมผู้สูงอายุ ตัวแทนของเยาวชน ตัวแทนของแม่บ้าน และตัวแทนของพรานปลา รวมจำนวน 20 คน และมีชาวบ้านทุกหมู่บ้านเป็นแนวร่วมในการดำเนินงาน และเรียกการรวมกลุ่มดังกล่าวว่า “ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง”-การรวมกลุ่มดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อประสานการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านให้มีรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่เหมือนกัน
2. เพื่อปลูกจิตสำนึกและสร้างกระแสสังคมการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้เกิดขึ้นในตำบลน้ำพาง
3. เพื่อร่วมวางแผนนโยบายและผลักดันการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและทุนทางสังคมอื่นๆของตำบลน้ำพางให้มีความเจริญรุ่งเรือง

รูปที่ 11 โครงสร้างของชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

การเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนน้ำพาง คงจะไม่จำกัดเฉพาะแต่ในพื้นที่ตำบลน้ำพางเท่านั้น คงจะต้องมีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชุมชนอื่นๆ เรียนรู้กับหน่วยงานของภาครัฐ กลุ่มองค์กรอื่นๆ นอกจากนี้ยังต้องร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายด้านอื่นๆนอกเหนือจากเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าไม้ เครือข่ายดนตรีพื้นเมือง เครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือเครือข่ายท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้มาพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการจัดการที่ชุมชนดำเนินการอยู่เดิมให้มีการพัฒนาและทันต่อสภาพสังคมและปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อไป

3. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

ปัจจัยที่เสริมและเอื้อให้การขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ท้องถิ่นของตำบลน้ำพาง ทั้งในพื้นที่ศึกษา 4 หมู่บ้าน และยังขยายแนวคิดและการดำเนินงานไปยังหมู่บ้านนอกพื้นที่ศึกษาใน ตำบลน้ำพางให้เป็นเครือข่ายการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางมีปัจจัยดังต่อไปนี้

3.1 กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์ สัตว์น้ำ หรือเรียกว่าวังปลา นั้นมีมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ซึ่งขณะนี้หมู่บ้านที่ดำเนินการ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่จังหวัดน่านประมาณร้อยละหมู่บ้าน ตำบลน้ำพางเป็นอีกพื้นที่หนึ่ง ที่ ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมาก่อนในบางหมู่บ้าน และได้ขยายเข้าไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงจนมีการ ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำครบทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพางในระยะเวลาต่อมา จึงส่งผลให้ เกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางขึ้น

3.2 การมีแหล่งน้ำธรรมชาติและการประสบปัญหาการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิด ร้ายแรงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพางจะตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรม ชาติ เช่นลำน้ำว่า ลำน้ำพาง ลำน้ำแะ ลำน้ำปุน ลำน้ำลาน ลำน้ำตวง ลำน้ำปู้ ลำน้ำฟ้า ลำน้ำเป่ง ใน แต่ละลำน้ำก็มีปริมาณสัตว์น้ำที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มาก่อน ชาวบ้านได้อาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำใน แหล่งน้ำเหล่านั้นในการดำรงชีวิตประจำวัน ต่อมาเมื่อพบปลาจากทั้งในและนอกพื้นที่ทำการจับปลา ในลำน้ำด้วยการใช้ระเบิดและไฟฟ้าทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีการ ดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่นการจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่ลดลงไม่เพียงพอต่อการบริโภคประจำ วัน เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มแกนนำอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหมู่บ้านต่างๆ ในการ สกัดกันปัญหาการทำลายปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติของพื้นที่ตำบลน้ำพาง ที่ยังพบอยู่ในขณะนี้และ อาจจะลุกลามต่อไปถ้าหากว่าไม่มีวิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าว

3.3 ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ในสังคมชนบทภาวะผู้นำเป็นทุนที่สำคัญในการชักนำให้ ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ เพราะผู้นำในสังคมชนบทคือผู้ที่รักษาผลประโยชน์ส่วน รวมของหมู่บ้าน เป็นผู้ชี้แจงหาทรัพยากรและวิธีการในการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแลความสงบ เรียบร้อยในหมู่บ้านรักษาความยุติธรรมของชาวบ้าน แต่ต้องเป็นผู้นำที่มาจากความยินยอมพร้อม ใจของชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่ใช่ผู้นำที่ได้มาแบบ“พวกมากลากไป” หรือ“มือใครยาวสาวได้สาวเอา” และผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ เป็นผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทุกคนไม่มี ประวัติการทำลายปลาด้วยระเบิด ไฟฟ้า สารเคมี จึงเป็นที่ยอมรับและให้ความร่วมมือของชาวบ้าน

โดยส่วนใหญ่ และสามารถจะนำชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านเครือข่ายดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้

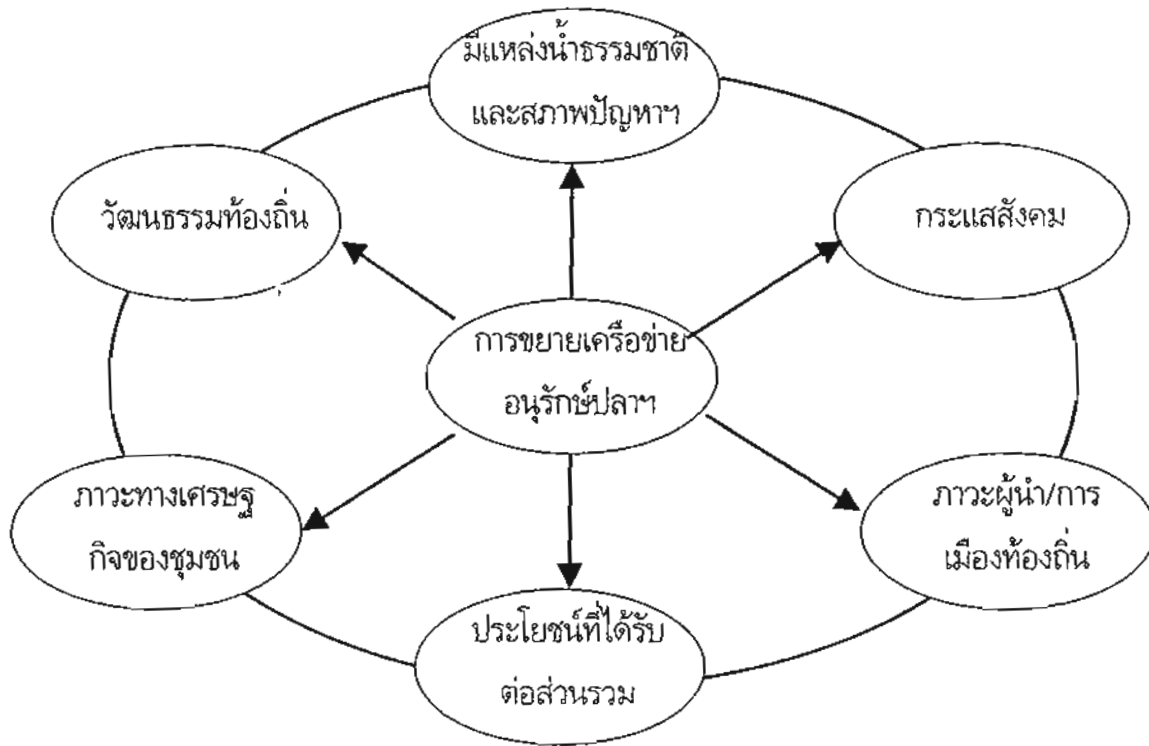
3.4 วัฒนธรรมของท้องถิ่น ตำบลน้ำพางเป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางเข้า-ออกพื้นที่เพียงเส้นทางเดียวและไม่ใช้ทางผ่านไปสู่พื้นที่ตำบล อำเภออื่นๆ การสัญจรเข้าสู่พื้นที่ตำบลน้ำพางส่วนใหญ่จึงมีเฉพาะชาวบ้านตำบลน้ำพาง บุคคลต่างพื้นที่ถ้าจะเดินทางไปในพื้นที่ตำบลน้ำพางต้องมีฐานะหรือความจำเป็นเท่านั้น ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจึงอยู่อย่างสงบและสภาพพื้นที่ได้บังคับให้ชาวบ้านต้องประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันร่วมกัน วิถีชีวิตจึงคล้ายกัน มีอาชีพที่คล้ายกัน ภาษาพูดที่เหมือนกัน พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่เหมือนกัน และวัฒนธรรมของท้องถิ่นก็เป็นสิ่งที่หล่อหลอมคนในตำบลน้ำพางให้มีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นเสมือนเป็นเครือญาติเดียวกันมากยิ่งขึ้น เช่น ประเพณีสักการะพระธาตุคำบัว จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ตำบลน้ำพางมาร่วมสร้างน้ำและสักการะองค์พระธาตุในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี พิธีขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เจ้าภาพก็จะเชิญแขกในหลายๆหมู่บ้านมาร่วมเป็นเกียรติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ของชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ที่ดี เช่น ในการจัดงานสืบทอดแม่บ้านว่า กลุ่มแม่บ้านจากบ้านน้ำพระทัยก็จะมาช่วยกลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำว่าจัดเตรียมอาหารกลางวันเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน พอถึงบ้านน้ำพระทัยจัดงานสืบทอดแม่บ้านกลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำว่าก็ไปช่วยกลุ่ม แม่บ้านบ้านน้ำพระทัยเป็นการตอบแทน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตอบมือ” ความสัมพันธ์ยังพบในกลุ่มผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านอีกด้วย เช่น การไปมาหาสู่กันของผู้นำชุมชนของบางหมู่บ้านเป็นประจำ ไปดื่มเหล้าด้วยกัน มีอะไรก็ปรึกษาหารือกันทั้งอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านกำหนดในตำบลน้ำพางจะมีแผนการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน ลักษณะการประชุมจะหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในการประชุมครบ 10 หมู่บ้านในแต่ละปี สิ่งเหล่านี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้

3.5 ภาวะทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ตำบลน้ำพางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมร้อยละ 95 ของประชากรทั้งตำบล และชาวบ้านมีรายได้ต่อปีเฉลี่ย 5,000-6,000 บาทต่อคนต่อปีเท่านั้น ถือว่าเป็นรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ ประกอบกับชาวบ้านได้รับผลกระทบของภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี 2540 ที่ผ่านมา ชาวบ้านต้องพึ่งพาธรรมชาติทั้งในด้านอาหารและชีวิตความเป็นอยู่มากยิ่งขึ้น เช่น อาหารจากทรัพยากรป่าไม้ แหล่งอาหารจากทรัพยากรสัตว์น้ำ ฯลฯ แต่หากว่าสัตว์น้ำมีปริมาณที่ไม่พอเพียงต่อการบริโภคของชาวบ้านต้องส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ

ชาวบ้านเหมือนอย่างเช่นในอดีต ราวๆปี 2535ที่ผ่านมา จึงเป็นแรงเสริมอีกด้านหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเพิ่มความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างจริงจัง . เพื่อที่จะได้พึ่งพาทรัพยากรสัตว์น้ำในการดำรงชีพสืบต่อไป

3.6 การพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพของชาวบ้านและการได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชาวบ้านในตำบลน้ำพองมีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพมาตั้งแต่อดีตทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรสัตว์น้ำ เมื่อปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงจึงส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีพของชาวบ้าน ดังนั้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนเป็นการสร้างโอกาสในการใช้ ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างเสมอภาคกันของคนในชุมชน ในพื้นที่ตำบลน้ำพองบ้านน้ำว่าถือว่าเป็น หมู่บ้านต้นแบบในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ปลามาก่อนและมีผลงานจาก การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ มีพันธุ์ปลาชนิดต่างๆจำนวนมากแหวกว่ายให้ผู้ที่แวะเวียนมาชมได้พบ เห็นในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เป็นที่ประจักษ์ของชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ และจากคำบอกเล่าของ ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำว่าถึงสิ่งที่ชาวบ้านได้รับตอบแทนในการอนุรักษ์ปลาคือ การได้ปลามาเป็น อาหารของคนในครอบครัวในแต่ละวัน “ถ้าขยันหาปลาแล้วแทบไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารในแต่ละวัน เลย” เป็นสิ่งที่ยืนยันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชาวบ้าน นอกจากผลประโยชน์ด้านอาหารแล้วความสวยงามของฝูงปลาที่แหวกว่ายในลำน้ำเป็นความงามที่ธรรมชาติได้มอบให้กับผู้ที่พบเห็นแล้วเกิดความสุขใจ และสิ่งเหล่านี้เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านที่ ผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จ แสดงถึงพลังความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้านอีกประการ หนึ่งด้วย จากผลความสำเร็จในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านส่งผลดีต่อการดำรงชีวิต ของชาวบ้านกลายเป็นกระแสสังคมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอีกประการหนึ่ง เป็นสิ่งที่ช่วยก่อให้เกิด ความร่วมมือของชาวบ้านและหมู่บ้านเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำพื้นที่ตำบลน้ำพองขึ้นได้

รูปที่ 12 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพอง

บทบาทของชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพองที่ผ่านมา

หลังจากการรวมตัวของกลุ่มแกนนำกลุ่มต่างๆ ในด้านการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2545 ที่ผ่านมา คณะกรรมการได้ดำเนินงานในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดังต่อไปนี้

1. ร่างระเบียบของชมรมฯ และประชาสัมพันธ์มาตรการการอนุรักษ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพอง ให้กับหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพองหมู่บ้านและหมู่บ้านนอกเขตตำบลน้ำพองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ

2. การจัดเวทีระดับตำบลเพื่อวางแผนพัฒนาการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นของหมู่บ้านลุ่มน้ำว่า และหมู่บ้านเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลุ่มน้ำอื่นๆ ที่กำลังเริ่มดำเนินการ ให้การดำเนินงานมีรูปแบบที่เหมือนกับหมู่บ้านลุ่มน้ำว่าที่เป็นหมู่บ้านต้นแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

3. การเข้าไปช่วยเหลือหมู่บ้านเครือข่ายที่มีปัญหาอุปสรรคในการขยายแนวเขตสวนพันธุ์สัตว์นำออกไปจากแนวเขตเดิม เช่นการร่วมชี้แจงเหตุผลของการดำเนินงานในที่ประชุมของหมู่บ้าน การแจ้งผลการดำเนินงานในเวทีผู้นำชุมชน และเวทีชุมชนอื่นๆ เพื่อเป็นการสร้างกระแสสังคมให้ชาวบ้านได้ตื่นตัวในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

4. การวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนการจัดหางบประมาณในการดำเนินงาน

4. ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ : กลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำและพลิกฟื้นวิถีชนบท

ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ว่าตำบลน้ำพาง ที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่อดีต 20 กว่าปีที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินการก็ตาม แต่ผลของการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ก็มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของระบบนิเวศแหล่งน้ำได้ในระดับหนึ่ง ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ว่า ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งหลังดำเนินงานวิจัยพอจะสรุปอย่างสังเขปได้ดังนี้

4.1 ผลต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำ

4.1.1 ฟื้นฟูนิเวศบก ได้แก่ ป่าริมน้ำ พืชบก พืชริมน้ำ และสภาพแวดล้อมแหล่งน้ำ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่สามารถเกื้อกูลต่อสัตว์น้ำและสัตว์ที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ป่าริมน้ำยังพบในสัดส่วนที่มาก เมื่อเทียบกับพื้นที่ด้านการเกษตรของชาวบ้านบริเวณริมน้ำ โดยเฉพาะป่าบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านจะถูกหมู่บ้านอนุรักษ์ไว้เป็นป่าชุมชนด้วยเช่นกัน จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน พืชบกที่พบตามริมลำน้ว่าถึงแม้จะมีจำนวนที่ลดน้อยลงไปแล้วเนื่องจาก การตัดพาลของกระแสน้ำอันเชี่ยวในช่วงฤดูฝน และการตัดไม้ของชาวบ้าน แต่ก็ยังพบ ต้นไทร ต้นหว้า ต้นมะเดื่อ ต้นกุ่ม ต้นไคร้ ต้นแขม ต้นอ้อ ผักหนาม ผักกูด อยู่ตามริมน้ำ ที่เป็นประโยชน์ต่อสัตว์น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม พืชริมน้ำที่ยังเป็นพืชหลักของลำน้ว่า ได้แก่ ต้นไคร้ ผักกูด ต้นแขม ต้นอ้อ ตามลำดับ โดยที่พืชเหล่านี้ยังไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เนื่องจากว่าตำแหน่งที่พืชริมน้ำเหล่านี้เจริญเติบโต เป็นบริเวณริมน้ำตามหาดทราย พอถึงช่วงฤดูฝนจะมีน้ำไหลเชี่ยวมาก จึงไม่มีชาวบ้านคนไหนเข้าไปทำการเกษตร

กรรมบริเวณดังกล่าวเลย และพืชเหล่านี้สามารถปรับตัวให้อยู่รอดจากการพัดพาของกระแสน้ำอันเชี่ยวในฤดูฝนได้

4.1.2 พื้นฟูและรักษานิเวศแหล่งน้ำ ที่ไม่ใช่สัตว์น้ำ เช่นสภาพแหล่งน้ำ กรวด หิน ทราย ฝา และพืชน้ำ สภาพแหล่งน้ำของลำน้ำว่า ที่ประกอบไปด้วยวัง หาด แก่งต่างๆ แต่ละวัง หาด แก่ง ประกอบไปด้วย หิน กรวด ทราย ฝา สภาพแหล่งน้ำหลักๆเช่น วัง หาด แก่ง ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง จากการสัมภาษณ์อัยมิ่ง แสนขุน บ้านน้ำว่ากล่าวว่า "สภาพลำน้ำว่าปัจจุบันนี้ ยังเหมือนกับสภาพลำน้ำว่าในอดีต วังน้ำ หาด แก่ง ยังอยู่บริเวณเดิม มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ถึงแม้ว่าลำน้ำบางแห่งจะตื้นเขินไปบ้างแต่ยังคงสภาพเหมือนเดิม" ที่ผ่านมามีนายทุนพยายามจะขอประมูลดูดทรายดูดหินในลำน้ำว่าบริเวณบ้านน้ำว่าตำบลน้ำพาง แต่ทางหมู่บ้านโดยการนำของผู้ใหญ่ชุม ทองคำ ผู้ใหญ่บ้านน้ำว่าไม่อนุญาตให้นายทุนเหล่านั้นดำเนินการดูด หิน ทราย รวมถึงการนำหินบริเวณริมน้ำออกจากพื้นที่เพื่อไปตกแต่งอาคารบ้านเรือนของคนนอกพื้นที่ จึงทำให้สภาพลำน้ำว่ายังคงสภาพเดิมเอาไว้ได้จนถึงทุกวันนี้

4.1.3 คุณภาพแหล่งน้ำดีขึ้น จากการตรวจสอบปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำ ณ จุดอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบ้านน้ำว่าและบ้านน้ำญี่ปุ่นในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ.2545พบว่ามีความเข้มข้นออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 7.5 และ 7.3 ตามลำดับ ซึ่งปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำมีค่าที่เพิ่มขึ้นจาก การตรวจในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2544 ที่มีค่าออกซิเจนละลายในน้ำ ณ จุดอนุรักษ์พันธุ์ปลาบ้านน้ำว่า บ้านน้ำญี่ปุ่น และบ้านห้วยทรายมูล เท่ากับ 6.8 , 6.2 และ 6.4 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าพืชที่พบในลำน้ำว่า ได้แก่ เต่า ไก่ เทน อ่องลอน สาหร่ายชนิดอื่นๆ ในปริมาณที่ไม่มากนัก "ในอดีตราวปี พ.ศ. 2535 เต่า ไก่ เทน พบมากในลำน้ำว่า ใส่แ่งได้แต่เต่า ไก่ หิน ทรายในน้ำก็ไม่สวยเลย"(นายชูวิทย์ แก้วใส, สัมภาษณ์) จากผลการสำรวจสภาพแหล่งน้ำในลำน้ำว่าเดือนเมษายน 2545 ของคณะวิจัย พบว่า บริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านจะไม่ค่อยพบพืชน้ำขึ้นเลย ก้อนหิน ฝา ทราย จะสะอาดเกลี้ยงเกลาเมื่อมองดูแล้วสบายตา พอเลยเขตอนุรักษ์เข้าสู่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน พบพืชน้ำขึ้นบ้างเล็กน้อย ก้อนหิน ฝา ทราย ยังมีความสะอาดอยู่ สอดตามเหตุที่ทำให้เกิดผลเช่นนี้จากพรานปลาที่ร่วมสำรวจกล่าวว่า "บริเวณเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำจะมีปลาและสัตว์น้ำอยู่มาก และปลาที่ขึ้นก็มีจำนวนมากซึ่งได้กินพืชที่ขึ้นหมดจึงไม่พบพืชน้ำในบริเวณดังกล่าวมากนัก" แต่พอพ้นเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านเข้าสู่เขตปลอดการอนุรักษ์ ที่เป็นพื้นที่ล้นรอบระเบิดปลาของพรานปลาบางคน กลับพบว่า

โก แหน ตะไคร้ น้ำขึ้นเต็มท้องน้ำแทบจะมองหาก้อนหิน ทราบ ฝ่าไม้พบบเลย สภาพของพืชน้ำมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ชาวบ้านบอกว่า “บริเวณลำน้ำนอกเขตสงวนออกไปจะไม่ค่อยมีปลาที่มากินพืชน้ำ เนื่องจากถูกรบกวนจากกลุ่มที่มากลอบระเบิดปลา จึงมีแต่พืชเต็มไปหมด” นั้นแสดงว่าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านมีความสมบูรณ์ของนิเวศน้ำมากกว่านอกเขตอนุรักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของอรรถกร กฤตบุญฤทธิ์ กล่าวในพิเศษรู้ หนองช้าง (อั้งแล้ว, 2544: 8) พบว่าระบบนิเวศของแหล่งน้ำมีความสมบูรณ์ขึ้นในบริเวณชุมชนที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยคุณสมบัติน้ำทางกายภาพของน้ำมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปลาและสัตว์น้ำ การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำและความสมบูรณ์ของนิเวศน้ำได้มีพรานปลาในชุมชนกล่าวว่า “การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำใช้ปลาม่อม ปลาหิ่ง ปลาหมออารีเป็นเครื่องชี้วัดก็ได้ เพราะปลาเหล่านี้ชอบน้ำสะอาดถ้าน้ำสกปรกปลาจะไม่อยู่ ส่วนการตรวจสอบความสมบูรณ์ของนิเวศน้ำถ้าใช้ปริมาณพืชน้ำ ความสะอาดของหิน ทราบ ฝ่า เป็นสิ่งยืนยันได้” (นายลัย แสนบุญ, สัมภาษณ์)

4.1.4 สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น ผลจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว่า 4 หมู่บ้านตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้ พบว่าปลาท้องถิ่นหลายชนิดในลำน้ำว่ามีปริมาณลดลง จนปลาบางชนิดหาจับไม่ได้เลย เช่นปลาแกง ปลาหลด ปลาเพี้ย ปลาบอก ปลาจอก และบางชนิดมีปริมาณที่ลดลงแต่ยังพอจับได้ในลำน้ำว่า เช่นปลาตะเพียน ปลาชบาล ปลาปึก ปลาสิก ปลาคัง ปลาแค้ ปลาม่อม ปลาหิ่ง ปลาจาด ซึ่งขณะนี้ปลาที่พรานปลาไม่พบในลำน้ำว่าก็มีให้พบในลำน้ำว่า ส่วนปลาที่หาจับยากหรือจับได้จำนวนน้อยก็มีจับได้ในปริมาณเพิ่มมากขึ้น และปลาที่จับได้ตามปกติในลำน้ำว่าแต่จับได้ในปริมาณที่ไม่มาก เช่น ปลาหนาม ปลาปก(แก้มซ้า) ปลานิล ปลาเงียงเหียว ปลาทอง ปลาหมอ ก็สามารถจับได้เพิ่มมากขึ้นจนพอเพียงต่อการบริโภคประจำวัน ค่าเฉลี่ยในการจับปลาได้ในลำน้ำว่าของพรานปลาในหมู่บ้านเพิ่มจาก 3.8 ซีด/วัน/ครัวเรือนในเดือนมีนาคมปี 2544 เป็น 5 ซีด/วัน/ครัวเรือนในเดือนเมษายนปี 2545 นอกจากปลาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปลาหมออารีที่เป็นปลาหายากและใกล้สูญพันธุ์ที่พบในลำน้ำว่าแห่งเดียวของประเทศไทยก็มีปริมาณที่มากขึ้น โดยพบปลาหมออารีในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน เช่น หาดงาม แก่งพาง พื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านน้ำพระทัย แก่งขอนพื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านน้ำว่า หาดแก่งปู้ พื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านน้ำปู้ และแก่งโปร่ง พื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านห้วยทรายมูลเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของทีมนักวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน(กว้างใน พิเศษรู้ หนองช้าง 2544: 48)ที่มีผู้พบปลาหมออารีในลำน้ำว่าเพิ่มมากขึ้น นอกจากปริมาณการจับปลาของพรานปลาท้องถิ่นที่จะบ่งบอกถึงการฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำแล้ว “บัวหน” หรือ “นาก

น้ำ” ก็เป็นดัชนีที่บ่งบอกความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำได้อีกประการหนึ่ง บัวเป็นสัตว์กินปลาที่อยู่ใกล้ๆกับแหล่งน้ำตามธรรมชาติ พบตามแหล่งน้ำทั่วไป พรวนปลาในท้องถิ่นไม่เคยพบบัวในลำน้ำบริเวณใกล้ๆกับชุมชนในราวปี พ.ศ. 2533 - 2539 พรวนปลาบอกว่า บัวได้หนีไปอยู่ลำน้ำสาขาของลำน้ำว่า เช่นน้ำตวง น้ำฟ้า ที่มีปลาค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มากกว่าลำน้ำว่าในขณะนั้น แต่ในราวปีพ.ศ. 2540 พรวนปลาเริ่มพบบัวในลำน้ำว่าบริเวณใกล้ๆกับชุมชน และพบบ่อยขึ้นในปัจจุบัน สิ่งที่บ่งบอกว่าบัววนกลับมาคือ ร่องรอยของการฝึกตาข่ายของบัวแล้วนำเอาปลาที่ติดตาข่ายไปกิน ที่ชาวบ้านมักจะออกไปวางตาข่ายดักปลาไว้ตอนกลางคืน หรือการขโมยปลาที่ติดเครื่องมือจับปลาชนิดอื่นของชาวบ้าน

4.2 ผลต่อสังคม

4.2.1 ความสัมพันธ์ของชุมชนดีขึ้น พบว่าความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านและคนระหว่างหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นถ้าหากว่ามีการดำเนินงานในลักษณะเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อนหน้านี้ชุมชนจะเน้นการจัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นเฉพาะของชุมชนตนเอง แต่หลังจากการเรียนรู้ปัญหาการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละชุมชนแล้วพบว่า ชุมชนเริ่มมองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวมมากกว่ามองผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง ดังนั้นจึงเกิดความร่วมมือของหมู่บ้านเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพางขึ้นในรูปแบบ “ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง” และชมรมจะพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพางให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ทางชุมชนมีแผนที่จะใช้กระบวนการที่เรียนรู้ปัญหาในช่วงที่ผ่านมา ไปจัดการด้านทรัพยากรป่าไม้ การฟื้นฟูชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในขณะนี้ ให้คงอยู่กับตำบลน้ำพางต่อไป ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า กลุ่มที่มาร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล มีครบทุกกลุ่มในหมู่บ้านได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน(ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.) กลุ่มพรวนปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชนและยุวชน เป็นต้น

4.2.2 ได้รับปลาเป็นอาหารเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ก่อนปี พ.ศ. 2533 ชาวบ้านในตำบลน้ำพางแทบจะไม่ต้องซื้ออาหารจากตลาดเลย ชาวบ้านจะหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเกือบทั้งหมด และทรัพยากรทางธรรมชาติเริ่มลดลงจนกระทั่งปี พ.ศ.2533เป็นต้นมา อาหาร

จากแหล่งธรรมชาติมีไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2535 ถือว่าเป็นช่วงวิกฤตสัตว์น้ำ จึงต้องมีการหาซื้ออาหารจากภายนอกพื้นที่ พบรถเร่จำหน่ายอาหาร ร้านจำหน่ายอาหารสด ร้านชำ เกิดขึ้นในพื้นที่และเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ ในเวลาต่อมา พอถึงปี พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่สัตว์น้ำเริ่มฟื้นตัวขึ้นมา ชาวบ้านจึงได้รับอาหารจากแหล่งน้ำเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านสามารถจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ เช่น กุ้ง หอย มาเป็นอาหารประจำวันได้แทบจะไม่ต้องซื้ออาหารจากภายนอกพื้นที่เพิ่มเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา รถเร่จำหน่ายอาหารได้ลดปริมาณการจำหน่ายลง แต่กลับไปจำหน่ายสินค้าประเภทข้าวสาร เสื้อผ้าแทน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านถึงการจับปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ พ่อติ พรหมเกษา บ้านน้ำปึก กล่าวว่า “เดี๋ยวนี้แทบไม่ต้องซื้อปลาจากรถขายปลาเลย ถ้าหากว่าขยันหน่อย ถ้าไปดักแ่งไว้ช่วงเย็นตอนเช้าทุกๆ เช้าก็ได้ปลาที่ติดแ่งประมาณ 0.5 - 1 กิโลกรัม ซึ่งเป็นปริมาณที่เพียงพอต่อการประกอบอาหารในประจำวันได้” และผลการบอกกล่าวของพรานปลาหลายๆ คนในหลายๆ หมู่บ้านเกี่ยวกับการจับปลาในแหล่งน้ำว่าก็ได้รับคำตอบที่คล้ายกันนี้ จากการที่ชาวบ้านไม่ต้องซื้อปลา เนื้อสัตว์ จากตลาดหรือรถเร่ ครอบครัวยังไม่ต้องสูญเสียเงินทองในการซื้ออาหาร ทำให้ครอบครัวมีเงินออมเพิ่มมากขึ้น พรานปลาในหมู่บ้านที่มีความชำนาญในการหาปลานอกจากจะไม่ต้องซื้อปลาเป็นอาหารประจำวันแล้วถ้ามีปลาเหลือจากการรับประทานในประจำวันยังสามารถจำหน่ายได้เงินมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

จากข้อมูลการบริโภคปลาของชุมชนลุ่มน้ำว่าที่ได้จากการสัมภาษณ์ครัวเรือน เดือนมีนาคม พ.ศ. 2544 พบว่าครัวเรือนมีการบริโภคปลาเฉลี่ย 8.4 วันต่อเดือน ปริมาณปลาที่จับได้ในลำน้ำว่าเฉลี่ยประมาณ 3.8 ซีด รวมปลาที่จับได้จากลำน้ำว่าต่อเดือนเฉลี่ยประมาณ 380 กิโลกรัม คิดเป็นเงินประมาณ 22,800 บาท และจากผลการสำรวจข้อมูลการบริโภคปลาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2545 พบว่า ครัวเรือนมีการบริโภคปลาเพิ่มขึ้นเป็น 10 วันต่อเดือน ปริมาณปลาที่จับได้จากลำน้ำว่าเฉลี่ย 5 ซีด/ครั้ง/หลังคาเรือน รวมปลาที่ชาวบ้านจับได้ในแหล่งน้ำว่าประมาณ 565 กิโลกรัมต่อเดือน คิดเป็นเงินประมาณ 33,900 บาท

4.2.3 มีสถานที่ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว
ในลำน้ำว่า ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 โดยกลุ่มแพไม้ไผ่ แต่การท่องเที่ยวในช่วงนั้นยังไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากนักตลอดจนประชาชนในอำเภอแม่จรมิยังไม่นิยมมาเที่ยวที่ลำน้ำว่า แต่ในระยะเวลาต่อมาอำเภอแม่จรมิจึงได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลำน้ำว่า เนื่องจากมีสภาพของลำน้ำว่าที่สวยงาม ทัศนภาพน้ำที่สะอาด มีวังปลาหลายแห่ง เหมาะแก่การพักผ่อน

หย่อนใจ โดยการส่งเสริมการล่องแพ ซึ่งมีทั้งแพไม้ไผ่และแพยางให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และได้
 ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดน่าน ต่างจังหวัด และต่างประเทศ พอสมควรมาท่องเที่ยวชมความงามตามธรรมชาติของลำน้ำว่า ที่ยังคงความสะอาดบริสุทธิ์เอาไว้ การได้รับประโยชน์
 จากกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจากการท่องเที่ยวของประชาชนในตำบลน้ำพางยังมี
 มีสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการจากต่างพื้นที่ นอกจากกลุ่มแพไม้ไผ่ที่สมาชิกกลุ่ม
 มาจากคนในท้องถิ่นเท่านั้นที่พลอยได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากขึ้นกว่าเดิม แต่ประโยชน์ที่
 ชาวบ้านได้รับโดยตรงมากกว่าการบริการการท่องเที่ยวคือการได้มาพักผ่อนหย่อนใจ มาว่ายนน้ำ มา
 ชมปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของบ้านน้ำว่า ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนหย่อนใจในลำน้ำว่าของ
 ชาวตำบลน้ำพางและอำเภอแม่จริม ช่วงฤดูร้อนเดือนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์
 จะมีการจัดงานเทศกาลสงกรานต์ ณ หาดทรายบ้านน้ำว่า จะมีชาวบ้านจากที่
 ต่างๆมาเที่ยวน้ำว่าเป็นจำนวนมาก แต่การท่องเที่ยวแบบไร้จิตสำนึกของนักท่องเที่ยวก็อาจจะส่งผล
 กระทบต่อคุณค่าของสังคมและแหล่งน้ำที่มีอยู่เดิมได้

4.2.4 ความภาคภูมิใจของชุมชน การอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว่าถือว่า
 ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง สร้างความภาคภูมิใจให้กับทุกคนในหมู่บ้าน ที่ทางหมู่บ้าน
 สามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้เหมือนกับหมู่บ้านที่มีประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงมาก่อน
 เช่น บ้านหาดผาชน บ้านดอนแก้ว จากการสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านหลายๆคน เช่น กลุ่ม
 แม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มพรวนปลา กลุ่มผู้นำชุมชน ทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า "การอนุรักษ์
 พันธุ์ปลาเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ชาวบ้านได้ปลาเป็นอาหารเพิ่มมากขึ้น เมื่อพบปลาในเขตอนุรักษ์ใน
 ปริมาณที่มาก ก็มีความดีใจที่พวกเราก็สามารถจะอนุรักษ์ปลาได้เหมือนกับที่อื่นๆ และจะดำเนิน
 การเช่นนี้ต่อไป"

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการศึกษา

1. นิเวศแหล่งน้ำ

1.1 สภาพแหล่งน้ำ

ลำน้ำว่าก้าเกิดในพื้นที่ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ ไหลลงทางทิศใต้ของอำเภอบ่อเกลือ เข้าสู่อำเภอสันติสุข อำเภอมะจรรย์และไหลไปรวมกับแม่น้ำน่านในเขตอำเภовеียงสา ลำน้ำว่าไหลผ่านภูมิประเทศที่เป็นป่า ภูเขา เป็นส่วนใหญ่ ลำน้ำว่าจึงเกิด แก่ง หาดวังตามธรรมชาติ ลักษณะต่างๆมากมาย ประกอบกับไม่ค่อยมีการตั้งถิ่นฐานของประชาชนตามลำน้ำจึงทำให้ลำน้ำว่ายังคงความงามตามธรรมชาติ และแต่ละแห่งของลำน้ำชาวบ้านได้ตั้งชื่อไว้เรียกขานเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำแหล่งที่ตั้งของวัง หาดและแก่งต่างๆ ความลึกของวังลึกมากที่สุดประมาณ 6 เมตร ณ วังบุงส้มป่อย รองลงมาได้แก่วังโปงโต้ม วังหาดผาเต วังเวินห้วยถ้ำ วังเวินแก่งเสือ มีความลึกประมาณ 5 เมตร นอกจากวังน้ำในลำน้ำว่าจะมีความลึกมากแล้ว ยังมีประวัติความลึกกลับให้ชาวบ้านได้เล่าขานสืบทอดกันมาอีกด้วย เช่น วังรูผีเงือก ม่อนขี้ช้างน้ำ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างน้ำและพญานาค

สองข้างลำน้ำว่าประกอบไปด้วย ป่าไม้ พืชบก เช่น ไม้เต็ง รัง ต้นไทร ต้นเตื่อ ต้นหว้า ที่เชื่อมต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำ เช่นเป็นอาหารของปลาบางชนิด เป็นอาหารของนก พืชริมน้ำและพืชที่พบในแหล่งน้ำว่า ได้แก่ ต้นไคร้ ผักกูด ผักกุ่ม ผักหนาม ต้นแขม ต้นอ้อ เต่า ไก่ อ่องลอน แหน ตะไคร้หัว ฟิชเหล่านี้เป็นอาหารของปลาและสัตว์น้ำที่กินพืช และพืชบางชนิดยังเป็นอาหารของคนในชุมชนได้อีกด้วย

1.2 ปลาท้องถิ่น

ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว่ามีหลายชนิด ที่สำคัญได้แก่ ปลาแค้ ปลาคัง ปลาหึ่ง ปลาบอก(สร้อยขาว) ปลาม่อม(ม่อน) ปลาเพี้ย(กา) ปลาปุง(พลวง) ปลาสะป้าก(ตะเพียนขาว) ปลามุด(อีตุด) ปลาฮิม(ชีวจินข้างควาย) ปลาผา(ตะพานน้ำ) ปลาตาบลาว ซึ่งชาวบ้านนิยมนำมาประกอบเป็นอาหารประจำวันของครอบครัว และปลาดังกล่าวยังเป็นที่ต้องการของชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่ ปลาเหล่านี้สามารถนำมาประกอบอาหารพื้นเมืองได้หลายชนิด เช่น ต้มยำ แกง ลาบ ปิ้ง ท่อหมก หลาม น้ำพริก ปลาส้ม ขี้ปลาปัก นอกจากนี้ยังมีปลาหมออารีซึ่งเป็นปลาท้องถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญนั้นคือ มีการสำรวจพบปลาหมออารีแห่งเดียวในลำน้ำว่าเท่านั้นในประเทศไทย ทั้งๆที่

ในอดีตเคยสำรวจพบลำน้ำตามภาคต่างๆของประเทศไทย ปลาท้องถิ่นเหล่านี้ได้มีปริมาณที่ลดลงตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่รับเอาวัฒนธรรมทางตะวันตกและกระแสการบริโภควัตถุนิยมแล้วเปลี่ยนวิธีการจับปลาด้วยเครื่องมือของท้องถิ่นหรือเครื่องมือกล มาเป็นเครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรง เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต สารเคมี กันเพิ่มมากขึ้น

2. นิเวศชุมชน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว่าพื้นที่ตำบลน้ำพางแบ่งระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ระยะ

2.1 ระยะที่ 1 ช่วงปลาชุกชุม ระยะก่อนปี พ.ศ. 2520 ในระยะนี้การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานของสังคม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านมีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตประจำวันสูง เช่น พึ่งพาต้นอุบโภาค บริโภค ยารักษาโรค การประกอบอาชีพ ขณะเดียวกันธรรมชาติก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านสูงเช่นกัน เช่น ความเคารพ ศรัทธาต่อเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าที่ ผีโป่ง ผีเสื้อน้ำ โดยมีหมอผี เจ้าพิธีกรรมในท้องถิ่นเป็นสื่อกลางในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆเหล่านั้น วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นไปแบบพออยู่พอกิน มีการพึ่งพาอาศัยกันสูง สังคมส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน

2.2 ระยะที่ 2 ระยะการเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตว์น้ำลดลง อยู่ในช่วง ปี พ.ศ. 2520 - 2539 ในระยะเวลานี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เช่น การสร้างถนนลาดยาง สะพานคอนกรีต น้ำประปา ไฟฟ้า การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เช่น การเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม การอพยพแรงงานไปต่างจังหวัดของกลุ่มวัยแรงงาน การสนับสนุนเงินทุนการดำเนินงานของกองทุนทางราชการหลายหน่วยงาน และการเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม เช่นการไม่สืบทอดพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นของคนรุ่นใหม่ การยึดเงินตราเป็นสิ่งสำคัญกว่าระบบคุณค่าทางสังคมหรือทุนทางสังคมแบบดั้งเดิม มีการทำลายธรรมชาติด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และด้วยความจงใจของชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น มีการนำเอาเครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรงมาใช้ในพื้นที่ เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต หน้ากากดำน้ำ แหลมยิงปลา แทนอุปกรณ์จับปลาวิถีกลของท้องถิ่น ประกอบกับมีการก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์ในปี พ.ศ.2517 ที่ขัดขวางนิเวศของปลาบางชนิด และจำนวนประชาชนเพิ่มมากขึ้นมีการบริโภคสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย จึงทำให้ปริมาณปลาในลำน้ำว่ามีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว บางหมู่บ้านได้เริ่มการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเพื่อแก้ไขปัญหา แต่ไม่ผ่านกระบวนการทางสังคม และวิธีการจัดการไม่ดี

พอ เช่นมีการประมูลการจับปลา(ด้วยวิธีการระเบิด)ในเขตอนุรักษ์ปลาของแต่ละหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี จึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

2.3 ระยะที่ 3 ระยะการฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ชุมชนได้เรียนรู้ผลกระทบจากกระแสตุนิยม การรับเอาวัฒนธรรมทางตะวันตก ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคม เช่น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร และปัญหาการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำ นอกจากนี้ชุมชนยังได้เรียนรู้การไม่ประสบความสำเร็จของกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนได้ให้ความสำคัญของวิถีชีวิตของท้องถิ่นแบบเดิมๆ จึงได้พยายามฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติของท้องถิ่นเช่น ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างจริงจังเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นกลับมา มีความอุดมสมบูรณ์เอื้อให้กับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นปกติ คณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านได้ไปศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาก่อน แล้วนำกระบวนการที่ได้และจากประสบการณ์เดิม มาพัฒนาใช้ในการจัดการทรัพยากรสัตว์ของชุมชน จนทำให้การฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

แต่การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำก็ยังพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอยู่ เช่น มีการระเบิดปลานอกเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน และมีการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์ในเวลากลางคืนด้วยเครื่องมือกล เช่น การดำยิง ซึ่งเป็นโจทย์ที่ทางคณะวิจัยได้นำมาให้ชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนารูปแบบ กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับสภาพปัญหาและเอื้อต่อวิถีชีวิตของท้องถิ่น สามารถฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ในลำดับต่อไป

3. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้าตำบลน้ำพาง

กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้าตำบลน้ำพาง ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะเริ่มต้นเป็นการใช้อำนาจของผู้นำชุมชนในการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่มีก่อให้เกิดความล้มเหลวตามมา ต่อมาได้ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถจะฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำได้ส่งผลให้ชุมชนขาดแคลนปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติในปี พ.ศ. 2535 จำเป็นต้องอาศัยแหล่งอาหารจากร้านค้าและรถเร่ขายอาหารแทน เป็นเหตุให้นำไปสู่การร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำกับหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำมาก่อน ได้แก่บ้านหาดผาชน กิ่งอำเภอภูเพียง และบ้านดอนแก้ว อำเภอท่าวังผา และชุมชนได้นำเอาความรู้ใหม่ผสมผสานกับประสบการณ์ของชุมชนเดิม มาพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาชุมชนจึงพบว่าผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำประสบความสำเร็จมากกว่าเดิม แต่สภาพโดยรวมแล้วยังพบว่ามีการทำลายปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงในแหล่งน้ำว่าโดยเฉพาะในพื้นที่รอยต่อระหว่างหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ปลอดการอนุรักษ์ จึงนำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในช่วงการดำเนินงานวิจัย อันเป็นต่อยอดของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากรูปแบบเดิม เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ และเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะข้างหน้า กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้าว้าตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันพอสรุปได้ดังนี้

4. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้าว้า

รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้าว้า มี 6 ประการได้แก่

4.1 ด้านการจัดสรรแหล่งน้ำ ชุมชนได้แบ่งพื้นที่แหล่งน้ำออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่ 1 เป็นพื้นที่เขตอนุรักษ์เพื่อใช้เป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิด ส่วนที่ 2 เป็นพื้นที่ใช้จับสัตว์น้ำของชาวบ้านเพื่อนำมาเป็นอาหารประจำวัน โดยที่ทางชุมชนได้มีการพัฒนาการจัดสรรพื้นที่แหล่งน้ำตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันดังนี้ เป็น 4 ระยะได้แก่ ระยะที่ 1 การกำหนดเฉพาะเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในบ้านน้ำพระทัยและบ้านน้ำปี การกำหนดเฉพาะเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำในบ้านน้ำว่า ระยะที่ 2 มีการขยายระยะทางเขตอนุรักษ์หรือเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำออกไปจากเดิม แต่ละหมู่บ้านยังคงมีเขตอนุรักษ์หรือเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำเพียงประการเดียว ระยะที่ 3 มีการกำหนดทั้งเขต

อนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำครบทั้งสองประการในแต่ละหมู่บ้าน **ระยะที่4(ปัจจุบันนี้)** ได้มีการขยายเขตอนุรักษ์ออกไปจากระยะทางเดิมและขยายเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านออกไปให้มีอาณาเขตจรดกันตลอดลำน้ำ สัดส่วนของพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำต่อพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว้า เท่ากับ 1: 3.4 นั่นคือชุมชนลำน้ำว้าได้กำหนดพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดเพื่อกันไว้เป็นแหล่งอาศัยและแหล่งแพร่พันธุ์ของพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ คิดเป็นระยะทางรวมประมาณ 2700 เมตร(ร้อยละ25.0) และกำหนดให้เป็นพื้นที่ที่สามารถจับสัตว์น้ำในการนำมาเป็นอาหารประจำวันได้ คิดเป็นระยะทางรวมประมาณ 9,300 เมตร(ร้อยละ 75.0)

4.2 ด้านมาตรการทางสังคมหรือระเบียบสังคม การกำหนดมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชุมชนได้มีการพัฒนามาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ชุมชนกำหนดมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับในอัตราตัวละ 500 บาท ส่วนพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ ห้ามจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เช่นระเบิด ไฟฟ้า สารเคมี ให้จับปลาได้เฉพาะเครื่องมือกลหรือเครื่องของท้องถิ่นที่จับสัตว์น้ำในปริมาณที่ไม่มากเกินไปนั้น ถ้าฝ่าฝืนมีโทษปรับครั้งละ 1,000 - 3,000 บาท ต่อมาปรับปรุงเป็นโทษปรับเป็น 3,000-5,000 บาท และในที่สุดชุมชนได้ปรับปรุงให้มีโทษปรับ 5,000 บาทในอัตราเดียวเหมือนกันทุกหมู่บ้าน และถ้าเป็นการใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำนอกจากจะถูกกรรมการหมู่บ้านปรับในอัตราตัวละ 500 บาทแล้วยังจะต้องเสียค่าปรับเพิ่มอีก 5,000 บาท

4.3 ด้านศาสนาและพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละชุมชน เนื่องจากว่าด้านศาสนา พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นยังมีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของประชาชนในตำบลน้ำพางสูง ชุมชนจึงได้นำเอาพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำ(วังปลา) การสร้างหอเจ้าที่รักษาวังปลา การทำพิธีสาปแช่งผู้ที่ลักลอบจับปลาหรือผู้ที่จับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง และการปิดตุงยันต์กันระเบิด มาใช้ในกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

4.4 กลุ่ม องค์กร ในการรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นหน้าที่ของชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านทุกๆหมู่บ้าน จึงมีคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระดับหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านเดิมและคัดเลือกกรรมการจากแกนนำอื่นๆในหมู่บ้าน เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ผู้เฒ่าผู้แก่ เพิ่มเติม นอกจากนี้

ยังมีคณะกรรมการระดับตำบล ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านและตัวแทนของกลุ่มองค์กรที่สำคัญในชุมชน และเรียกตัวเองว่า “ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง” เพื่อทำหน้าที่ในการประสานการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถจะจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทุกๆ แหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.5 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา การเทศนาของพระสงฆ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยคณะสงฆ์จากอำเภอแม่จริมและเครือข่ายจากจังหวัดน่านในการพบปะชาวบ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพางโอกาสต่างๆ และการเข้าค่ายเยาวชน “น้ำใส ปลาสวย ด้วยมือเรา” ที่มุ่งเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่และเยาวชนสามารถจะสานต่อกิจกรรมดังกล่าวต่อไปอย่างต่อเนื่อง

4.6 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ได้มีประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังประชาสัมพันธ์ไปยังหมู่บ้านเครือข่ายนอกพื้นที่อำเภอแม่จริมโดยชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการประสานงาน และมีการประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อทางพระสงฆ์ที่มีการไปพบปะประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่นับว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน

จะสังเกตเห็นว่าชุมชนได้เน้นรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำนํ้าว่า ตำบลน้ำพาง โดยได้นำเอาภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น การนำเอาวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ ศาสนามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และอาศัยลักษณะชุมชนตำบลน้ำพางที่เป็นสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์แบบลักษณะเครือญาติมาช่วยเสริมการดำเนินงานและการขยายเครือข่ายการดำเนินงานจึงทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง และเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ช่วยเอื้อให้กับชุมชนในการเรียนรู้ให้ทันต่อสภาพปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตข้างหน้า

5. ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำนํ้าว่า

ผลจากการร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำนํ้าว่า โดยกระบวนการนำเอาปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่มาเรียนรู้ร่วมกัน และหาทางออกของปัญหาด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมจัดการ ทำให้เกิดผลดังต่อไปนี้

5.1 ผลต่อการฟื้นฟูระบบนิเวศแหล่งน้ำ จากความหลากหลายทางธรรมชาติในแหล่งน้ำที่ยังไม่ถูกรบกวนจากชาวบ้านมากนัก อันประกอบไปด้วย ปาริมน้ำ พืชน้ำ พืชริมน้ำ พืชในน้ำ สัตว์บก สัตว์ริมน้ำ สัตว์น้ำ ประกอบกับทางชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหลายๆชุมชน จึงทำให้คุณภาพน้ำของลำน้ำว้ายังอยู่ในระดับประเภท 2 ซึ่งถือว่าคุณภาพน้ำอยู่ในระดับที่ดี สามารถนำมาใช้ในการบริโภคหรือเลี้ยงสัตว์น้ำได้ จากผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำในเดือนพฤษภาคม 2544 ณ วัดปลาน้ำขาว วัดปลาน้ำปู้ และวัดปลาน้ำห้วยทรายมูล มีค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (Dissolved Oxygen) 6.8, 6.2 และ 6.4 มิลลิกรัม/ลิตร ตามลำดับ และปริมาณค่าออกซิเจนละลายในน้ำที่ตรวจในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 7.5 และ 7.3 มิลลิกรัม/ลิตร ณ จุดวัดปลาน้ำขาว และวัดปลาน้ำปู้ ตามลำดับ

5.2 ด้านอาหาร จากปริมาณปลาในแหล่งน้ำที่เพิ่มขึ้น ชุมชนจึงสามารถจับปลาเป็นอาหารประจำวันเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทำให้ประหยัดรายจ่ายของครอบครัว บางครอบครัวที่หาปลาชานานก็สามารถจำหน่ายปลาที่เหลือจากการบริโภคประจำวันได้อีกทางหนึ่ง จากการสำรวจการบริโภคปลาของชุมชนลำน้ำว้าพบว่าครัวเรือนบริโภคปลาและสัตว์น้ำจากลำน้ำว้าเฉลี่ย 380 กิโลกรัมต่อเดือน คิดเป็นเงิน 22,800 บาทต่อเดือน เพิ่มขึ้นเป็น 565 กิโลกรัมต่อเดือนคิดเป็นเงิน 33,900 บาท

5.3 ผลต่อสังคม ความสัมพันธ์ของชุมชน พบว่าความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านมีลักษณะที่ดี คนในชุมชน ได้ร่วมมือกันในการจัดการปัญหาทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล นอกจากจะสามารถร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว้ายังขยายผลการดำเนินงานไปสู่หมู่บ้านอื่นๆในตำบลน้ำพางได้ครบทุกหมู่บ้าน เกิดเครือข่ายความร่วมมือในภาพรวมของตำบลน้ำพาง ดังที่เกิดกลุ่มการอนุรักษ์ปลาในพื้นที่ตำบลน้ำพางและเรียกกลุ่มดังกล่าวว่า “ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง”

5.4 ชุมชนเกิดความภูมิใจและมีสถานที่แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ความสำเร็จจากการดำเนินงานการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหรือที่เรียกว่า “วังปลา” ของชุมชน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจให้กับชุมชนที่มีฝูงปลาและสัตว์น้ำจำนวนมากในวังปลาใกล้เคียงกับสภาพในอดีต และวังปลาดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนหย่อนใจได้

6. ปัจจัยที่เสริมในการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ท้องถิ่นของตำบลน้ำพาง

ปัจจัยที่เสริมให้เกิดการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง ทั้งในพื้นที่ศึกษา 4 หมู่บ้าน และยังขยายแนวคิดและการดำเนินงานไปยังหมู่บ้านลำน้ำอื่นๆในตำบลน้ำพางให้เป็นเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง ดังต่อไปนี้

6.1 กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในจังหวัดน่าน กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่จังหวัดน่านมีประมาณ 85 กลุ่ม(ทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน,2540:31) และในพื้นที่อำเภอแม่อ้อก็มีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำหลายหมู่บ้านรวมถึงพื้นที่ตำบลน้ำพางด้วย จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพางขึ้น

6.2 การมีแหล่งน้ำธรรมชาติและการประสบปัญหาการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงในแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ละหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพางจะตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ และมีพรวนปลาจากนอกพื้นที่ บางครั้งมีพรวนปลาในพื้นที่ร่วมด้วย มาทำการจับปลาในแหล่งน้ำด้วยการใช้ระเบิด และไฟฟ้า ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว และชุมชนได้แสวงหาแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมาตั้งแต่อดีต จึงมีประสบการณ์ในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมาก่อน และได้มีโอกาสนในการร่วมกันพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากรูปแบบเดิมในระยะการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมา จึงเป็นปัจจัยทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มแกนนำอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหมู่บ้านต่างๆได้เร็วขึ้น เพื่อไปแก้ไขปัญหการทำลายปลาและพันธุ์สัตว์น้ำอื่นๆในแหล่งน้ำธรรมชาติในภาพรวมของตำบลน้ำพางที่ชุมชนกำลังประสบอยู่

6.3 ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ในสังคมชนบทภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญในการชักนำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ เพราะผู้นำในสังคมชนบทคือผู้ที่รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรและวิธีการในการพัฒนา เป็นผู้ดูแลรักษาความยุติธรรม ความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน แต่ผู้นำดังกล่าวต้องเป็นผู้นำที่มาจากความยินยอมพร้อมใจของชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่ใช่ผู้นำที่ได้มาแบบ “พวกมากลากไป” หรือ “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” และผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทุกคนไม่มีประวัติการทำลายปลาด้วยระเบิด ไฟฟ้า สารเคมี จึงเป็นที่ยอมรับและให้ความร่วมมือของชาวบ้านในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพาง

6.4 วัฒนธรรมของท้องถิ่น ตำบลน้ำพางเป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางเข้า-ออกเพียงเส้นทางเดียว จึงไม่ค่อยมีการติดต่อกับคนต่างพื้นที่ ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก และสภาพพื้นที่ได้บังคับให้ชาวบ้านมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ มีอาชีพที่คล้ายกัน ภาษาพูดที่เหมือนกัน และวัฒนธรรมของท้องถิ่นก็เป็นสิ่งที่หล่อหลอมคนในตำบลน้ำพางให้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นเสมือนเป็นเครือญาติเดียวกัน เช่นการร่วมประเพณีสักการะพระธาตุคำปั่ว จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ตำบลน้ำพางมาร่วมสรงน้ำและสักการะองค์พระธาตุในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี พิธีขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เจ้าภาพก็จะเชิญแขกในหลายๆหมู่บ้านมาร่วมเป็นเกียรติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ การเกื้อกูลของชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านที่ดีด้วย เช่น ในการจัดงานสืบชะตาแม่น้ำว่า กลุ่มแม่บ้านจากบ้านน้ำพระทัยก็จะมาช่วยกลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำว่าจัดเตรียมอาหารกลางวันเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน พอบ้านน้ำพระทัยจัดงานสืบชะตาแม่น้ำบ้าง กลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำว่าก็ไปช่วยกลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำพระทัยเป็นการตอบแทน ความสัมพันธ์ยังพบในกลุ่มผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านอีกด้วย เช่น การไปมาหาสู่กันของผู้นำชุมชนของบางหมู่บ้านเป็นประจำ มีอะไรก็ปรึกษาหารือกันทั้งอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านกำนันในตำบลน้ำพางจะมีแผนการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน ลักษณะการประชุมจะหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพครบ 10 หมู่บ้านในแต่ละปี

6.5 ภาวะทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ตำบลน้ำพางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 95 และชาวบ้านมีรายได้ต่อปีเฉลี่ยคนละ 5,000-6,000 บาทต่อปีเท่านั้น ถือว่าเป็นรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ ประกอบกับชาวบ้านได้รับผลกระทบของภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี 2540 ที่ผ่านมา ชาวบ้านต้องพึ่งพาธรรมชาติมากยิ่งขึ้น เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์น้ำ จึงเป็นแรงเสริมอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านกลับมาให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างจริงจัง เพื่อที่ชาวบ้านจะได้พึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติในการดำรงชีพเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว

6.6 การพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพ ชาวบ้านในตำบลน้ำพางมีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพมาตั้งแต่อดีต ทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำ เมื่อปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงจึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน ดังนั้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนเป็นแนวฟื้นฟูสัตว์น้ำให้กลับมาขยายพันธุ์ในแหล่งน้ำและชุมชนสามารถจะพึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นอาหารในชีวิตประจำวันเหมือนอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา

อภิปรายผล

1. การเปลี่ยนแปลงของพันธุ์สัตว์น้ำตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในพื้นที่ตำบลน้ำพาง มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์สัตว์น้ำ 3 ระยะ 1.) ยุคปลาชุกชุม ช่วงระยะเวลาก่อนปี พ.ศ. 2520 2.) ระยะปลาลดลง ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2520 - 2539 3.) ยุคปลาฟื้นฟู ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา สาเหตุการเปลี่ยนแปลงปลาสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตว์น้ำของบ้านหาดผาชน แต่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตำบลน้ำพางเกิดขึ้นช้ากว่าพื้นที่บ้านหาดผาชน ประมาณ 20 ปี และสาเหตุของการลดลงของปลาทั้งสองแห่งมีสาเหตุคล้ายๆกัน ได้แก่ การระเบิดปลา การซื้อตปลา ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ การลากขายยวน ดังการศึกษาของสุภาพ สิริบรรสพ (2540: 58-75)

2. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำ ชุมชนลำน้าว้าตำบลน้ำพางมีรูปแบบการอนุรักษ์ที่คล้ายกับบ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจังกิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน (พิเชษฐ์ หนองช้าง ,2544: 133-134) ที่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปใช้ระยะเวลานานถึง 20 ปี มีการประยุกต์เอาภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ในการอนุรักษ์ฯ เช่นการสืบชะตาวังปลา การสร้างหอเจ้าที่ การประกอบพิธีกรรมสาปแช่งผู้ที่ลักลอบจับปลาในวังปลาหรือจับปลาผิดวิธี การปิดทุ่งยันต์กันระเบิด ซึ่งชุมชนมีฐานของความเชื่อในสิ่งเหล่านี้มาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันนี้จึงสามารถประยุกต์เข้ากับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ และอาจจะไม่สามารถใช้กับพื้นที่อื่นๆได้ถ้าหากว่าชุมชนมีฐานความเชื่อที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งวิธีการดังกล่าวของชุมชนนอกจากจะเป็นการระดมความร่วมมือจากชุมชนในการดำเนินงานแล้ว ยังเป็นการป้องกันหรือป้องปรามการลักลอบระเบิดปลา การซื้อตปลาของกลุ่มพรานปลาบางกลุ่มบางคน ถ้าหากว่าพรานปลายังมีพฤติกรรมเหล่านี้อยู่และทางชุมชนมุ่งแต่จะจับเพียงประการเดียวและใช้มาตรการทางสังคมบังคับโทษปรับ 5,000 บาทหรือส่งดำเนินคดีความตามกฎหมาย อาจจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชุมชนที่เป็นเครือญาติสูง หรือส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆไม่ทางตรงก็ทางอ้อมได้ ซึ่งชุมชนมีวิธีการจัดการ หลักการจัดการ รูปแบบการจัดการ และกระบวนการจัดการที่เหมาะสมพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1 วิธีการจัดการ ประกอบด้วย 4 ลักษณะ 1.)การจัดการเชิงโครงสร้าง เช่นเมืองศิกรชุมชนหรือกลุ่มผู้รับผิดชอบ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน-ชุมชน ,ชุมชน-ท้องถิ่น,ชุมชน-รัฐ , ชุมชน-ท้องถิ่น-รัฐ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งจะสามารถบริหารจัดการปัญหาต่างๆในชุมชนได้ 2.) การจัดการทางสังคม เช่น การสร้างกฎระเบียบของชุมชน การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา ความเชื่อ มาใช้ในการอนุรักษ์ฯ การ

จัดการความขัดแย้งในระดับชุมชน การจัดการกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกของคนในชุมชน การประชาสัมพันธ์ 3.) การจัดการแหล่งน้ำ เช่น การแบ่งเขตน้ำหน้า การจัดการสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นการกำหนดการใช้ทรัพยากรและการฟื้นฟูทรัพยากร โดยกำหนดใช้ทั้งบุคคลภายในและภายนอกชุมชนได้ 4.) การจัดการผลประโยชน์ เช่น การท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ การจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ การจำหน่ายอาหารปลา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน และกำหนดการใช้ทรัพยากรเพื่อการรักษากระบวนการผลิตของทรัพยากรให้ชุมชนได้ตลอดไป

2.2 รูปแบบการจัดการ ชุมชนมีรูปแบบการจัดการมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งชุมชนได้เริ่มเรียนรู้การจัดการกับปัญหาดังแต่ ปี พ.ศ. 2522 รวมประสบการณ์ของชุมชนเป็นระยะเวลา 20 กว่าปี รวมกับประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาก่อน แล้วนำมาผสมผสานกันในการดำเนินงานให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหา สภาพสังคม เช่น การกำหนดระเบียบสังคม การประยุกต์ใช้ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นและศาสนา การบริหารในลักษณะองค์การ

2.3 หลักการจัดการ ชุมชนมีหลักการในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยอาศัยหลักการอยู่ 4 ประการ 1.) การใช้จารีตหรือสิทธิตามจารีต ให้เกิดการยอมรับสิทธิดังกล่าว 2.) คำนึงถึงความยั่งยืนและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ 3.) คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันและความเป็นธรรมในสังคม 4.) การมีส่วนร่วมของสมาชิก กลุ่มองค์กร ในชุมชน

2.4 กระบวนการจัดการ มีการใช้กระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหลากหลายประการ เช่น การระดมความคิดเห็น การสนทนาปรึกษาหารือ การศึกษาดูงาน การประชุม การตัดสินใจใช้หลักประชาธิปไตย การสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย จนเกิดการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนตำบลน้ำพาง ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

จากผลการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำนํ้าว่าตำบลน้ำพางอำเภอแม่จรม จังหวัดน่าน ที่ชุมชนได้แสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม และประสบการณ์จากชุมชนอื่นๆ ด้วยการประยุกต์เอาศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้หลักประชาธิปไตยและการมอบหมายภาระหน้าที่ ทำให้ปลาท้องถิ่นสามารถเพิ่มปริมาณมากขึ้นแล้วชุมชนสามารถจับปลาได้ในปริมาณที่มากขึ้น นั้นหมายถึงการประหยัดค่าใช้จ่ายของครอบครัวลง เมื่อเวลาผ่านไปปริมาณเพิ่มมากขึ้นความสมบูรณ์ของนิเวศแหล่งน้ำก็ดีขึ้นไปด้วย ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จดังกล่าวนั้นเป็นผลมาจากพลังความร่วมมือสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ชุมชนเกิดความมั่นใจในวิถีชีวิตเดิมที่จะยังคงดำเนินต่อไปอีกต่อไปตราบไต่ที่ยังมีวังปลา

อยู่เคียงคู่กับชุมชน สิ่งที่มีคุณค่าของงานวิจัยครั้งนี้มากที่สุดก็คือชุมชนได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างใหญ่หลวง และชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการจัดการกับปัญหา ดังจะเห็นได้จากชุมชนมีแผนที่จะร่วมกันจัดการป่าเพื่อชุมชนในภาวะที่ทางราชการจะเตรียมประกาศป่าในพื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นเขตอุทยานแห่งชาติแม่จรมทับพื้นที่ทำกินของชุมชนเดิม โดยที่ชุมชนสามารถจะฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เอาไว้ ขณะเดียวกันชุมชนก็สามารถจะพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่แยกเอาผืนป่าออกจากชุมชน ชุมชนได้ให้ทรรศนะว่า "ชุมชนมีความรัก ความหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ไม่น้อยกว่าภาครัฐ และยังดูแลได้ดีกว่าภาครัฐอีกด้วย" เป็นสิ่งที่น่ารับฟังและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่อไป ว่าภายใต้กฎหมายอุทยานแห่งชาติและในยุคแห่งการเรียนรู้ของชุมชน ชาวบ้าน - ทรัพยากรป่าไม้ - เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จะอยู่ด้วยกันอย่างสมดุลได้อย่างไร อันจะนำไปสู่ชุมชนสันติสุขได้ในที่สุด

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. พฤติกรรมการระเบิดปลาของพรานปลาแล้วไม่ได้รับความผิดใดๆ ยังคงเหลืออยู่ในหมู่บ้าน ฉะนั้นยังพบมีการลักลอบระเบิดปลา การใช้ไฟฟ้าช็อตปลาในบริเวณแหล่งน้ำที่อยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านออกไป

2. พื้นที่ของลำน้ำมีระยะทางที่ยาวไกลมากเมื่อเทียบกับจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ริมน้ำ จึงยากที่จะดูแลพันธุ์สัตว์น้ำไม่ให้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงอย่างจริงจัง ชาวบ้านมีการกำหนดเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านระยะทางประมาณ 2 - 3 กิโลเมตรจากเขตที่ตั้งของหมู่บ้านเท่านั้น ถ้าห่างไกลกว่านี้ชาวบ้านยังไม่มีความตั้งใจให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

3. การดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้รับการคัดค้านจากกลุ่มพรานปลาบางคนที่มีพฤติกรรมจับปลาด้วยระเบิดในการขยายเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านออกไปจากเขตเดิม เพราะพรานปลาดังกล่าวจะให้พื้นที่ปลอดเขตอนุรักษ์และเขตสงวนระหว่างเขตรอยต่อของแต่ละหมู่บ้าน แล้วจะได้ลักลอบระเบิดปลาแล้วไม่ได้รับความผิดเหมือนอย่างเช่นเดิม แต่ในที่สุดสังคมก็ยังคงผลักดันให้มีการขยายแนวเขตออกไปจากเดิม แต่ต้องอาศัยระยะเวลาและกระบวนการทางสังคมในการดำเนินงาน

4. ความนิยมการบริโภคปลาท้องถิ่นของคนทั้งในอำเภอแม่จรมและต่างอำเภอ โดยเฉพาะปลาแค้ ปลาคัง ปลาฮิม ปลาดาบขาว ฯลฯ จึงเป็นเหตุจูงใจให้กลุ่มพรานปลาล่าปลาเหล่านี้มาก โดยไม่คำนึงถึงวิธีการที่ใช้ในการจับปลาเพียงเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนเท่านั้น

5. ปลาหมออารีร์เป็นปลาท้องถิ่นที่หายากอีกชนิดหนึ่งที่มีการสำรวจพบในลำน้ำว่าเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และมีพ่อค้าจากต่างจังหวัดได้เข้ามาจับซื้อปลาหมออารีร์จากพรานปลาในหมู่บ้านเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับผู้ที่นิยมเลี้ยงปลาตู้ในต่างจังหวัด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

1. ควรนำรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ได้จากการดำเนินงานในหมู่บ้านลำน้ำว่า ไปใช้ให้เต็มรูปแบบในหมู่บ้านเครือข่ายลำน้ำอื่นๆในตำบลน้ำพาง ที่ดำเนินกิจกรรมเพียงบางส่วนเท่านั้น
2. ควรศึกษาและพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ถ้าหากว่าทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะป่าไม้บริเวณต้นกำเนิดแหล่งน้ำสายต่างๆในพื้นที่ตำบลน้ำพาง อาจส่งผลต่อการลดลงของปริมาณน้ำในลำน้ำและส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในอนาคตข้างหน้าได้
3. ควรหารูปแบบการใช้สารชีวภาพในการเกษตรกรรมบริเวณสองข้างลำน้ำว่า ทดแทนการใช้สารเคมีที่พบอยู่ในขณะนี้และมีแนวโน้มที่จะมีอัตราการใช้เพิ่มมากขึ้น
4. ควรส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนนอกเหนือจากด้านอาหาร ควรนำเอาสิ่งที่มีคุณค่าของตำบลน้ำพางและทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว่า เช่น การมีสภาพลำน้ำที่เป็นธรรมชาติ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาหมออารีร์ ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เป็นชนบทและมีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ผนวกเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลน้ำพาง เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าและรู้สึกภูมิใจในคุณค่าที่มีอยู่เพิ่มมากขึ้น และเป็นการเสริมรายได้ของประชาชนอันเป็นกลวิธีหนึ่งที่จะช่วยลดการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติลงได้
5. ควรหารูปแบบการเชื่อมเครือข่ายอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์แหล่งน้ำกับพื้นที่ 4 อำเภอได้แก่ อำเภอบ่อเกลือ อำเภอสันติสุข อำเภอแม่จรม และอำเภอเวียงสา ซึ่งเป็นพื้นที่แหล่งกำเนิดลำน้ำว่า ทางผ่านและจุดสิ้นสุดตามลำดับ เพื่อให้มีการอนุรักษ์สภาพลำน้ำว่าให้มีความสวยงาม มีความสะอาดและคงสภาพธรรมชาติตลอดลำน้ำให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

ข้อสังเกตที่เป็นปัญหาหรืออาจจะเป็นปัญหาต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม

1. มีหญ้าไมยราบยักษ์ที่เกิดขึ้นในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมาตามริมลำน้ำว่าและมีแนวโน้มจะขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว อาจจะกลายเป็นพืชหลักแทนที่ต้นไคร้ที่เป็นพืชท้องถิ่นเดิม และอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำได้ เช่น ต้นไมยราบยักษ์ไม่สามารถจะเป็นอาหารหรือประโยชน์ใดๆต่อ ปลา สัตว์น้ำ สัตว์บก หรือคนทั้งทางตรงหรือทางอ้อมได้ ถ้าหากว่าปล่อยให้มีการขยาย

พันธุ์เป็นจำนวนมาก อาจกีดขวางทางเดินของน้ำ ลำน้ำอาจตื้นเขินหรือเปลี่ยนทิศทางเดินของน้ำได้ จึงควรจะมีการกำจัดต้นไมยราบยักษ์ให้เหลือน้อยหรือหมดไป

2. การทำไร้ ไถไร่ที่อยู่ริมน้ำว่าพอถึงช่วงฤดูฝน น้ำฝนจะกัดเซาะดินไหลลงในลำน้ำว่า ก่อให้เกิดการตื้นเขินของลำน้ำ และดินดังกล่าวจะไปอุดรูตามธรรมชาติในแหล่งน้ำซึ่งรูดังกล่าวนี้เป็นที่อยู่อาศัยของปลา มุก ปลาคลัง ปลาแค้ อาจส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตของปลาเหล่านี้หรือปลาดังกล่าว อาจจะตายได้ ดังนั้นจึงควรมีการทบทวนการถือครองที่ดินริมน้ำ และการประกอบอาชีพริมน้ำว่า

3. การนำเอามาตรการทางสังคมที่คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมาแล้วนำมาบังคับใช้กันเองภายในชุมชน ถ้าหากว่าไม่มีการศึกษาการใช้มาตรการดังกล่าวอย่างรอบคอบ และมาตรการทางสังคมไม่มีความยืดหยุ่น หรือไม่กำหนดระยะเวลาในการประกาศใช้อย่างพอเหมาะแล้วอาจจะกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ เนื่องจากลักษณะชุมชนเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติสูง ถ้ามาตรการดังกล่าวเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งในระดับเครือญาติหรือระดับสกุลชาติแล้วจะทำให้ปัญหานั้นลุกลามใหญ่โต และอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานด้านอื่นๆ ได้ แต่ในทางกลับกันการนำเอามาตรการทางสังคมมาใช้ในสังคมที่มีลักษณะเครือญาติค่อนข้างสูง อาจจะทำให้เกิดความเกรงใจ ความลำบากใจในการปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรการของสังคม ถ้าหากว่าไม่มีการบังคับใช้มาตรการทางสังคมที่เด็ดขาดแล้วโดยเฉพาะการบังคับใช้ในกลุ่มเครือญาติของผู้นำหมู่บ้านเอง จะทำให้เกิดการต่อต้านหรือความไม่ร่วมมือของชาวบ้านในการดำเนินงานได้ ดังนั้นและทั้งนี้การป้องกันปัญหาดังกล่าวที่จะเกิดขึ้นทางชุมชนคงต้องเรียนรู้การนำเอามาตรการทางสังคมมาบังคับใช้ ถ้าหากว่าเกิดปัญหาขึ้นในท้องถิ่นทางคณะกรรมการชมรมฯ และกลุ่มผู้นำชุมชนคงต้องเรียนรู้ทางออกของปัญหาร่วมกับชาวบ้าน มีการปรับปรุงมาตรการทางสังคมให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

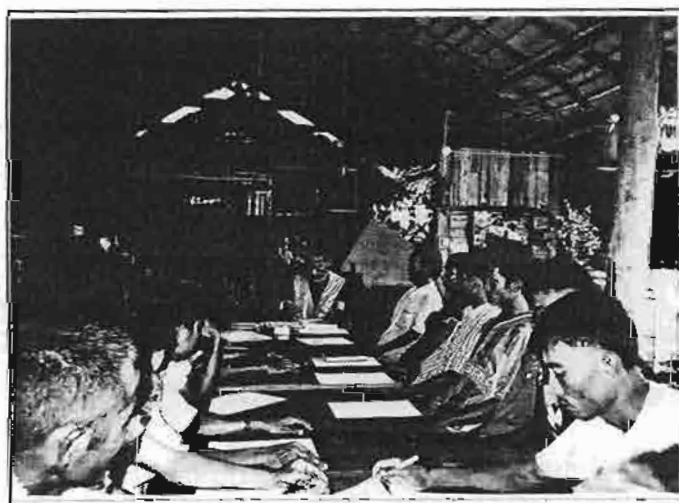
- เกียรติคุณ เจริญสวรรค์. (2540). ชีวิตวิทยานางประการของปลาหมอ. เอกสารวิชาการฉบับที่ 14/2540. สถานีประมงน้ำจืดน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. 22 หน้า
- ชลิต วิทยานนท์. (2544). ปลาน้ำจืดไทย.—กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2544. 116 หน้า
- พิเชษฐ์ หนองช้าง. (2544). การฟื้นฟูแหล่งน้ำและการเพิ่มอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำ : กรณีศึกษา บ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจันท์ อำเภออุ้มผาง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชุมชนและชนบท. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล. 151 หน้า
- วิวัฒน์ ปารมภ์ และเกียรติคุณ เจริญสวรรค์. (2543). ชีวิตวิทยานางประการของปลาหมออารีย์ เอกสารวิชาการฉบับที่ 4/2543 สถานีประมงน้ำจืดน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. 47 หน้า
- สุภาพ ศิริบรรสพ. (2540). การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติโดยชุมชนบ้านหาดผาชน จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 141 หน้า

ภาคผนวก

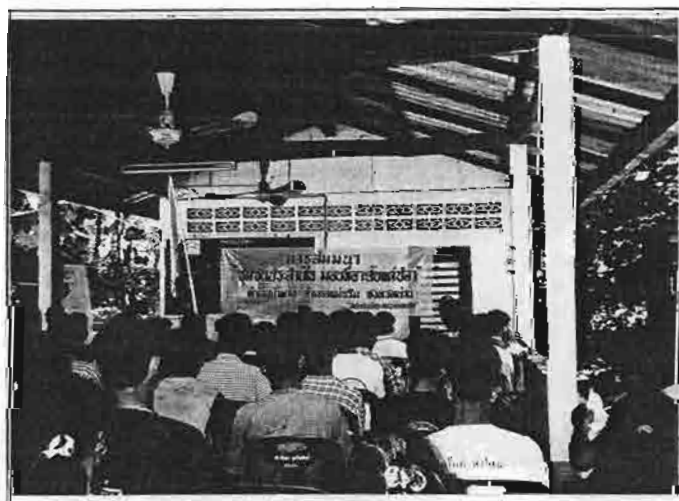
ภาพกิจกรรมการดำเนินงาน

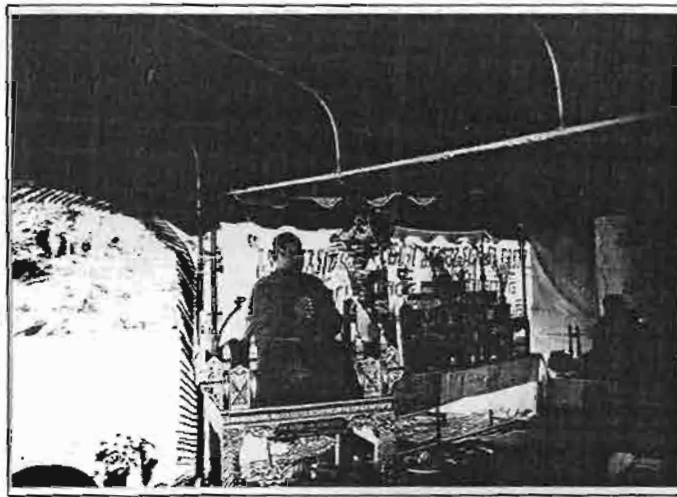
เวทีสนทนากลุ่มพรวนปลาในการเรียนรู้พันธุ์ปลาท้องถิ่น

เวทีสนทนาคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

เวทีสัมมนาชุมชนกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

พระครูพิทักษ์นันทคุณผู้ริเริ่มพิธีกรรมบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำใน จว.น่าน ให้โอราทแก่ชาวจำป๋อ น้ำพาง

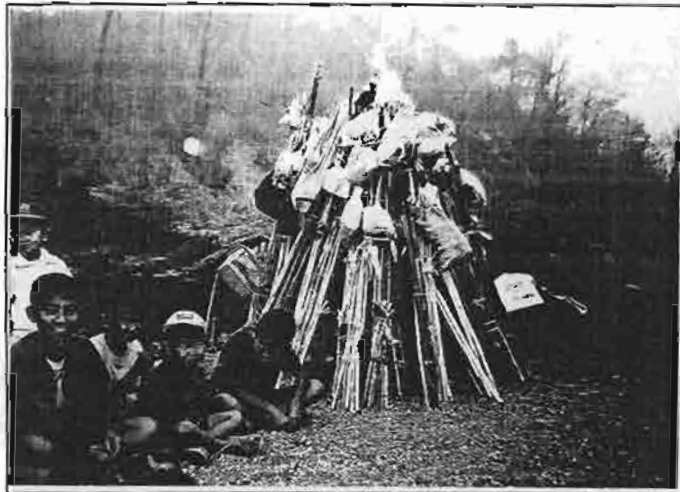
คณะสงฆ์อำเภอแม่จริมทำพิธีปล่อยปลา ณ เขตอนุรักษพันธุ์ปลา ในงานสืบชะตาแม่น้ำ

พระครูพิทักษ์นันทคุณผู้บุกเบิกการอนุรักษปลา ป่า ในอำเภอแม่จริมได้ประกอบพิธีสืบชะตาแม่น้ำ

การสืบทอดแม่ค้า ณ เขตอนุรักษพันธุ์ปลาบ้านน้ำพระทัย

เด็กกับการเรียนรู้พิธีกรรมความเชื่อกับการอนุรักษพันธุ์ปลา ในการสืบทอดแม่ค้า ห้วยทรายมูล

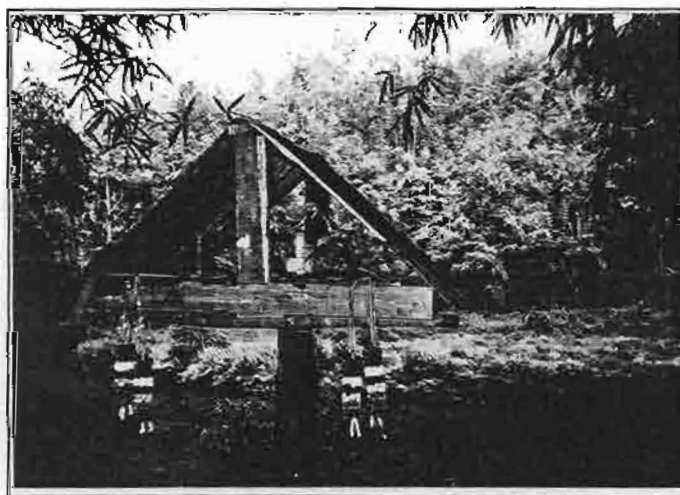
ต่งยันต์กันระเบิด... ปิดไว้ตามวังปลาที่พบการลักลอบระเบิดปลา เพื่อลดการระเบิดปลา

อัยสมบุญประสิทธิ์ชาวบ้านกับบทบาทการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น

ประสิทธิ์ชาวบ้าน บ้านห้วยทรายมูลประกอบพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น

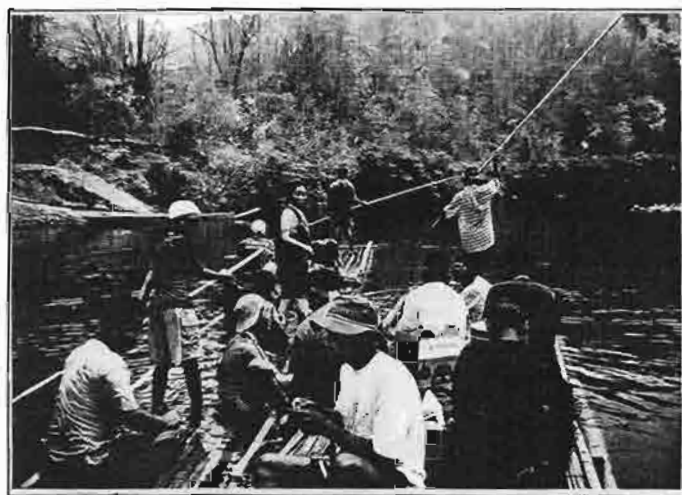
หอเจ้าที่(ตูปผี)... เสมือนยามรักษาวังปลาชั้นเยี่ยมของชาวบ้าน (ไม่เชื่ออย่าลบหลู่)

การพบปะพูดคุยของกลุ่มแกนนำอนุรักษ์พันธุ์ปลาทำบลน้ำพาง

มีอะไรก็มาปรึกษาหารือร่วมกันเป็นประจำ

การสำรวจสภาพแหล่งน้ำของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มเยาวชน

ปลัดเมธินต์ ปลัดอำเภอแม่จริมให้เกียรติมาเป็นประธานเปิดค่ายเยาวชน

การแสดงบทบาทสมมติของกลุ่มเยาวชน ในการเข้าค่ายเยาวชนฯ

เวทีคืนองค์ความรู้สู่ชุมชน(ผู้รับผิดชอบโครงการฯ)

ชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

หมวดที่ 1

ระเบียบข้อบังคับ

ข้อที่ 1 ข้อบังคับนี้เรียกว่า ข้อบังคับชมรม "อนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางท้องถิ่นตำบลน้ำพาง"

ข้อที่ 2 เครื่องหมายของชมรม " อนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง"

ข้อที่ 3 สถานที่ตั้งของชมรม "อนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง" อยู่ที่ สำนักงานชั่วคราว เลขที่ ม.8 บ้านน้ำพระทัย ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน โทร.054779416

ข้อที่ 4 ในข้อบังคับนี้

4.1 ชมรม หมายถึง ชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง ประกอบด้วย คนหลากหลายที่มีความคิดคล้ายกัน มาร่วมกันกระทำกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันจัดตั้งชมรมขึ้น

4.2 คณะกรรมการ หมายถึง คณะกรรมการที่ปรึกษา / คณะกรรมการดำเนินงานชมรม

4.3 สมาชิก หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มตามวัตถุประสงค์ของชมรม

หมวดที่ 2

วัตถุประสงค์ของชมรม

ข้อที่ 5 วัตถุประสงค์ของชมรม

1. เพื่อร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำของลำน้ำต่างๆในเขตตำบลน้ำพาง
2. เพื่อกำหนดแนวทางและมาตรการอนุรักษ์พันธุ์และฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำของลำน้ำต่างๆในตำบลน้ำพาง
3. เพื่อรักษามาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของลำน้ำต่างๆในตำบลน้ำพางให้เป็นไปตามที่กำหนด
4. เพื่อร่วมกับองค์กรหรือกลุ่มองค์กรในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์

หมวดที่ 3

คณะกรรมการ

ข้อที่ 6 คณะกรรมการที่ปรึกษาประกอบด้วย นายอำเภอแม่จริม เจ้าอาวาสวัดบ้านน้ำพางใหม่ เกษัตริย์ประมงน้ำจืดน่าน ป้าไม้อำเภอแม่จริม

ข้อที่ 7 คณะกรรมการดำเนินงานชมรม มีจำนวน 20 คน มาจากการแต่งตั้งและการคัดเลือกดังต่อไปนี้

คณะกรรมการโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย

1. กำนันตำบลน้ำพอง
2. ผู้ใหญ่บ้านในตำบลน้ำพองทุกหมู่บ้าน
3. ประธานประชาคมตำบลน้ำพอง
4. ประธานชมรม อสม.ตำบลน้ำพอง
5. ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพอง
6. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพอง
7. ประธานแม่บ้านตำบลน้ำพอง

คณะกรรมการที่มาจากการคัดเลือกมาจากการที่ประชุมของคณะกรรมการที่มาจากคณะกรรมการโดยตำแหน่งเป็นผู้คัดเลือก จำนวน 5 คน

1. ประธานชมรม	กำนันบุญส่ง อินขาว	กำนันตำบลน้ำพอง
2. รองประธานชมรม	นายเสวียน คำหอม	ประธานกรรมการบริหาร อบต.น้ำพอง
3. เภรัญญิก	นายสวาท ธรรมรักษา	ผอ.บ.น้ำพอง
4. ปฏิคม	นายสม แก้วใส	ผอ.บ.น้ำปู้
5. ปฏิคม	นายเลิศ อินขาว	ผอ.บ.น้ำแะ
6. ประชาสัมพันธ์	นายประดิษฐ์ อินตะภา	ผอ.บ.น้ำลาน
7. ประชาสัมพันธ์	นายยนต์ สายแสน	ผอ.บ.น้ำปุ่น
8. กรรมการ	นายสง่า ประผล	ผู้ทรงคุณวุฒิบ้านน้ำพระทัย
9. กรรมการ	นายสุริยันต์ ศรีภาแก้ว	ประธานเยาวชนบ้านน้ำปู้
10. กรรมการ	นายทิม อินตะภา	ประธานเยาวชนบ้านน้ำพอง
11. กรรมการ	นายชยันต์ ชัยโลกยุทธพงษ์	ประธานผู้สูงอายุตำบลน้ำพอง
12. กรรมการ	นายนิมิต ทองคำ	ประธานเยาวชนบ้านน้ำว่า
13. กรรมการ	นายน่อปอ แซ่ว้อ	ผอ.บ.ร่มเกล้า
14. กรรมการ	ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำตวง	
15. กรรมการ	นายสมเรตน์ อาจสาร	ประธานประชาคมตำบลน้ำพอง
16. กรรมการ	นางวิไล พรหมมี	ประธานแม่บ้านน้ำพอง
17. กรรมการ	นายเสวียน อินขาว	ประธาน อสม.ต.น้ำพอง
18. กรรมการ	นายประเทือง นันทิวังค์	บ้านน้ำพองใหม่

19. เลขานุการ นายชุม ทองคำ ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำว่า
 20. ผู้ช่วยเลขานุการ นายวิชาญ เชื้อนจักร์ สรรวัตรกำนันตำบลน้ำวาง

ข้อที่ 8 วาระคณะกรรมการดำเนินงานชมรม อยู่ในตำแหน่งครั้งละไม่เกิน 4 ปี นับตั้งแต่วันได้รับการคัดเลือก และสามารถดำรงตำแหน่งคณะกรรมการของชมรมติดต่อกันหลายวาระได้ ถ้าหากว่ามีความสามารถและเหมาะสม

หมวดที่ 4

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

ข้อที่ 9 คณะกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

1. คณะกรรมการดำเนินงานชมรมสามารถแต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานได้
2. ดำเนินกิจกรรมทั้งปวงของชมรมให้เป็นไปตามข้อบังคับนี้
3. ดำเนินกิจกรรมอื่นใดที่เห็นสมควร เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์
4. ออกระเบียบเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของชมรม แต่ทั้งนี้ต้องไม่เห็นขัดหรือแย้ง

ข้อที่ 10 หน้าที่ประธานกรรมการ

1. ประสานงานของชมรมให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์
2. ควบคุมกำกับตามนโยบายของชุมชน
3. ดำเนินงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการหรือที่ประชุม

ข้อที่ 11 รองประธานกรรมการให้ปฏิบัติหน้าที่แทนประธาน เมื่อประธานไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติงานได้

ข้อที่ 12 เทรญญิกมีหน้าที่

1. ควบคุมเก็บรักษาเงินชมรม
2. จัดทำและเก็บรักษาเอกสารเงินของชมรม
3. จัดทำราย รับ-จ่าย และบุคคลเสนอต่อประธานกรรมการ

ข้อที่ 13 เลขานุการมีหน้าที่

1. ประสานงาน ติดต่อสื่อสาร ให้กิจกรรมต่างๆของชมรมดำเนินไปตามสิ่งที่มุ่งหวังตามที่ประชาคมมอบหมาย
2. ควบคุมและเก็บเอกสารต่างๆของชมรม จัดทำรายงานประชุม เชิญประชุมและบันทึก รายงานการประชุม

3. จัดประชุมใหญ่ และการประชุมอื่นๆนอกเหนือจากการประชุมคณะกรรมการ
ข้อที่ 14 ผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่

1. ช่วยเลขานุการในการ ดำเนินกิจกรรมของชมรม
2. ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ เมื่อได้รับมอบหมายจากเลขานุการ หรือเลขานุการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

ข้อที่ 15 ประธานสัมพันธ์มีหน้าที่

1. เผยแพร่กิจกรรมต่างๆของชมรม
2. ประธานสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆของชมรมทุกรูปแบบตามความเหมาะสม

ข้อที่ 16 ประชุม มีวาระที่ 1 คือ การ จัดสวัสดิการการประชุม

หมวดที่ 5

ว่าด้วยการดำรงตำแหน่ง

ข้อที่ 17 ประธานชมรมอยู่ในตำแหน่งวาระ 4 ปี แต่ดำรงไว้สิทธิ์ที่จะได้รับคัดเลือกใหม่แต่ติดต่อกันไม่เกิน 2 วาระ

ข้อที่ 18 คณะกรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

1. เสียชีวิต
2. ลาออกคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่น
3. ย้ายที่อยู่
4. หมดวาระการดำรงตำแหน่งทางท้องถิ่น

ข้อที่ 19 ตำแหน่งกรรมการว่างลง นอกจากลาออกตามวาระ ให้ประธานแต่งตั้งกรรมการใหม่ภายใน 30 วัน เว้นแต่วาระการดำรงตำแหน่งของประธานนั้นสิ้นสุดไม่เกิน 30 วัน

ข้อที่ 20 ถ้าดำรงตำแหน่งกรรมการว่างลง เมื่อถึงคราวออกตามวาระ ให้ดำรงตำแหน่งนั้นอยู่ และปฏิบัติงานจนกว่าจะได้รับมอบหมายงานให้กรรมการที่ได้รับคัดเลือกใหม่ เป็นลายลักษณ์อักษรให้เสร็จสิ้นภายใน 15 วัน หลังจากคัดเลือกกรรมการชุดใหม่

ข้อที่ 21 การเลือกประธานคณะกรรมการดำเนินงานชมรม มาจากการคัดเลือกของคณะกรรมการดำเนินงานชมรม

หมวดที่ 6

หน้าที่ของสมาชิก

ข้อที่ 22 สมาชิกมาจากประชาชนในพื้นที่ตำบลน้ำพอง หรือพื้นที่ใกล้เคียงที่มีอาณาเขตของลำน้ำต่อเนื่องกันกับพื้นที่ตำบลน้ำพอง

ข้อที่ 23 สมาชิกมีหน้าที่ดังนี้

1. ร่วมมือกับคณะกรรมการดำเนินงานชมรม ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำ
2. ร่วมมือกับคณะกรรมการดำเนินงานชมรมในการป้องกันการบำรุงรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น สภาพแหล่งน้ำ ป่าไม้
3. ร่วมมือกับคณะกรรมการในการเฝ้าระวังการจับปลาในเขตอนุรักษ์(เขตหวงห้ามจับสัตว์น้ำ) และป้องกันการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต และยาเบื่อ เมื่อพบเห็นการกระทำผิดมาตรการของชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพอง ให้รายงานความผิดต่อคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยด่วน
4. ร่วมให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชมรมฯ

หมวดที่ 7

ว่าด้วยผู้ตรวจสอบกิจการ

ข้อที่ 24 คณะกรรมการมีหน้าที่แต่งตั้งผู้ตรวจสอบกิจกรรมของชมรม จำนวน 3 คน และให้มีการตรวจสอบอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อที่ 25 ผู้ตรวจสอบกิจการชมรมมีหน้าที่ รับเรื่องราวที่สมาชิกขอตรวจสอบเอกสาร หรือกิจการใดๆของคณะกรรมการและดำเนินการให้มีการตรวจสอบและรายงานผลการตรวจสอบต่อคณะกรรมการชมรมทราบ

หมวดที่ 7

ว่าด้วยเงินของชมรม

ข้อที่ 26 ทุนดำเนินการของชมรมมาจาก

1. จากเงินอุดหนุนหรือเงินบริจาคจากบุคคล กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มองค์กร
2. จากการจัดการรายได้ด้วยวิธีที่เหมาะสม

3. จากดอกเบี้ยเงินฝากจากสถาบันการเงิน
4. จากค่าปรับผู้ที่ฝ่าฝืนมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

ข้อที่ 27 การลงลายมือ

1. ให้ประธานชมรมมีอำนาจลงลายมือชื่อแทนชมรมในเอกสารทั้งปวง
2. การนำฝากหรือถอนเงินของชมรมให้บุคคลต่อไปนี้

- ลายมือชื่อ
1. ประธานกรรมการชมรม
 2. เภรัณญิก
 3. เลขานุการ

ให้บุคคลดังกล่าว มีอำนาจเปิดบัญชีกับธนาคาร หรือสถาบันการเงินในท้องถิ่นตามความเหมาะสม

ข้อที่ 28 ให้เภรัณญิกเป็นผู้เก็บเงินสดในมือไม่เกิน 1,000 บาท ส่วนที่เกินให้นำฝากธนาคาร หรือสถาบันการเงินท้องถิ่น

ข้อที่ 29 ประธานชมรมมีอำนาจก่อกั้นผู้กักขัง และอนุมัติเงินได้ไม่เกินครั้งละ 1,000 บาท การจ่ายเงินเกินกว่านั้นต้องขออนุมัติที่ประชุมคณะกรรมการ ถ้ามีการจ่ายเงินมากกว่านี้ต้องขออำนาจคณะกรรมการดำเนินงาน

ข้อที่ 30 ประธานชมรมมีอำนาจจำหน่ายอินทรีพียูสินของชมรมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวดที่ 8

ว่าด้วยการประชุม

ข้อที่ 31 ให้มีการประชุมสมาชิกอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อที่ 32 ให้มีการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานอย่างน้อยทุก 3 เดือน หรือมากกว่านั้น หากมีวาระเร่งด่วน การประชุมกรรมการชมรมต้องมีผู้เข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง จึงจะถือว่าครบองค์ประชุม

หมวดที่ 9

อื่นๆ

ข้อที่ 33 การแก้ไขข้อบังคับนี้ จะทำโดยที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานชมรมและเป็นความเห็นชอบของสมาชิกอย่างน้อย 2 ใน 3 ที่เข้าร่วมประชุม

ข้อที่ 34 ให้ประธานเป็นผู้รักษากฎระเบียบข้อบังคับนี้ นับตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2545 เป็นต้นไป

(ลงชื่อ) บุญส่ง อินขาว

(นายบุญส่ง อินขาว)

ประธานชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพอง

วันที่ 12 มีนาคม 2545

ประกาศชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง
เรื่อง มาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพาง

การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน มาจากการกำหนดเขตอนุรักษ์ร่วมกันของประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ระยะทางตามความเหมาะสมของแหล่งน้ำ และวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น โดยกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดังนี้

เขตอนุรักษ์ หมายถึง บริเวณแหล่งน้ำที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยแหล่งเพาะพันธุ์ และแหล่งบริบาลของพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ ให้มีการขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัยโดยไม่ถูกรบกวนจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นบริเวณเขตอนุรักษ์จึงไม่สามารถที่จะจับสัตว์น้ำชนิดใดๆได้เลย ถ้าหากว่าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับตามจำนวนพันธุ์สัตว์น้ำที่จับได้ ในอัตราตัวละ 500 บาท แต่ถ้าเป็นการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดรุนแรง อันได้แก่ การใช้ ระเบิด ยาเบื่อ ไฟฟ้าช็อต จะถูกปรับเพิ่มอีกเป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท ถ้าหากว่าผู้ฝ่าฝืนไม่ยอมถูกปรับ คณะกรรมการหมู่บ้านจะส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

เครื่องหมายแสดงแนวเขตอนุรักษ์ ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะใช้เส้นลวดซึ่งขึงสามลำเก้ง ๓ จุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดของเขตอนุรักษ์ หรือใช้สัญลักษณ์อื่นใดที่แสดงว่าเป็นการบอกแนวเขตอนุรักษ์ เช่น ป้ายประกาศ ธง เศษผ้าที่นำมาเป็นธง เพื่อให้บุคคลทั่วไปได้มองเห็นอย่างชัดเจน

เขตสงวน หมายถึง เป็นพื้นที่ลำน้ำที่อยู่นอกเหนือจากเขตอนุรักษ์ทั้งหมดใช้เป็นพื้นที่ใช้สอยของชาวบ้านและประชาชนทั่วทั้งนั้นประชาชนในหมู่บ้านและประชาชนทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ในด้านอาหารได้ แต่ต้องเป็นการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือกล เช่น สวิง แห เบ็ด มอง ฯลฯ แต่บางหมู่บ้านยังได้กำหนดเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำในเขตสงวนตามสภาพความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้านไว้ เช่น ห้ามหับแคว (การปิดกั้นทางเดินของน้ำ) ห้ามลากตาข่าย ห้ามดำยิง ห้ามจับสัตว์น้ำเวลากลางคืน ถ้าหากฝ่าฝืนโดยใช้เครื่องมือชนิดรุนแรง เช่น ระเบิด ยาเบื่อ และไฟฟ้าช็อต ในการจับสัตว์น้ำจะถูกคณะกรรมการปรับ ครั้งละ 5,000 บาท ถ้าหากว่าไม่ยอมถูกปรับ จะส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

การจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในพื้นที่ที่ห้ามจับสัตว์น้ำ การฝ่าฝืนจะถือว่าผิดเขตรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้าน ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้บังคับใช้กฎระเบียบฯ แต่ถ้าหากว่าเป็นการกระทำผิดนอกเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน ให้คณะกรรมการชมรมอย่างน้อย จำนวน 3

คนขึ้นไป(หนึ่งในจำนวนนั้นต้องเป็นประธานชมรมหรือรองประธานถ้าหากว่าประธานไม่สามารถทำหน้าที่ได้) เป็นผู้ใช้กฎระเบียบฯ โดยนำเงินที่ได้จากการปรับผู้ฝ่าฝืนกฎข้อบังคับฯ ไปใช้จ่ายดังนี้

1. สัดส่วนเงิน 75 % แบ่งให้กับผู้ที่นำจับ
2. สัดส่วนเงิน 25 % ให้นำเข้ากองทุนอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางของหมู่บ้าน กรณีการกระทำผิดในเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นการกระทำผิดนอกเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน ให้นำเงินเข้าบัญชีของชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางท้องถิ่น

ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

(ลงชื่อ) บุญส่ง อินชาว

(นายบุญส่ง อินชาว)

กำนันตำบลน้ำพาง

ประธานชมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง

วันที่ 12 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2545

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น บ้านน้ำวัว ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม

1. นายชุม	ทองคำ	ผู้ใหญ่บ้าน	ประธาน
2. นายเขียน	แสนปุ่น	ผช. ผู้ใหญ่บ้าน	รองประธาน
3. นายเอกชัย	แสนปุ่น	ผช. ผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
4. นายที	สุขเจริญ	ผช. ผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
5. นายใหม่	แสนปุ่น	ผช. ผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
6. นายจร	ทองคำ	สมาชิก อบต.	กรรมการ
7. นาย้วน	นันทใจ	สมาชิก อบต.	กรรมการ
8. นายยก	บุญเรือง	ชาวบ้าน	กรรมการ
9. นายหมอก	อินปัน	ชาวบ้าน	กรรมการ
10. นายคำ	ทองคำ	ชาวบ้าน	กรรมการ
11. นายหลัด	จำปา	อสม.	กรรมการ
12. นายยืน	ทองคำ	ชาวบ้าน	กรรมการ
13. นายเพ็ญ	แสนปุ่น	อสม.	กรรมการ
14. นายยัฟ	แสนปุ่น	ชาวบ้าน	กรรมการ
15. นายลัย	แสนปุ่น	อสม.	กรรมการและเลขานุการ

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น บ้านน้ำพระทัยตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม

1. นายบุญส่ง	อินขาว	ประธาน
2. นายประสงค์	อินขาว	รองประธาน
3. นายแสวง	ธรรมรักษา	กรรมการ
4. นายสอาด	กามินทร์	กรรมการ
5. นายสวาท	ประแจ	กรรมการ
6. นายเสวียน	อินขาว	กรรมการ
7. นายชูเกียรติ	แก้วใส	กรรมการ
8. นางร่วมใจ	แก้วใส	กรรมการและเลขานุการ
9. นางรณก	เยี่ยมคำเกิด	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น บ้านน้ำ/ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม

1. นายสม	แก้วใส	ประธาน
2. นายเจริญ	แก้วใส	รองประธาน
3. นายจู่	แก้วใส	กรรมการ
4. นายวิชาญ	ประทอง	กรรมการ
5. นายจรัญ	แก้วใส	กรรมการ
6. นายจันทร์	ไชยสีต๊ิบ	กรรมการ
7. นายจำลอง	แก้วใส	กรรมการ
8. นายธิ	พรมเกษ	กรรมการ
9. นายก็	ประทอง	กรรมการ
10. นางเจตร	ประทอง	กรรมการ
11. นางฤทธิ์	วิชัยคำ	กรรมการ
12. นางสลาด	นันวิวงศ์	กรรมการ
13. นายสุรพล	แก้วใส	กรรมการ
14. นางบุญมี	สีภาแก้ว	กรรมการและเลขานุการ
15. นางจันทร์สม	แก้วใส	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น บ้านห้วยทรายมูล ตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จริม

1. นายวุ่น	ประทอง	ประธาน
2. นายเหรียญ	ประทอง	รองประธาน
3. นายฤทธิ์	ประทอง	กรรมการ
4. นายมานัด	ทองดี	กรรมการ
5. นายจันทร์	ธรรมรักษา	กรรมการ
6. นายถวิล	ไชยวงศ์	กรรมการ
7. นายเจริญ	ประทอง	กรรมการ
8. นายเปลี่ยน	ปานหนู	กรรมการ
9. นางเที่ยง	อุตุมูล	กรรมการ
10. นางสุภาพร	ยะคำ	กรรมการ
11. นายวีรชน	ประทอง	กรรมการ

12. นายไสว ธรรมรักษา	กรรมการและเลขานุการ
13. นายสวัสดิ์ เตชะอำภา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

หมายเหตุ

การเลือกคณะกรรมการ การอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นบ้านน้ำว้า ตำบลน้ำพาง ชาวบ้านจากทุกหลังคาเรือนจะเป็นผู้เสนอรายชื่อแล้วให้ที่ประชุมรับรอง จะไม่มีการลงคะแนนเลือกตั้งแต่อย่างใด และการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการดังกล่าวไม่มีวาระ คณะกรรมการจะปฏิบัติหน้าที่ไปเรื่อยๆ ถ้าหากชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าบุคคลใดมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการฯ จะเสนอให้ที่ประชุมของหมู่บ้านคัดรายชื่อบุคคลดังกล่าวออกจากการเป็นคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น หรือคณะกรรมการการอนุรักษ์บุคคลใดๆที่มีความประสงค์จะลาออกจากการเป็นคณะกรรมการฯ ด้วยเหตุผลประการใดๆก็ตาม ก็ขอลาออกจากการเป็นคณะกรรมการต่อที่ประชุมหมู่บ้าน และที่ประชุมของหมู่บ้านจะดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการคนใหม่แทนคณะกรรมการที่พ้นสภาพจากการเป็นคณะกรรมการฯ

แบบสัมภาษณ์ประชาชน เกี่ยวกับข้อมูลด้านการบริโภคปลาของชุมชนลำน้ำว่า
ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม ปี 2544

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านการบริโภค และจับปลาในลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง

1. คร่าวเรือนท่านรับประทานอาหารประเภทปลาย่อยแค่ไหน ?

☐ 1. รับประทาน 1 - 3 วัน / ครั้ง	☐ 2. รับประทาน 4 - 6 วัน / ครั้ง
☐ 3. รับประทาน อาทิตย์ละครั้ง	☐ 4. รับประทาน 1 ครั้ง / เดือน
☐ 5. รับประทาน 2 ครั้ง / เดือน	☐ 6. รับประทาน 3 ครั้ง / เดือน

2. ปริมาณปลาที่ท่านนำมาปรุงเป็นอาหาร เฉลี่ยประมาณเท่าใด ?

☐ 1. ประมาณ 1 - 3 ชีด	☐ 2. ประมาณ 4 - 6 ชีด
☐ 3. ประมาณ 7 ชีดขึ้นไป แต่ไม่เกิน 1 กก.	☐ 4. ประมาณ 1 กิโลกรัมขึ้นไป

3. ประเภทปลาที่ท่านนำมาประกอบอาหาร เป็นปลาชนิดใด ? (ระบุชื่อ ปลาที่ท่านนำมาปรุงอาหารมากที่สุด 3 ลำดับ)

1.
2.
3.

4. ปกติปลาที่ท่านนำมาปรุงอาหาร นำมาจากแหล่งไหน ?

☐ 1. ซื้อจากตลาด / รถขายปลา	☐ 2. ซื้อจากพรานล่าปลาในหมู่บ้าน / ต่างหมู่บ้าน
☐ 3. หาเองในลำน้ำว่า	☐ 4. หาเองจากลำน้ำอื่นๆ

5. คร่าวเรือนท่านมีคนหาปลาหรือไม่ ?

☐ 1. มี (ถามต่อข้อ 6)	☐ 2. ไม่มี (ข้ามไปถามข้อ 11)

6. ปริมาณปลาที่ท่านจับได้แต่ละครั้ง เฉลี่ยประมาณ กี่ชีด ?

☐ 1. ประมาณ 1 - 3 ชีด	☐ 2. ประมาณ 4 - 6 ชีด
☐ 3. ประมาณ 7 ชีดขึ้นไป แต่ไม่เกิน 1 กก.	☐ 4. ประมาณ 1 - 3 กิโลกรัม
☐ 5. ประมาณ 3 กิโลกรัมขึ้นไป	

7. คนในคร่าวเรือนท่านออกไปหาปลาย่อยแค่ไหน ?

☐ 1. ประมาณ 1 - 3 วัน / ครั้ง	☐ 2. ประมาณ 4 - 6 วัน / ครั้ง

☐ 3. ประมาณ อาทิตย์ละครั้ง

☐ 4. ประมาณ 1 ครั้ง / เดือน

☐ 5. นานๆจะออกไปหาปลาครั้งหนึ่ง

8. ปลาประเภทไหนที่ท่านจับได้ในแต่ละครั้ง ? (ระบุชื่อปลาที่จับได้มากที่สุด จำนวน 4 ประเภท)

1. 2.

3. 4.

9. โดยปกติท่านจับปลาช่วงฤดูไหน ?

☐ 1. ฤดูร้อน

☐ 2. ฤดูฝน

☐ 3. ฤดูหนาว

☐ 4. ตลอดปี

10. โดยปกติท่านใช้เครื่องมือจับปลาชนิดไหนในการจับปลาในลำน้ำว่า ?

ลำดับที่	ประเภทเครื่องมือ	ใช้	ไม่ใช้
1	สวิง		
2	ยอ (จำ)		
3	แห		
4	ตาข่ายขนาดใหญ่ (แฉ่ง)		
5	ตาข่ายขนาดเล็ก (มอง)		
6	แหลม (เหล็ก)		
7	ฉมวก		
8	ระเบิด		
9	ไฟฟ้าช็อต		
10	ยาเบื่อ		
11	กรดเมิด		

11. คราวเรือนท่านได้ร่วมอนุรักษ์ปลาน้ำจืดหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชบริเวณริมลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง

1. ท่านได้เพาะปลูกพืชบริเวณริมลำน้ำว่า หรือไม่

☐ 1. มีการเพาะปลูก

☐ 2. ไม่มีการเพาะปลูก

2. ปริมาณพื้นที่ ที่ใช้ในการเพาะปลูก รวม ประมาณ ไร่

3. ประเภทพืชที่ใช้ในการเพาะปลูก ในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา

ประเภทพืชที่เพาะ ปลูก	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ระยะเวลาเพาะ ปลูก	การใช้สารเคมี , ยา ปุ๋ยเคมี , ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง	หมายเหตุ
รวม				

คณะวิจัย

ทีมวิจัยหลัก ประกอบด้วย

1. นายวิชัย นิลคง ✓	หัวหน้าคณะวิจัย
2. นายบุญส่ง อินขาว ✓	กำนันตำบลน้ำพาง คณะวิจัย
3. นายชุม ทองคำ ✓	ผู้ใหญ่บ้านน้ำว้า คณะวิจัย
4. นส.กฤติยา จิตอารี ✓	พยาบาลเทคนิค คณะวิจัย

ผู้วิจัยร่วม

1. นายสม แก้วใส	ผู้ใหญ่บ้านน้ำปู้
2. นายยนต์ สายแสน	ผู้ใหญ่บ้านน้ำปูน
3. นายวุ่น ประทอง	ผู้ใหญ่บ้านห้วยทรายมูล
4. นายคาค ธรรมรักษา ✓	ผู้ใหญ่บ้านน้ำพางใหม่
5. นายสวาท ธรรมรักษา ✓	ผู้ใหญ่บ้านน้ำพาง
6. นายเลิศ อินขาว ✓	ผู้ใหญ่บ้านน้ำแฉะ
7. นายเอ๋ป้อ แซ่วัว	ผู้ใหญ่บ้านร่มเกล้า
8. นายประดิษฐ์ อินตะภา ✓	ผอ.บ.น้ำลาน
9. นายเขียน แสนปูน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำว้า
10. นางนิภาพรรณ พรพิชัยเวทย์	พยาบาลเทคนิค สอ.น้ำปาย
11. นายลัย แสนปูน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำว้า บ้านน้ำว้า
12. นายสมพงษ์ ภัทรเคหะ	จพง.สาธารณสุขชุมชน 5 สสอ.แม่จรม
13. นายพูนศักดิ์ สุทะ	สถานีอนามัยน้ำปาย

ประวัติทีมวิจัยหลัก

นายวิชัย นิลคง หัวหน้าคณะวิจัย

เกิดวันที่ 2 ธันวาคม 2512 อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 26 ม. 6 บ้านมงคลนิมิต ตำบลผาสิ่งห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ชีวิตสมรส สมรสแล้ว มีบุตรเพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนบ้านโหล่ง ตำบลพระพุทธรบาท อ.เชียงกลาง น่าน

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนประชาพัฒนา อ.เชียงกลาง

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปัว อ.ปัว จ.น่าน

ประกาศนียบัตรเจ้าพนักงานสาธารณสุข (พนักงานอนามัย) วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร
พิษณุโลก พ.ศ. 2533

ปริญญาตรีสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2537

ประวัติการทำงาน

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 2 สถานีอนามัยบ่อเกลือเหนือ อ.บ่อเกลือ พ.ศ.
2533 - 2534

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 3 สถานีอนามัยบ้านด่าน อ.เฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.
2535 - 2537

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 4 สถานีอนามัยน้ำพาง อ.แม่จริม พ.ศ. 2537 -
2540

ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุข 4 , 5 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่จริม พ.ศ. 2540 -
ปัจจุบัน

นายบุญส่ง อินขาว

เกิดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2491

ที่อยู่ 34 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำพระทัย ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

การสมรส สมรสแล้วบุตรเพศหญิง 1 คน

การศึกษา ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านน้ำพาง ตำบลน้ำพาง

การทำงาน

2526 ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำพระทัย

2543 ได้รับเลือกตั้งเป็นกำนันตำบลน้ำพาง จนกระทั่งปัจจุบันนี้

ประวัติการทำงานกลุ่ม องค์การชุมชน

ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง

ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำพระทัย

ประธานเครือข่ายชุมชน ป.ป.ส. ตำบลน้ำพาง

ประธานสมาชิกผู้สูงอายุ

นายชุม ทองคำ

เกิดเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2504

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 5 บ้านน้ำว่า ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

การสมรส สมรสแล้วมีบุตรเพศชาย 2 คน

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนมิตรมวลชน 3 บ้านน้ำว่า ตำบลน้ำพาง

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษานอกโรงเรียน

การทำงาน

16 กรกฎาคม 2526 ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน จนถึงปัจจุบัน

ประวัติการทำงานกลุ่ม องค์กรชุมชน

ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านน้ำว่า

ประธานกลุ่มชักน้ำว่า เครือข่ายป่าชุมชน สิ่งแวดล้อม

ประธานกองทุนหมู่บ้าน ก.ช.ค.จ.

ประธานชมรมหอกระจายข่าวอำเภอแม่จริม

ประธานกรรมการอาสาสมัครป้องกันและปราบปรามยาเสพติดระดับหมู่บ้าน

นางสาวกฤติยา จิตอารี

เกิดเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2521

ที่อยู่ 78 ม.4 ตำบลหนองแดง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

สถานภาพสมรส โสด

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนชุมชนบ้านนาคา 2529 - 2535

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนแม่จริม 2535 - 2537

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนันทวิทยา 2537 - 2539

ประกาศนียบัตรพยาบาลเทคนิค วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีลาลัง 2539 - 2541

การทำงาน

พยาบาลเทคนิค 3 สถานีอนามัยน้ำพาง ต.น้ำพาง พ.ศ. 2542 - ปัจจุบัน

เบื้องหลังงานวิจัย

เหตุจูงใจในการดำเนินงานวิจัย

โดยส่วนตัวเป็นผู้ที่ชอบธรรมชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้วเนื่องจากภูมิลำเนาอยู่ในชนบทแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติทั้งป่าไม้และแม่น้ำ และอยากให้เห็นธรรมชาติยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดไป โดยที่ชาวบ้านสามารถจะให้ประโยชน์จากธรรมชาติในการดำรงชีวิตได้อย่างพอดี ในอดีตได้เห็นทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยของชาวบ้าน จนทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลงและภูเขาได้กลายเป็นภูเขาหัวโล้นในระยะเวลาต่อมา มีการระเบิดปลา การซื้อปลา การเบี่ยงปลาในลำน้ำ ทำให้สัตว์น้ำจำนวนมากถูกทำลายไปในระยะเวลาอันรวดเร็ว ทำให้เกิดความสนใจและเป็นแรงกระตุ้นว่าทำไมไม่มีใครคิดจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้เลย และโตมาเราจะต้องหาทางแก้ไข ปัญหาเหล่านี้ได้ได้

สมัยที่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใฝ่ฝันว่าอยากจะเป็นนักเรียนป่าไม้ที่จังหวัดแพร่ เพื่อที่จะได้กลับมาทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำสมดังเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ แต่ด้วยเหตุผลบางประการจึงไม่สามารถจะเป็นอย่างที่เรใฝ่ฝันได้ ต้องกลายมาทำหน้าที่เป็นผู้ที่ส่งเสริมการสร้างสุขภาพแทน แต่ด้วยใจรักที่จะทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ประกอบกับในช่วงปี 2537 ได้มีโอกาสย้ายมาปฏิบัติงานในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้แหล่งน้ำและทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางยังหลงเหลืออยู่ ได้ศึกษาชุมชนตำบลน้ำพางอยู่ 3 ปี และได้พูดคุยกับทางผู้นำชุมชนถึงการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้คงความอุดมสมบูรณ์สืบต่อไป ก่อนที่จะถูกทำลายไปด้วยน้ำมือของคนบางกลุ่ม พบเห็นการลักลอบจับปลาด้วยเครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรงในลำน้ำว่าทั้งในเขตพื้นที่ตำบลน้ำพาง จึงเป็นตัวเร่งเร้าให้เริ่มดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว่าขึ้น ภายใต้โครงการวิจัย “รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นลำน้ำว่าตำบลน้ำพางอำเภอแม่จริมจังหวัดน่าน”

บรรยากาศในการทำงานวิจัย

1 การเตรียมชุมชน ได้ค้นหาผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่จะมาร่วมงานวิจัย เพื่อให้งานวิจัยประสบความสำเร็จ โดยคุณสมบัติของผู้นำชุมชนที่จะมาเป็นคณะวิจัยจะต้องเป็นผู้ที่มีใจรัก

ธรรมชาติ มีการเสียสละเพื่อส่วนรวม และสามารถจะชักชวนชุมชนให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานได้

2. ความยากง่ายในการแก้ไขปัญา การแก้ไขปัญาการทำลายปลาท้องถิ่นในลำน้ำว่า เป็นการท้าทายความสามารถอยู่ 2 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ ประการที่หนึ่งการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนส่วนใหญ่ให้มีใจรัก ห่วงแทน ทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ในท้องถิ่น มีความตระหนักต่อปัญหาการลดลงของปลาท้องถิ่น แล้วร่วมดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำไม่ให้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงทั้งจากคนในพื้นที่และต่างๆพื้นที่ ประการที่สอง การป้องกันการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงจากพรานปลาทั้งในและนอกพื้นที่ผู้มุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าคุณค่าของระบบนิเวศสัตว์น้ำและผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม เป็นสิ่งที่ยากมากที่จะมีการดูแลป้องกันไม่ให้มีการทำลายปลาและสัตว์น้ำอื่นๆด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เนื่องจากว่าสภาพแหล่งน้ำของลำน้ำว่าอยู่กลางหุบเขาและห่างไกลจากแหล่งชุมชนเป็นระยะทางยาวไกลมาก จึงเป็นโอกาสในการลักลอบจับปลาด้วยวิธีต่างๆได้ง่าย

2. ความหนักในการทำงาน ความหนักในการทำงานครั้งนี้มีความหนักทั้งในด้านการก่อให้เกิดคุณภาพของงาน และความหนักในด้านของปริมาณงาน ความหนักในด้านของคุณภาพงานวิจัยถึงแม้ว่าจะมีรูปแบบงานวิจัยในลักษณะเช่นในจังหวัดน่านที่อยู่ข้างแล้วก็ตาม แต่นั่นเป็นผลลัพธ์ที่ออกมาจากกระบวนการทางสังคมที่มีพื้นฐานทางสังคมอีกแบบหนึ่ง มีความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน บางครั้งถึงแม้ว่าวิธีการจะออกมาเหมือนกันแต่กระบวนการได้มาซึ่งวิธีการนั้นๆอาจจะไม่เหมือนกัน ฉะนั้นจึงเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องคิดรูปแบบ วิธีการต่างๆที่จะนำไปให้คณะวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ แล้วให้ผู้นำชุมชนนำเอาสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ไปให้ชุมชนได้เรียนรู้อีกทอดหนึ่ง เพื่อให้ได้รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาล้ำๆกับรูปแบบที่ชุมชนอื่นๆได้ดำเนินการผ่านมาและเกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและสภาพพื้นฐานของสังคมตนเอง สิ่งเหล่านี้ต้องทุ่มทั้งแรงกายแรงใจแรงความคิดพอสมควร อีกประการหนึ่งนั่นคือความหนักในด้านปริมาณงาน เนื่องจากมีงานประจำอยู่แล้ว แต่ยังต้องสร้างสรรค์งานทางสังคมขึ้นมาอีก ระยะแรกได้วางแผนการทำงานวิจัยแยกต่างหากจากงานประจำ โดยจะดำเนินการในช่วงวันเสาร์ อาทิตย์ หรือวันหยุดราชการอื่นๆ เพราะไม่อยากจะทำให้งานประจำเสียหาย แต่ระยะหลังๆ ได้มองเห็นว่าการทำงานทางด้านสังคมถึงแม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับสุขภาพโดยตรงแต่เมื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของปัญหาแล้วพบว่า ปัญหาทุกอย่างมีความเชื่อมโยงกันจนไม่สามารถจะแยกสภาพปัญหาออกจากกันได้อย่างชัดเจน ถ้าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเดียวกัน ปัญหาด้านสุขภาพบางอย่างอาจแก้ด้วยการแก้ไขปัญหาด้านสังคม

อื่นๆได้ เช่นการส่งเสริมให้ชุมชนมีปลาไว้บริโภคอย่างเพียงพอเป็นการแก้ไขปัญหาภาวะทุพโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนหรือเด็กวัยเรียนได้ เป็นต้น จึงได้ปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานโดยผนวกเอางานประจำและงานวิจัยสอดคล้องผสมผสานกันเพื่อให้ได้งานทั้งสองด้านตามที่เรต้องการ ผลจากการวางแผนการทำงานให้มีระบบมากขึ้นทำให้การทำงานทั้งงานประจำและงานที่ชอบสามารถจะดำเนินไปพร้อมๆกันได้โดยไม่มีปัญหา แต่ก็เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ของข้าพเจ้ามากขึ้นกว่าเดิม ต้องเพิ่มระยะเวลาในการทำงานในเวลากลางคืน ต้องเข้านอนประมาณ 5-6 ทุ่ม บางคืนต้องเข้าไปจนกระทั่งตีหนึ่งหรือตีสอง เวลาตื่นนอนก็ประมาณ ตีสี่ ตีสี่ครึ่งหรือตีห้าเป็นประจำ บางช่วงร่างกายรับภาระไม่ค่อยไหว จึงต้องออกมาในอาการสับสนสับสน อ่อนเพลีย หรือเบลอๆ จึงหาทางออกด้วยการออกกำลังกาย(เป็นคนที่ชอบออกกำลังกายอยู่แล้ว) และยังได้ศึกษาการทำสมาธิประกอบไปด้วย ก็พอจะบรรเทาอาการเหล่านี้ลงได้บ้างและจนเกิดความเคยชินในระยะต่อมา

3. สิ่งที่ได้รับจากการดำเนินงานวิจัย ผลจากการดำเนินงานวิจัยถ้ามองผิวเผินเหมือนกับว่าจะไม่ได้อะไรเลย มีแต่ความหนัก สูญเวลาเปล่าๆได้รับความบอบซ้ำทางกายมากกว่า แต่เมื่อประเมินผลหลายๆด้านอย่างเป็นธรรมชาติแล้วได้รับสิ่งที่เป็นประโยชน์จากการทำงานต่อการพัฒนาตนเองหลายๆด้าน นับว่าเป็นคุณค่าของชีวิตชนิดที่ไม่กระทำแล้วจะไม่ได้รับเลย เช่น

3.1 ประโยชน์ในการวางแผนการทำงานให้มีความชัดเจน มีความรัดกุม สามารถให้งานดำเนินงานไปอย่างพอเหมาะพอดีกับสภาพปัญหา และสภาพของสังคม

3.2 ความคิดรวบยอดและการสรุปให้คุณค่าและความหมาย ว่าสิ่งที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่ หรือสิ่งที่ชาวบ้านคิดอยู่แท้จริงได้สะท้อนถึงความหมายอะไร นอกจากการสัมผัสได้โดยตรงในขณะนั้น สิ่งเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะไม่เด่นชัดในขณะนี้ก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นพื้นฐานในการนำไปฝึกปฏิบัติกับเหตุการณ์อื่นๆต่อไป

3.3 การสรุปและการเขียนเอกสาร จากการศึกษาแนวทางการเขียนเอกสารของคนอื่นๆ จากการได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีประสบการณ์และแบบฉบับของตนเอง พอจะรวมให้เกิดแนวทางการเขียนเอกสารที่มีหลักการเขียน และยังคงความตัวเป็นของตัวเองอยู่ และคุณค่าเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนางานเขียนต่อไปได้

3.4 ความสัมพันธ์ของคณะทำงานวิจัย การทำงานวิจัยครั้งนี้ มีความแตกต่างไปจากการทำงานประจำอยู่บ้าง. การทำงานประจำจะอาศัยอำนาจตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เช่น สาธารณสุขอำเภอ นายอำเภอ เป็นคนให้กระต่ายขูดความเป็นเจ้าของผลงาน แต่การทำงานวิจัยเป็นความสมัครใจโดยส่วนตัวและไม่สามารถใช้อำนาจขังต้นได้ ลักษณะการ

ทำงานวิจัยจึงเป็นการทำงานแบบชาวบ้านอย่างแท้จริง มีความเป็นพี่เป็นน้อง ผลของการทำงานมุ่งแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น การทำงานไม่จบไปตามระยะเวลาของปีงบประมาณ ไม่จบไปตามงบประมาณที่ได้รับ ถึงแม้ว่างานจะจบลงแต่ความผูกพัน ความสัมพันธ์กับงานกับชุมชนยังคงมีเหมือนเดิมและยังจะมืออยู่ตลอดไป สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของชุมชนต่อการทำงานด้านต่างๆ ในระยะต่อมา

3.5 ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความภูมิใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุดกับข้าพเจ้า หลังจากสิ้นสุดงานวิจัย จากอุดมการณ์ของตนเองที่อยากจะอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติเอาไว้ ทั้งทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ประกอบกับการได้ประสบพบเห็นการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำว่า ยังรอผู้นำที่จะมาทำการเปลี่ยนแปลงวันแล้ววันเล่า จนกระทั่งวันนี้ได้คิดในใจว่า “ถ้าเราไม่ทำ ไม่รู้ว่าใครจะมาทำ และคงจะทิ้งปัญหาให้อยู่กับสังคมตลอดไป” ทั้งสองสิ่งได้ผลักดันให้ตัดสินใจในการลงมือทำงานวิจัยทันทีจากที่รอรออยู่นานหลายปี ทั้งๆที่ยังไม่มีความมั่นใจในการทำงานเลยว่าตนเองจะสามารถเป็นผู้ประสานให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในภาพรวมได้ แต่เมื่อผลการทำงานได้ผ่านไปตามระยะต่างๆ ผลสำเร็จของงานที่ดีขึ้นตามลำดับทำให้เกิดความรู้สึกว่าเราก็สามารถทำงานสร้างสรรค์สังคมได้นะ ทั้งๆที่เราไม่ได้เรียนมาทางด้านกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติมาเลย หรือถ้าได้ศึกษามากก็เพียงน้อยนิด แต่ที่สามารถจะทำงานตรงนี้ได้คงเป็นเพราะความชอบส่วนตัวนำไปสู่พลังสร้างสรรค์ที่เมรุจักหมดสิ้น ถึงแม้ว่าบางครั้งจะเหน็ดเหนื่อย อ่อนล้า แต่เมื่อสภาพของปัญหาส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจัดการได้ด้วยตัวของชุมชนเองคงจะยังพักผ่อนไม่ได้ ก็ลุกขึ้นมาสู้กับปัญหาอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยมา ถึงวันนี้เห็นว่าความตั้งใจของตนเองได้ถูกนำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนหนึ่งแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของทั้งหมดก็ตาม แต่ก็ยิ่งใหญ่สำหรับความรู้สึกของตนเองแล้ว และจะสานฝันอันเดิมให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดไป ทั้งในชุมชนแห่งเดิมหรือชุมชนแห่งใหม่ที่มีโอกาสได้เข้าไปสัมผัส

สิ่งไหนคงไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับการได้กระทำตามอุดมการณ์ของตนเอง และสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำงานก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงผลงานเล็กๆไม่ยิ่งใหญ่ในสายตาของคนอื่นๆ แต่ก็ยังนับว่ามีคุณค่าอย่างใหญ่หลวงสำหรับความรู้สึกของตนเองแล้ว